

ACTIVIZAREA COMUNITĂȚII DIN PERSPECTIVA PROCESULUI EDUCAȚIONAL:

ACTORI, MECANISME, FACTORI

Publicația apare în cadrul proiectului "E DURabil+. Activizarea comunităților locale - element cheie al procesului educațional din perspectiva participării sociale" implementat de Asociația CATALACTICA Moldova, cu sprijinul financiar al Fundațiilor pentru o Societate Deschisă și al Fundației Soros-Moldova

Coordonator volum Mihnea PREOTESI

Sorin CACE
Andrei DUMBRĂVEANU

Otilia DANDARA
Andrei PĂRVAN

Lilian DANILOV
Mihai POTOROACĂ

Chișinău - București, 2015

Coordonator volum Mihnea PREOTESI

Sorin CACE
Andrei DUMBRĂVEANU

Otilia DANDARA
Andrei PÂRVAN

Lilian DANILOV
Mihai POTOROACĂ

***ACTIVIZAREA COMUNITĂȚII
DIN PERSPECTIVA PROCESULUI EDUCAȚIONAL:
ACTORI, MECANISME, FACTORI.***

La prelucrarea preliminară a datelor cercetare a contribuit ca voluntar Monalisa CIORAC.

Mihnea PREOTESI este sociolog, doctor în sociologie și cercetător științific la Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române.

A coordonat numeroase proiecte de cercetare pe teme precum grupurile vulnerabile, dezvoltare comunitară, diagnoza problemelor comunitare, analiză de politici sociale, fiind autor și coautor a numeroase articole științifice, cărți și rapoarte de cercetare. Are o foarte bogată experiență dezvoltată în cadrul a numeroase proiecte finanțate prin intermediul Fondului Social European, prin finanțări private sau ca expert al Băncii Mondiale. De asemenea, este cunoscut pentru aparițiile sale în media, ca având un mesaj articulat și abordări pragmatice în raport cu problematica socială românească.

Este colaborator permanent al **Asociației pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică CATALACTICA** din România, în calitate de coordonator de cercetare calitativă. În Republica Moldova lucrează din anul 2012, în cadrul proiectelor și contractelor implementate de CATALACTICA Moldova.

Coordonator volum Mihnea PREOTESI

Sorin CACE
Andrei
DUMBRĂVEANU

Otilia DANDARA
Andrei PÂRVAN

Lilian DANILOV
Mihai POTOROACĂ

***ACTIVIZAREA COMUNITĂȚII
DIN PERSPECTIVA
PROCESULUI EDUCAȚIONAL:
ACTORI, MECANISME, FACTORI.***

Coordonatori ai Colecției de Științe Psiho-Sociale: Mihaela TOMIȚĂ; Simona Maria STĂNESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Activizarea comunității din perspectiva procesului educațional :

actori, mecanisme, factori / Mihnea Preotesi (coord.), Sorin Cace, Lilian Danilov, ... - București : Pro Universitaria, 2015

Conține bibliografie

ISBN 978-606-26-0484-4

ISBN 978-9975-87-045-0

I. Preotesi, Mihnea

II. Cace, Sorin

III. Danilov, Lilian

37

Volumul a fost elaborat în cadrul proiectului „E DURabil+. Activizarea comunității locale – element cheie al procesului educațional din perspectiva participării sociale”, proiect implementat de către **Asociația de Dezvoltare și Promovare Socio-Economică CATALACTICA Moldova**, cu suportul **Programului de Sprijinire a Educației al Fundațiilor pentru o Societate Deschisă (FSD) și al Fundației Soros-Moldova (FSM)**.

Coordonator volum - **Mihnea PREOTESI**

Autori - **Mihnea PREOTESI; Sorin CACE, Otilia DANDARA, Lilian DANILOV, Andrei DUMBRĂVEANU, Andrei PÂRVAN, Mihai POTOROACĂ**

Coordonatori locali:

Ludmila NISTOR, Ludmila GUȘTIUC, Ecaterina MOGA, Ana FLOREA, Elena IZVOREAN

Echipa de proiect CATALACTICA Moldova:

Lilian DANILOV - coordonatorul proiectului

Mihai POTOROACĂ - asistent de proiect

Otilia DANDARA - expert de dezvoltare comunitară

Andrei DUMBRĂVEANU - expert de comunicare și promovare

Echipa de proiect CATALACTICA București:

Sorin CACE - sociolog, expert de monitorizare-evaluare

Octavian DUMITRESCU - expert IT

Andrei PÂRVAN - expert educațional

Aurora Carmen PÎRVAN - expert comunitate virtuală de bune practici

Mihnea PREOTESI - sociolog, expert de cercetare

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
INTRODUCERE	9
I. CADRUL TEORETIC ȘI CONCEPTUAL	14
II. METODOLOGIA CERCETĂRII	21
III. ACTIVIZAREA COMUNITĂȚII DIN PERSPECTIVA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL	24
III.1. Considerații teoretice despre relația sistemului educațional cu comunitatea locală	24
III.2. Procesul educațional realizat în contextul transformărilor postcomuniste din Moldova rurală.....	28
IV. EFECTELE MIGRAȚIEI PĂRINȚILOR. FAMILIA TEMPORAR DEZINTEGRATĂ ȘI COPIII ORFANI SOCIAL	32
V. TRANSFORMĂRILE POST COMUNISTE ÎN MOLDOVA RURALĂ	40
V.1. Comunitățile rurale din Moldova	47
V.2. Scurt istoric al celor 5 comunități locale	50
VI. ACTIVIZAREA COMUNITĂȚILOR - DE LA SCENARII LA ACTIVITĂȚI CONCRETE DESFĂȘURATE ÎN CINCI COMUNITĂȚI RURALE	62
VI.1. Exemple de succes/eșec în demersul de activizarea a comunităților	62
VI.2. Mecanismele, factorii și actorii relevanți ai activizării comunităților.....	72
VII. STUDII DE CAZ	76
VII.1. Studiu de caz - Comuna Pîrlița, raionul Ungheni	77
VII.2. Studiu de caz - Satul Racovăț, raionul Soroca.....	83
VII.3. Studiu de caz - Satul Filipeni, raionul Leova.....	90
VII.4. Studiu de caz - Satul Lupa Recea, raionul Strășeni	97
VII.5. Studiu de caz - Comuna Cazangic, raionul Leova.....	104
VIII. CONCLUZII. SINTEZA REZULTATELOR CERCETĂRII DE TEREN ...	114

BIBLIOGRAFIE	120
ANEXE - Instrumente de colectare a datelor	125
Fișa localității	125
Ghid de interviu semistructurat pentru reprezentanți instituționali	133
Ghid de interviu în profunzime pentru părinți - familii vulnerabile.....	136

CUVÂNT ÎNAINTE

În condițiile actuale societatea resimte necesitatea extinderii influenței educaționale și recunoaște că omul are nevoie să învețe și să se formeze pe tot parcursul vieții. Asistăm la un proces de diversificare a factorilor educaționali și a mesajului promovat de către aceștia. Fără a nega rolul sistemului de învățământ, considerăm necesară consolidarea sistemului educațional din Republica Moldova și valorificarea tuturor tipurilor de educație: formală, nonformală și informală.

În ultimele decenii, asistăm la o reformă a învățământului din Republica Moldova. Documentele de politici publice pun accentul pe politicile educaționale, care se referă preponderent la educația realizată în sistemul de învățământ.

Învățământul din Republica Moldova se află într-un proces de tranziție de la un sistem tradițional, preponderent informativ, centralizat, la un sistem modern, dinamic, formativ, centrat pe elevi și studenți, conectat la dinamica sistemelor educaționale din țările dezvoltate, cu o democrație consolidată.

În contextul provocărilor privind dezvoltarea spiritului comunitar pentru consolidarea procesului educațional, Asociația pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică CATALACTICA Moldova, cu suportul programului de sprijinire a educației al Fundațiilor pentru o Societate Deschisă (FSD) și al Fundației Soros-Moldova, a inițiat proiectul „E DUrabil+. Activizarea comunităților locale – element-cheie al procesului educațional din perspectiva participării sociale”. Proiectul și-a propus să contribuie la activizarea comunităților drept actori relevanți ai procesului educațional. Pentru realizarea scopului propus echipa proiectului - experți și coordonatori locali - au efectuat o cercetare sociologică privind mecanismele și factorii participării sociale în baza unor scenarii de activizare socioeducațională realizate în cinci comunități-pilot din țară.

Prezenta publicație propune o analiză a rezultatelor demersului de activizare la nivel comunitar realizat în cadrul proiectului amintit.

De asemenea, sunt prezentate cinci studii de caz realizate în comunitățile selectate în proiect.

Prin revelarea unor mecanisme de activizare a comunității și identificarea factorilor favorizanți/blocanți ai unui astfel de demers activizării comunităților. Concomitent, publicația poate servi drept un ghid de bune practici privind activizarea comunităților pentru toți cei interesați de dezvoltarea durabilă a acestora.

De asemenea, prezenta publicație este un omagiu adus regretatului profesor și cercetător Nicolae Sali, care prin proiectele realizate a promovat activ cele mai inovative abordări privind dimensiunea participativă a procesului educațional.

Nu în ultimul rând, dorim să apreciem sprijinul acordat echipei de implementare din Republica Moldova atât de către finanțatorii proiectului, cât și de colegii din România, care s-au implicat cu dedicație în elaborarea și dezvoltarea inițiativelor comune, ceea ce a asigurat bunul mers al activităților și apariția în spațiul public a unor studii de calitate pe domeniul abordat.

*Lilian DANILOV,
Director de proiect*

INTRODUCERE

Andrei PÂRVAN

În Republica Moldova, subiectele ce privesc problematica educației câștigă cu greu spațiu în agenda publică. Premisele sunt dezavantajoase, însă este totuși un început pentru ieșirea din criza sistemică.

Cel mai adesea, finanțarea insuficientă, carențele legislative sau problemele de sincronizare între decizia politică la nivel central și lipsa de capacități instituționale la nivel local sunt acceptate ca temeuri pentru starea de fapt. Ele înfățișează însă doar parțial nevrologii precum incluziunea socială, responsabilitatea socială și mobilizarea comunitară.

La nivelul discursului public, educația este o prioritate a tuturor societăților angajate în dezvoltarea pe termen lung și în asigurarea bunăstării propriilor cetățeni. În cazul Republicii Moldova, se înmulțesc semnalele de alarmă ce privesc absenteismul școlar, părăsirea timpurie a școlii, rate reduse de tranziție de la un ciclu școlar la altul, atractivitatea scăzută a educației, rezistența la schimbare (în zona curriculară), inactivitatea comunității, inegalități de acces la educație, inserție socioprofesională deficitară, performanțe profesionale scăzute și slabă productivitate a absolvenților etc. Aceste vulnerabilități se explică și prin slaba cunoaștere și înțelegere a contextului mai larg al fenomenului educațional, și prin istoria recentă și prin cultura tradițională a neparticipării, dar și prin insuficienta motivare a cetățenilor, a organizațiilor societății civile și a celorlalți actori ai sistemului educațional sau tangenți acestuia.

Nevoia implicării și a acțiunii convergente în arealul problemelor educaționale a fost urmărită prin acest proiect, așa cum o arată obiectivele sale specifice:

- Identificarea factorilor favorizanți și a celor blocați ai incluziunii școlare, a modelelor de colaborare a actorilor educaționali la nivel comunitar și a mecanismelor cooperării la nivel local;
- Inițierea la nivel local a unor procese participative de consultare și de implicare a actorilor sociali, din perspectiva reformelor educaționale;
- Valorificarea în spațiul public a experiențelor de succes ca modele de cooperare, pentru crearea de reprezentări pozitive și de condiții favorabile reformelor educaționale la nivelul opiniei publice.

O concluzie relevantă a proiectului anterior derulat de către CATALACTICA („E DURabil - Un sistem durabil și eficient de informare, consultare și implicare în procesul reformelor educaționale din Republica Moldova”) se referă la slaba eficiență a mecanismelor sociale și instituționale, ce ar trebui să răspundă la probleme identificate și menționate în cadrul grupurilor de lucru organizate.

Una dintre soluțiile de eficientizare a acestor mecanisme este activizarea relației școală - autorități publice locale - părinți - societate civilă. Printre recomandările grupurilor de lucru locale a fost menționată dezvoltarea de modele de cooperare intersectorială în plan local (școală – asistență socială – autorități publice locale – asociații obștești). Demersul de față (**E DURabil+. Activizarea comunității locale element cheie al procesului educațional din perspectiva participării sociale**) este deci o continuare firească prin care ne-am dorit să consolidăm și să validăm funcționarea unor astfel de mecanisme de cooperare la nivel comunitar. Am încercat implicarea concretă a actorilor locali relevanți, din perspectiva potențialității participării lor la activități de intervenție socială și educațională, în cazuri identificate la nivel local.

Catalizatorii implicării sociale au fost selectați dintre cei 100 de Ambasadori ai Educației de Calitate implicați în proiectul anterior. Activitățile celor selectați au venit deci în prelungirea proiectului inițial și au urmărit să identifice modele de fundamentare a politicilor, programelor naționale și proiectelor educaționale locale, pe realitatea *de la firul ierbii*. Pornind de la relațiile de cooperare și de colaborare din comunitățile care își asumă misiunea educațională, ținând cont de necesitățile reale și de

mecanismele naturale de funcționare ale societății actuale, am urmărit să **împuternicim comunitățile ca actori relevanți ai procesului educațional**. Considerăm că este imperativ ca și în continuare să consolidăm competențele societății civile și să creștem capacitatea cetățenilor de implicare prin participarea directă a acestora și prin intermediul structurilor ce activează în domeniul educației.

Prin obiectivele sale și prin realizarea activităților prevăzute, activitățile proiectului au avut impact asupra câtorva categorii de beneficiari direct vizati de procesul educațional: membrii comunității educaționale (părinți, cadre didactice, responsabili educaționali – directori școlari, specialiști raionali, autorități centrale, reprezentanți ai angajatorilor, diverși actori locali). Valoarea adăugată a efortului nostru poate fi identificată în rezultate precum:

- coordonatori locali capabili să genereze soluții de intervenție la nivelul comunității, cu puteri sporite de acțiune, nu doar purtători de mesaj ca Ambasadori;
- scenarii de intervenție adecvate realității socioeducaționale moldovenesti, deja testate în realitate, ce pot fi reproduse și în alte localități (cu precădere rurale);
- comunități responsabile și capabile să acționeze autonom în raport cu vulnerabilități pe care și le asumă;
- o abordare inovativă pasibilă de replicare la nivel național.

Prin obiectivele propuse și prin realizarea activităților prevăzute în proiect, categoriile direct vizate a fi supuse schimbării au fost reprezentate de către membrii comunității educaționale (părinți, cadre didactice, responsabili educaționali, directori de unități educaționale), autorități centrale, reprezentanți ai potențialilor angajatori, diverși actori locali etc.

La finalul celor cinci luni ale proiectului (iulie - noiembrie 2015), putem sesiza cel puțin următoarele efecte:

- creșterea responsabilității locale în educație, în special în comunitățile cuprinse în proiect;
- mai bună cunoaștere (teoretică și practică) a fenomenului incluziunii școlare;

- un set de soluții viabile și fezabile pe care responsabilii abilitați le pot utiliza pentru a crește eficiența politicilor publice și eficacitatea intervențiilor socio-educative;
- reclădirea încrederii în școală, în capacitatea de acțiune a comunității și în competențele profesioniștilor în materie;
- motivarea personalului din educație de a acționa pentru binele pe termen lung al ființei umane;
- existența unor experiențe de bune practici în demararea de inițiative cu obiectiv similar la nivelul Republicii Moldova.

Firește, există limite ale acțiunilor noastre și (în același timp) oportunități pentru viitor:

- sensibilizarea/conștientizarea opiniei publice asupra implicării individuale în educație;
- o mai mare receptivitate a mass-media față de realități specifice sistemului de învățământ;
- un plus de coerență a acțiunilor societății civile în ce privește problematica proiectului.

Facilitarea activismului și consolidarea efortului participativ al societății este un element cheie și o premisă obligatorie pentru inițiativele de reformă. Așa după cum demonstrează și acest material, proiectul de față a îmbinat dimensiunea de cercetare cu cea practic-aplicativă, urmând ca un pas următor să fie coagularea tuturor factorilor interesați (ONG-uri, structuri publice, persoane private) în testarea și îmbunătățirea instrumentelor ce vor fi dezvoltate prin proiect. Această experiență și rezultatele sale au rol de a încuraja și cataliza cunoașterea, dialogul și acțiunea care să sprijine inițiativele de reformă în educație și politicile sectoriale la nivel central și local.

Lucrarea de față își propune să facă un prim pas în valorificarea rezultatelor acestui proiect. ea este structurată pe cinci secțiuni, trei introductive și două secțiuni ce se completează reciproc. Latura aplicativă a proiectului cu cea de cercetare și demersul descriptiv-analitic se armonizează cu cel utilitar, operaționalizat în propunerea unui cadru general de activizare a comunității, pornind de la identificarea actorilor, factorilor și mecanismelor ce configurează dinamica unui asemenea demers.

Prima parte a secțiunii introductive a acestei lucrări este dedicată prezentării metodologiei cercetării și a cadrului teoretic și conceptual ce fundamentează abordarea propusă. Un capitol este dedicat analizei efectelor migrației părinților asupra copiilor lăsați acasă. Abordarea este una teoretică, dar ancorată în realitatea contemporană a Republicii Moldova, unde fenomenul are un impact important, direct proporțional cu incidența lui, aflată într-o dinamică accelerată.

În a doua parte este prezentat contextul ce reprezintă fundalul pe care se proiectează analiza propusă. Este prezentată o sinteză a transformărilor la care au fost supuse comunitățile rurale din Moldova în zbuciumata ei istorie modernă. În continuare, sunt prezentate, sintetic, cele cinci comunități locale selectate spre a fi descrise și analizate în cadrul acestui proiect.

Următoarea secțiune este dedicată analizei rezultatelor demersului de activizare a comunității realizat în fiecare dintre cele cinci comunități, a actorilor, factorilor și mecanismelor sociale implicate în acest proces iar ultima parte este dedicată prezentării celor cinci studii de caz realizate în aceste cinci comunități locale selectate.

I. CADRUL TEORETIC ȘI CONCEPTUAL

Sorin CACE
Mihnea PREOTESI

Paradigma dezvoltării sociale este rezultatul încrucișării a două tipuri de abordări ale fenomenului subdezvoltării, ce se construiesc pornind de la importanța relativă acordată factorilor endogeni sau a celor exogeni, ca determinanți ai subdezvoltării și care au la bază două teorii concurente: teoriile modernizării, respectiv teoriile dependenței .

Teoriile modernizării propun *paradigma dezvoltării ca modernizare*, după o schemă evoluționistă. Conform acestei scheme, societățile progresează de la stadiul tradițional până la cel modern, ce reprezintă faza maturității lor.

Rostow, (apud. Bădescu, 1996), propune un model în care colectivitățile trec prin șase etape în dezvoltarea lor, de la societatea tradițională, la societatea postconsumeristă.

În timp ce societățile tradiționale, predominant agrare, sunt caracterizate de o eficiență scăzută a activității agricole, progresul tehnic și industrializarea au creat ceea ce Rostow numește „*precondițiile creșterii* “. Un rol decisiv în *desprinderea* către modernitate îl are însă educația, care slăbește rezistența la schimbare a vechilor structuri.

Dincolo de diferențele de perspectivă asupra factorilor modernizării și a modului lor de acțiune, „teoriile modernizării converg către o concluzie comună: subdezvoltarea reprezintă caracteristica comună a societăților ce se află într-un punct incipient sau intermediar al drumului către modernitate, în contrast cu societățile dezvoltate, ce au atins acest punct” (Preotesi, 2007, p. 565).

Teoriile dependenței, dezvoltate de Frank (1971,1975), Cardoso (1972) și Wallerstein (1974), accentuează în demersul lor explicativ rolul

factorilor externi, ca determinanți ai subdezvoltării, punând accentul pe relațiile de putere neechilibrate și inechitabile dintre state, relații ce generează și întrețin decalajele dintre statele dezvoltate și cele subdezvoltate.

Configurarea cadrului teoretic și conceptual al dezvoltării sociale s-a realizat în contextul politic caracterizat, pe de o parte, de așa numitul *război rece*, pe de altă parte, de procesul de decolonizare, context ce a favorizat accentuarea preocupărilor pentru țările confruntate cu situații de criză ale dezvoltării. Dezvoltarea paradigmei dezvoltării sociale într-un asemenea context îi conferă o anumită specificitate, abordarea teoretică fiind subsumată unei pronunțate orientări practice, în sensul asumării unui demers de schimbare socială programată. Așa numita tranziție postcomunistă a reprezentat contextul în care s-a desfășurat un demers complex de **schimbare socială**.

În literatura sociologică dedicată tranziției, autori precum Stzompka (1999) sau Verdery (1996, 2003) analizează, alături de mulți alți autori din țări care au experimentat tranziția postcomunistă, impactul socioeconomic al dinamicii accentuate a schimbărilor generate de paradigma tranziției.

În literatura sociologică românească, autori precum Dumitru Sandu (1994, 1999), Cătălin Zamfir (1994, 2007), Vladimir Pasti (Pasti, 1995, 2011), Lazăr Vlăsceanu (2001, 2007), Mălina Voicu (2004), Bogdan Voicu (2005), propun modele explicative ale proceselor și mecanismelor sociale ce caracterizează perioada postcomunistă, în România.

Diferențele de abordare în analiza tranziției vizează focalizarea, fie pe procesele de schimbare/dezvoltare socială, fie pe analiza impactului asupra populației, fie pe analiza mecanismelor și factorilor implicați în acest demers. Una dintre direcțiile de analiză bine reprezentate în literatura sociologică dedicată tranziției este cea focalizată pe așa numiții *agenți externi ai dezvoltării*. În această categorie intră instituții internaționale precum Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Comisia Europeană, fiind vizate de aceste analize, atât ideologia și abordarea teoretică a dezvoltării sociale promovate de către aceste instituții, cât și impactul programelor pe care acestea le derulează.

În ceea ce privește strategia de dezvoltare promovată de Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional pentru țările europene în tranziție

,aceasta s-a bazat pe diminuarea rolului statului din efortul de lichidare a subdezvoltării și de reducere a decalajelor față de țările dezvoltate și pe creșterea rolului altor actori ai dezvoltării, precum comunitățile locale și ONG-urile.

Abordările mai noi ale fenomenului subdezvoltării, conferă o importanță sporită, atât stocului de capital social, cât și celui de capital uman, pe de o parte, ca indicatori, pe de altă parte, ca predictorii ai dezvoltării sociale.

Dezvoltarea comunitară reprezintă un caz particular de dezvoltare socială. Lansarea programelor de dezvoltare comunitară a vizat "comunitățile cu o poziție marginală în sistemul economiei de piață. Acest tip de intervenție s-a manifestat pe două direcții principale:

- programe de reabilitare a condițiilor economice colective- infrastructură, amenajarea teritoriului, dezvoltarea unor obiective economice;
- mobilizarea unor resurse colective comunitare" (Zamfir, 2002, p.252)

Preocupările pentru măsurarea dezvoltării comunitare s-au materializat în elaborarea unor indici locali de dezvoltare.

Modelele de măsurare a dezvoltării locale/comunitare au la bază construcția unor indici sintetici, construiți ca scoruri factoriale ale unor seturi de indicatori socioeconomici. Un astfel de model de măsurare propune Dumitru Sandu (1999). Autorul pornește de la premisa că nivelul dezvoltării comunitare corelează pozitiv cu cel al consumului individual și colectiv de bunuri materiale și culturale. Sunt identificate două tipuri de factori structurali ai dezvoltării comunitare: capitalul uman, respectiv, infrastructura, la nivel comunitar.

Capitalul uman este considerat un indicator- cauză al consumului și este operaționalizat pe trei dimensiuni: stocul de educație, la nivel comunitar ; numărul de salariați angajați pe plan local, de asemenea, predictor al dezvoltării sociale a comunei; ponderea populației ocupate în agricultură, ce corelează negativ cu gradul de dezvoltare socială - în condițiile ruralului românesc, unde forma dominantă este cea a agriculturii de subzistență, o premisă a unui consum scăzut material și cultural .

Infrastructura comunitară reprezintă un indice construit ca scor factorial al mai multor variabile ce caracterizează calitatea locuirii și accesibilitatea comunicării și informării. Între predictorii nivelului de dezvoltare a comunelor, evaluat pe baza acestor indici sintetici, se regăsesc:

- distanța până la cel mai apropiat oraș de mărime, cel puțin medie (cu peste 30.000 de locuitori, în propunerea autorului citat mai sus);
- ponderea populației de 60 de ani și peste;
- localizarea în vecinătatea unui drum european;
- contextul istoric și cultural în care s-a dezvoltat comunitatea.

În altă ordine de idei, scopul oricărui demers programat de dezvoltare socială îl constituie promovarea bunăstării sociale, reprezentând acea situație în care „problemele sociale sunt gestionate satisfăcător, nevoile sociale sunt satisfăcute și oportunitățile sociale create” (Midgley, 1995, apud. Neguț, 2011).

În definierea dezvoltării comunitare trebuie operate o distincția dintre acest concept și cel de „dezvoltare a comunității”, proces ce nu implică, în mod necesar membrii comunității. De asemenea trebuie făcută distincția între dezvoltare comunitară și construirea capacității comunitare, cele două concepte definind procese ce se intercondiționează reciproc - *„dezvoltarea comunitară pe termen lung este rezultatul construirii capacității comunitare”* (Cace, 2004, p.1).

După căderea comunismului eforturile în domeniu s-au concretizat sub forma unor programe de dezvoltare comunitară pentru țările angajate în tranziția postcomunistă și implementate de organizații internaționale, contribuții importante în domeniu având Banca Mondială, Fundația Soros.

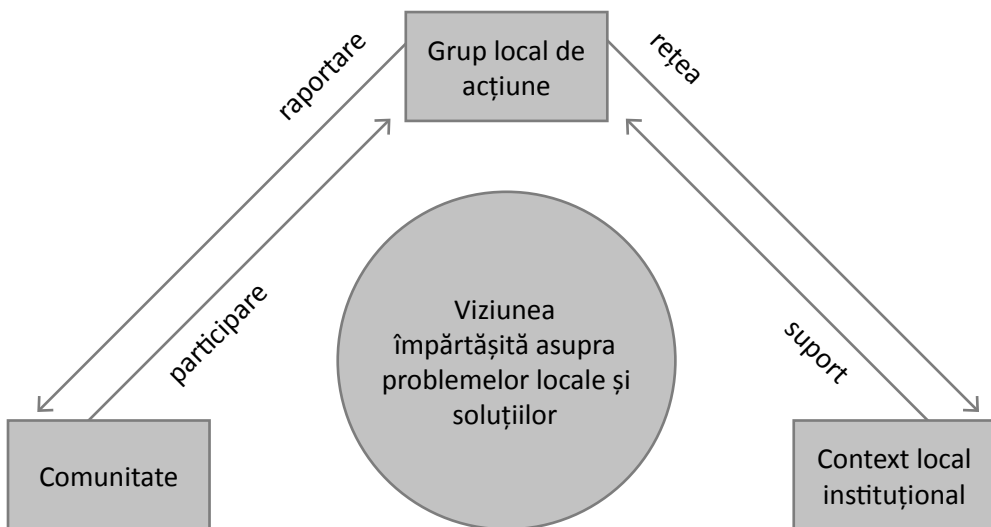
Programele de dezvoltare comunitară au și o dimensiune ideologică importantă, implicită sau explicită (asumată, sau nu, în mod transparent). Din această perspectivă, activizarea comunității reprezintă un instrument a cărui valorizare depinde de poziționarea față de importanța politică ce este acordată nivelului comunitar. Heather Fraser identifică 4 tipuri de abordări ale implicării comunității în calitate de actor ai dezvoltării sociale (Fraser, 2005).

Această tipologie poate fi structurată pe un continuum având drept extreme abordarea comunității ca marginală în economia demersului de dezvoltare locală, respectiv, considerarea ei ca actor principal al oricărui scenariu de dezvoltare locală.

Implicarea nivelului comunitar presupune identificarea și consolidarea unui grup local de acțiune care să își asume sarcina agregării unei mase critice de reprezentanți ai comunității ce pot cataliza un demers de activizare a comunității.

Elementele și relațiile implicate într-un asemenea tip de demers de activizare a comunității sunt prezentate schematic, mai jos.

Schema activizării comunității. Actori și mecanisme

O schemă logică asemănătoare a stat și la baza fundamentării abordării conceptului de împuternicire a comunității utilizat în cadrul proiectului **E DURabil +**. Pornind de la identificarea problemelor socioeducaționale locale, pe de o parte și de la definirea școlii, respective, a autorității publice

locale, drept reperi fundamentale ce definesc contextual instituțional local, demersul de activizare a localității a pornit de la cristalizarea unui grup local de acțiune a cărui construcție a fost inițiată și catalizată de actorii instituționali selectați dintre reprezentanții școlii, drept coordonatori locali ai acestui demers asumat prin proiectul în cauză.

Problemele sociale locale

O altă categorie de concepte utilizate în abordarea dezvoltării sociale comunitare vizează problemele sociale, atât din perspectiva definirii, cât și a modalităților de și identificare a lor.

Ceea ce obținem prin studierea percepțiilor și autoevaluărilor oamenilor este realitatea filtrată individual, iar filtrul utilizat cunoaște anumite variații de la un grup de populație la altul. O serie de cercetări demonstrează existența unui anumit nivel de dependență a percepțiilor și autoevaluărilor efectuate de către populație de stările de fapt existente, chiar dacă uneori asocierea, măsurată în termeni statistici, este la limita de jos de semnificație, după cum se înregistrează și situații în care nu se înregistrează o astfel de legătură statistică, iar în unele cazuri, stările de fapt la care se referă percepțiile și autoevaluările rămân necunoscute cercetătorului.

Așadar, evaluarea subiectivă a problemelor sociale identificate de actorii sociali și de reprezentanții instituționali intervievați este dezirabil a fi confruntată cu realitatea măsurată prin indicatori statistici.

Acest tip de validare a problemelor sociale identificate „poate reprezenta unul dintre instrumentele de bază utilizate în prioritizarea rezolvării acestor probleme și operaționalizarea scopurilor în obiective și acțiuni, ce pot fi integrate într-o Strategie de dezvoltare locală” (Preotesi, Stănescu, 2009,p.9)

Probleme sociale latente, manifeste și centrale

Problemele sociale, așa cum reies din datele colectate prin cercetarea de teren și din date statistice pot fi tipologizate după următoarea schemă, utilizată în dezvoltarea socială proiectată (Zamfir, ș.a.coord., 2007):

- **probleme potențiale**, care există, în mod obiectiv, prin efectele sociale pe care le produc, dar nu au fost identificate de către colectivitate ca probleme sociale;
- **probleme asumate**, identificate de colectivitate ca probleme sociale. Aceste probleme vor fi împărțite la rândul lor, în următoarele categorii **latente, manifeste și centrale**.

Problemele latente, deși identificate de către colectivitate ca probleme sociale, nu generează o atitudine activă, spre deosebire de cele manifeste, care reclamă o atitudine activă în sensul rezolvării lor. Între acestea din urmă, **problema centrală** (problemele centrale) reprezintă prioritatea absolută.

II. METODOLOGIA CERCETĂRII

Mihnea PREOTESI

În vederea realizării obiectivelor proiectului a fost proiectată o cercetare sociologică ale cărei rezultate au fundamentat analizarea interacțiunii actorilor locali relevanți și a modalităților concrete de cooperare în procesul de activizarea a comunității.

Această analiză oferă repere importante pentru identificarea unui pattern mai general al funcționării mecanismelor și factorilor ce influențează cooperarea actorilor sociali și instituționali relevanți la nivel local.

Cercetarea a cuprins mai multe faze:

- selectarea comunităților și a coordonatorilor locali
- propunerea unor scenarii inițiale de activizare a comunităților
- proiectarea unei diagnoze complexe la nivelul fiecăreia dintre cele cinci comunități selectate.

Această diagnoză a vizat, pe de o parte, definirea contextului local, a actorilor instituționali și sociali ce pot fi implicați în catalizarea procesului de activizare a comunității. Pe de altă parte, a vizat identificarea problemelor socioeducaționale percepute a fi cele mai importante, la nivel comunitar.

Selecția localităților unde au fost realizate studii de caz s-a realizat pe baza unor criterii a căror construcție a rezultat din intersectarea obiectivelor specifice corelative celor două dimensiuni ale acestui proiect: dimensiunea de cercetare și cea aplicativă. În acest context, selecția celor 5 localități a vizat acoperirea unor situații diverse corespunzătoare unei tipologii prestabilite construite prin încrucișarea unor criterii economice, sociale și cultural-istorice.

Un prim criteriu a vizat adecvarea dintre profilul localității și definiția sociologică a comunității. Cu excepția comunei Pârlița, care este o comună

mare, ce cuprinde, în fapt, mai multe comunități, celelalte localități selectate sunt sate de mărime medie sau mică, cu o populație omogenă din punct de vedere etnic, religios și cultural.

Un alt criteriu a vizat gradul de dezvoltare economică. Au fost alese localități mai dezvoltate, precum Pârlița, localități tradițional mai sărace, precum Filipeni și localități în care inadaptația la schimbările postsovietice și postcomuniste a generat o precarizare a situației economice și o scădere accentuată a standardului de viață al majorității locuitorilor, precum satul Lupa Recea și satul Racovăț.

Populația acestor localități rurale variază de la 500 la peste 6000 de locuitori. Unele dintre ele sunt localități cu acces direct și imediat la căi importante de transport (Pârlița, Cazangic), pentru altele, accesul către arterele principale de transport este îngreunat de distanță, dar și de starea precară a drumurilor (Lupa-Recea, Racovăț).

Abordarea cercetării sociologice realizate în cele 5 comunități rurale a vizat, simultan, acoperirea dimensiunii de cercetare și a celei aplicative. Datele colectate pentru realizarea studiilor de caz au servit în același timp și la fundamentarea ghidului de bune practici, în timp ce monitorizarea activităților desfășurate în cele 5 localități și care au fost subsumate demersului de activizare a comunităților a produs informații relevante pentru elaborarea studiilor de caz.

Acest tip de abordare integrată a cercetării potențează configurația studiilor de caz, generând o echilibrare a dimensiunii lor descriptive, operaționalizată prin prezentarea principalelor repere socioeconomice ce configurează contextul local și zonal cu dimensiunea analitică, focalizată pe identificarea unor aspecte relevante privind funcționarea mecanismelor comunitare de identificare a problemelor locale și a soluțiilor la aceste probleme, precum și a factorilor ce blochează sau favorizează activizarea comunității în rezolvarea acestor probleme

Diagnozele socioeconomice realizate în cele 5 localități au vizat definirea contextului local, identificarea, împreună cu actorii sociali și cu reprezentanții instituționali locali a principalelor probleme socioeducaționale, precum și identificarea partenerilor instituționali și sociali ce pot fi implicați în catalizarea procesului de activizare a comunității.

Cercetarea de teren a presupus colectarea de date statistice de la autoritățile publice locale și de date calitative, prin observare structurată și interviuri cu actori instituționali și reprezentanți ai familiilor cu copii de vârstă școlară. Au fost realizate interviuri semistructurate, precum și interviuri de grup, cu actori instituționali relevanți la nivel local și interviuri în profunzime cu părinți aflați în situații de vulnerabilitate socială.

Metodologia colectării datelor la nivel local a presupus elaborarea unei fișe de date, a unui ghid de interviu semistructurat pentru reprezentanți instituționali și a unui ghid de interviu în profunzime pentru reprezentanți ai familiilor vulnerabile.

Perspectiva de analiză a datelor colectate a fost una multidimensională, cuprinzând analiza indicatorilor statistici, analiza secundară de date, analiza datelor obținute de la instituțiile locale prin fișele localității și analiza datelor de interviu.

Datele culese în cadrul primului val al cercetării de teren au fost confruntate cu cele obținute prin documentare și analiză secundară, iar scenariile scenariilor de activizare propuse inițial au fost recalibrate în funcție de problemele socio educaționale identificate pe teren, contextualizarea adecvată a activității de cercetare.

A doua fază a cercetării de teren s-a suprapus cu cea de monitorizare a acțiunilor de activizare a comunității, pentru care au fost elaborate instrumente specifice, generând date utile, atât pentru ghidul de bune practici, cât și pentru cele 5 studii de caz.

Elaborarea studiilor de caz valorizează rezultatele datelor colectate ca urmare a celor două anchete sociologice realizate în fiecare dintre cele 5 comunități selectate. Cercetarea de teren a presupus colectarea de date statistice de la autoritățile publice locale și de date calitative, prin observare structurată și interviuri cu actori instituționali și reprezentanți ai familiilor cu copii de vârstă școlară. Au fost realizate interviuri semistructurate cu actori instituționali relevanți la nivel local și interviuri în profunzime cu părinți .

Datele colectate au constituit surse de bază în fundamentarea elaborării Ghidului de bune practici privind cooperarea dintre reprezentanții sistemului educațional, actorii sociali și cei instituționali la nivel local.

III. ACTIVIZAREA COMUNITĂȚII DIN PERSPECTIVA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL

Otilia DANDARA

III.1. CONSIDERAȚII TEORETICE DESPRE RELAȚIA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL CU COMUNITATEA LOCALĂ

Este bine cunoscută influența mediului social și a culturii asupra dezvoltării personalității. Formarea socială are la bază cultura care reunește diverse aspecte ale vieții: regimul politic, credințele religioase, codul moral, tipul de educație, nivelul de cunoaștere, nivelul dezvoltării tehnologice, dezvoltarea forțelor de producție.

Instituțiile sociale au o dublă funcționalitate: de aculturație a noilor veniți și de organizare a vieții sociale a participanților deja socializați. Mediul social influențează însușirea normelor sociale. Normele sociale, se referă la ansamblul de reguli și valori, de referință care conturează, modelul de personalitate al comunității. Astfel de norme traduc existența unui consens social, apreciat ca rezultat al activității educaționale.

Activitatea educațională se realizează într-un anumit context ce, presupune și existența unui sistem educațional, în care diferiți factori, influențează, având atât efecte directe, cât și de interferență cu alți factori educaționali. Acest mecanism modelează conștiința și comportamentul persoanei, adaptând-o la niște parametri acceptați/așteptați de către comunitate.

Prin sistem educațional, înțelegem ansamblul organizațiilor sau al instituțiilor sociale și al comunităților umane care îndeplinesc, în mod direct sau indirect planificat sau spontan, funcții pedagogice de activare și

influențare a procesului complex de formare – dezvoltare permanentă a personalității umane (Cristea, 2006, p. 204,). Această accepție, destul de largă a sistemului educațional vine din schimbările produse în ultimele decenii în sensul relației dintre procesul de formare a personalității și contextul acestui proces. Este tot mai mult consolidată poziția tuturor formelor de educație (cu toate că acestea au fost întotdeauna prezente în formarea omului). Recunoașterea necesității modelării conștiinței și comportamentului uman pe tot parcursul vieții și renunțarea la ideea că există o anumită etapă a vieții în care omul învață (preponderent în copilărie), justifică tot mai insistent rolul nu doar al educației formale, realizate în școală, ci și al educației nonformale și informale, realizate prin influența predominant spontană a mediului de viață.

Din punct de vedere conceptual, educația informală, include ansamblul influențelor cotidiene, spontane eterogene, incidentale, care au efecte educative și ocupând cea mai mare parte de timp din viața omului. Dezideratele educației informale, exprimate la nivelul conștiinței colective, nu apar în mod explicit, dar influența lor de durată poate avea efecte educative deosebite, atât pozitive, cât și negative asupra omului. Prin multiplele contacte și influențe cotidiene, educația informală, oferă individului, ocazia de a adopta anumite atitudini, de a exterioriza anumite comportamente, și de a interioriza anumite valori, conturându-i astfel profilul psihosocial. Trăsăturile caracteristice educației informale, sunt determinate de multitudinea influențelor derulate, de regulă, în afara unui cadru instituționalizat, provenite dintr-un mediu microsocioal (mediul de viață) al individului: din familie, grup de prieteni, fiind membru al comunității. Cu cât aceste influențe cunosc o dezvoltare și culturalizare la standarde mai înalte, cu atât crește și valoarea lor ca și factori educativi spontani.

Expansiunea educației informale este evidentă în ultimele decenii. Dezvoltarea acesteia se poate realiza prin sporirea caracterului educativ al influențelor spontane provenite în special din mass-media și din mediul comunitar. Acest fapt necesită însă și creșterea substratului cultural și al beneficiului formativ – educativ al informațiilor oferite pe aceste căi.

Abordând problema influenței educaționale a comunității, este cazul să prezentăm sistemic configurația factorilor educaționali și a mecanismelor de

influență. În această ordine de idei putem aborda problema prin identificarea unei relații dintre sistemul de învățământ și sistemul educațional, sistemul de învățământ fiind apreciat drept subsistem al sistemului educațional.

În ultimul timp este tot mai des abordată problema parteneriatului educațional, ca rezultat al diversificării factorilor educaționali. La nivelul politicilor educaționale, se vorbește despre deschiderea școlii către comunitate și de îmbunătățirea relației dintre școală și familie.

În localitățile rurale din Republica Moldova, relația dintre familie, școală și comunitate ca factori educaționali, se produce pe fundalul unor particularități ale contextului local. Este bine cunoscut rolul socializării primare în familie și rolul socializării secundare în școală. Satele din Republica Moldova experimentează, în mai mare măsură decât orașele, consecințele fenomenului „familiei dezintegrate”, familie care există formal, dar de fapt nu există ca percepție tradițională a acestei instituții sociale: comunicare, relaționare, trai în comun. Această situație, generează premise de diminuare a efectelor educaționale, în sensul dezvoltării personalității, deoarece dispare influența formativă a unui factor educațional important, fapt care generează creșterea efectelor negative asupra evoluției omului ca ființă socială. De fapt, lipsește efectul modelator al părinților.

Comunitatea determină (cu precădere în epoca preindustrială) standardul unic, criteriul de aliniere a familiei la cerințele comunității „să fii în rând cu lumea” concentrând în acest înțeles modelul de gospodărie, elementul cheie al căruia era buna creștere a copiilor (apreciați ca și succes social al familiei). Cu toate că se schimbă contextul de influență educativă al comunității, aceasta își exercită în continuare rolul său educațional. Poate însă comunitatea să rezolve doar împreună cu școala problema educației membrilor săi, în situația când influența educațională pozitivă a familiei lipsește sau este diminuată?

Prin teoria reproducerii socioculturale, P.Bourdieu oferă rațiuni care încearcă explicarea relației factorilor educaționali centrali în momentul de față, școala și familia: „Reproducerea structurii distribuției de capital cultural se realizează în relația dintre strategiile familiilor și logica specifică a instituției școlare” (Bourdieu, 1985, p.26). Procesele socioeducaționale au un contur specific în satele din Republica Moldova, când școala realizează o

relație educațională (în sensul educației copiilor), cu o familie așa cum există aceasta, în diversitatea formelor sale de manifestare: dezintegrată, defavorizată social sau una apreciată drept „favorabilă” din punct de vedere social. Dificultățile educaționale ale școlii și comunității depind și sunt influențate de ponderea acestor categorii în contextul educațional comunitar: cu cât ponderea familiilor înclină spre categoriile defavorizate social, cu atât problemele educaționale ale școlii și comunității sunt mai mari.

Sociologii francezi, F.Dubet, M.Duru-Bellat, A.Vérétout, (Dubet ,2010) stabilesc relația între originea socială și inegalitatea performanțelor școlare. Când performanțele elevilor sunt relativ egale, inegalitățile sociale sunt de asemenea relativ stabilite/diminuate. Sistemul școlar ca mecanism de reproducere socială are amploare variabilă: sistemele școlare au capacitatea de a reduce sau a accentua inegalitățile sociale cu care ele se confruntă. „Societățile inegalitare reproduc școli inegalitare iar societățile coezive reproduc școli coezive” (Dubet , 2010,p.103).

P. Bourdieu abordează problema șanselor de educație în raport cu mai mulți factori. Originea socială este factorul determinant care influențează toate nivelurile și domeniile de experiență ale educatului: condiții de viață, de locuință, tipul de viață cotidiană, nivelul resurselor și repartitia lor, sentimentul dependenței, tipul de experiențe culturale asumate în diferite comunități. O problemă importantă abordată este relația dintre originea socială și „marile momente ale carierei școlare”. Originea socială este cea care direct sau indirect influențează cariera școlară prin intermediul unor variabile precum: lipsa de informații sau informația inegală, imprecisă referitoare la studii sau carieră, predispoziția mediului social (comunitar sau familia) la anumite opțiuni școlare care solicită adaptarea la modele, reguli și la valori proprii unui anumit tip de școală. „Ponderea reușitei școlare este inegală în raport cu clasele sociale și în special determinate de instrumentele intelectuale, obișnuințele culturale sau de venituri” (Bourdieu , 1985, p.25). În concepția lui P.Bourdieu identificăm și ideea, precum că educația are forța de a asigura depășirea inegalităților sociale și a crea condiții de dezvoltare a personalității.

Din analiza situației existente în comunitățile implicate în proiect, constatăm, apariția și consolidarea fenomenului problemelor sociale, generate de persoane social – vulnerabile (cei cu dificultăți de integrare socială, deci cu probleme educaționale).

În comunitățile rurale din Republica Moldova, a evoluat și fenomenul „cerințelor educaționale speciale”, care în ultimul timp este abordat în sens larg, incumbând și înțelesul aspectelor de ordin social, nu doar al problemelor de ordin psihofiziologic. Cu toate că această problemă a fost promovată la nivel de politici educaționale, deci de către școală, până la urmă este o problemă a comunității, iar realitatea și dinamica fenomenului, orientează spre necesitatea extinderii înțelesului: de la copii cu nevoi educaționale speciale, trebuie să ajungem la adulții cu nevoi educaționale speciale.

Pornind de la recunoașterea necesității educației pe tot parcursul vieții, e nevoie să o valorificăm ca pe o sursă de schimbare a comportamentului adulților. Se pune întrebarea dacă este capabilă astăzi comunitatea sătească să facă față provocărilor socioculturale, care sunt, în mare parte, provocări de ordin educațional? Ce factori vor consolida forțele educative ale comunității? La aceste întrebări vom răspunde parțial prin analiza situațiilor de caz, realizate ca rezultat al implicării în procesul de activizare educațională a comunității.

III.2. PROCESUL EDUCAȚIONAL REALIZAT ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR POSTCOMUNISTE DIN MOLDOVA RURALĂ

Procesul educațional realizat în localitățile rurale din Republica Moldova, reflectă, în linii mari, o situație caracteristică epocii post industriale și o situație caracteristică epocii post comuniste. Una dintre particularitățile caracteristice epocii postindustriale este diversitatea, acceptarea diversității. Evident că există și pericolul că „totul este bun ,, dar contextul de evoluție a personalității și integrării în mediul de viață, suportă modificări esențiale într-o lume în care schimbarea devine fenomenul cel mai stabil al vieții. Din punct de vedere al educației, se produce o schimbare la nivelul conturării

modelului educațional și acceptării acestuia. Până la jumătatea secolului XX, în satul moldovenesc, predomină o comunitate educațională ce poate fi considerată ca fiind, mai degrabă, caracteristică societății preindustriale. Tipic pentru acest tip de comunitate este faptul că, drept model educațional pentru tineri, serveau persoanele în vârstă, iar tradițiile predecesorilor erau păstrate și transmise din generație în generație. În a doua jumătate a secolului al XX, credem că se produce o simbioză dintre modelul educațional postfigurativ, caracteristic unei societăți preindustriale și cel configurativ, caracteristic societății industriale, când drept model educațional pot servi și contemporanii, cei de o vârstă. La începutul secolului XXI, are loc o schimbare. La nivelul comunității rurale se preiau particularitățile de influență educațională a societății postmoderne, prefigurative, când modelul educațional se conturează în baza comportamentelor diferitor exponenți ai comunității: cei tineri pot învăța de la cei în vârstă și cei în vârstă pot învăța de la cei tineri. Acceptarea acestei diversități, sau constatarea stării de fapt, nu înseamnă neapărat și prezența unui context educațional bine și clar conturat.

Constatăm și o diversitate a *stilurilor de influență*. Este bine cunoscut modelul tradițional de educație. Mai cu seamă în localitățile rurale, atât în familie, cât și în comunitate, educația se realiza într-un stil autoritar-directiv. La moment, sub influența deschiderilor, accesului la diverse surse de informare, s-a produs o schimbare a stilurilor de influență educațională. Familia acceptă diversitatea stilurilor educaționale: de la cel permisiv, până la autoritar – directiv, iar comunitatea, mai degrabă promovează stilul permisiv, care este susținut de indiferență și lipsa de implicare în coordonarea comportamentului membrilor comunității.

Cu câteva decenii în urmă, baza culturală a comunității sătești, o constituia etnia. Procesul educațional realizat de către comunitatea sătească era influențat de către sistemul de valori, tradiții, ale etniei. În localitățile rurale, de regulă, predomina o singură etnie. Cei de alte etnii, veniți în comunitate, acceptau preceptele culturale ale majorității: la nivelul însușirii limbii, obiceiurilor, stilului de conducere și construcție a unei gospodării. La moment, ca rezultat al accentuării mobilității, a fost acceptată diversitatea. Comunitatea nu mai verifică riguros îndeplinirea preceptelor și acestea și-au

pierdut parțial rolul de criteriu de evaluare a modului și gradului de integrare socială în comunitate a individului.

Au suportat anumite schimbări și factorii educaționali. În localitățile rurale, tradițional, un rol educațional influent îl avea comunitatea sătească, obștea. Chiar și în raport cu familia și școala, aceasta avea un caracter corectiv și o influență cu impact major, privind sistemul de valori și comportamentul în anumite situații de viață.

La moment educația este influențată de către un fenomen specific perioadei și anume, fenomenul *diversificării factorilor educaționali*. În diferite medii educaționale, inclusiv și în comunitatea rurală are o influență educativă plenară (cu impact de tipul „de toate pentru toți”), mass – media. Acest factor educațional, nu are precepte comportamentale specifice pentru adulți sau copii, sau strict pentru anumite situații de viață care trebuie învățate. Este o sursă de imitare și învățare a comportamentului și o cale de acces la diverse modele comportamentale (cu referire la comunicare și relații în familie, construcția casei și gospodăriei, relația cu membrii comunității).

Procesul educațional din comunitatea rurală a fost influențat și de către fenomenul migrației. Puterea de influență educativă a obștii sătești rezidă în stabilitate. Stabilitatea consolida configurația factorilor educaționali precum: familie, vecinii, neamul și în sfârșit întreaga comunitate.

Mobilitatea socială din ultimii ani și fenomenul migrației a zdruncinat baza socioculturală a influenței educative, stabilitatea, iar odată cu aceasta și efectele influenței educative.

Din punct de vedere al caracterizării epocii postcomuniste, identificăm anumite particularități. După cum remarca specialistul din Rusia, Anatolii Mudric, comunitatea este un organism integru și unitar care are o structură de vârstă, de gen, economică, culturală, deține mecanisme de reglementare a activității membrilor săi, dar în societatea din Rusia, de fapt ca și în alte societăți postsovietice, comunitatea, ca factor educațional, trebuie abordată într-un mod mai deosebit, deoarece, chiar la nivel cotidian, persoana, confunda comunitatea cu statul, dat fiind rolul foarte influent al acestuia (A. Mudric, 1999). Sub presiunea statului (stat totalitar, caracterizat printr-un mecanism autoritar de control al comportamentului), comunitatea și-a pierdut din identitatea sa și din rolul său ca factor educațional.

Din momentul căderii regimului comunist, credem că are loc un proces anevoios de conturare distinctă a acestor doi factori educaționali: statul și comunitatea. În această ordine de idei trebuie să menționăm și raportul dintre acești factori educaționali și tipul de socializare pe care îl provoacă și îl susține fiecare dintre ei. Dacă comunitatea produce o socializare spontană și parțial dirijată, statul, după cum se știe, produce o socializare dirijată, influențând prin mecanisme instituționalizate, subordonate unor finalități strict determinate. Acest mod de dirijare a procesului de formare a personalității, conduce la formarea unui comportament ce solicită influențe directive.

Aceste caracteristici ale unei societăți totalitare, directive, diminuează rolul educațional al comunității. Astfel reabilitarea forței educaționale a acestora, devine un proces destul de dificil și anevoios. Perioada postcomunistă, este în esență o schimbare a vieții sociale. După cum remarcă C. Duval, la nivelul relației dintre individ și comunitate se produce un dezechilibru, care necesită o învățare, o însușire a schimbării (C. Duval, 1970). Comunitățile rurale din Republica Moldova se află astăzi într-un proces de însușire a schimbării.

IV. EFECTELE MIGRAȚIEI PĂRINȚILOR. FAMILIA TEMPORAR DEZINTEGRATĂ ȘI COPIII ORFANI SOCIAL

Mihail POTOROACĂ

Migrația de muncă este o problemă actuală pentru Republica Moldova și, în marea majoritate a cazurilor, cauza este lipsa unor locuri de muncă bine plătite acasă. Uneori migrația de muncă este numită „migrație serială” sau „migrație pe bucăți” (Artico, 2003; Dreby, 2010; Erel, 2009 apud. Chișeș & Bălțătescu, 2010). Acest fenomen este întâlnit pretutindeni în lume și se referă la cazurile în care doar unul sau câțiva membri ai familiei pleacă peste hotare, urmând ca apoi să migreze ceilalți. De multe ori, aceasta se datorează caracterului ilegal al migrației inițiale.

Există un tip de migrație numită „migrație-pendul”, este vorba despre faptul că migranții estimează reîntoarcerea după un anumit timp. În acest caz părinții nu văd necesitatea să ia cu ei copiii. (Chișeș & Bălțătescu, 2010)

Ca urmare a migrației de muncă apare un nou tip de familie: familie temporar dezintegrată. Astăzi, familia temporar dezintegrată poate fi considerată o formă alternativă a familiei (Mînescu, 2007). Familia temporar dezintegrată înseamnă, în fapt, abandonul „temporar” al copiilor. De obicei, copiii sunt lăsați în grija unuia din părinți, a mătușilor, bunicilor, sau altor rude.

S. Demian (2008) numește copiii ai căror părinți sunt plecați peste hotare ca „alți orfani”. Mai sunt numiți „abandonați acasă” (Mînescu, 2007) sau „abandonați temporar” (Nagnibeda-Tverdohleb, 2013)

Prin anii 2000 în Republica Moldova apare sintagma de „orfan social”, care este atribuită copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare. Isac (2013, p.131) afirmă în acest sens: „acești copii, în virtutea faptului că au părinți și nu sunt abandonați formal, locuiesc singuri sau sunt în grija altor rude”. Ei sunt lipsiți de afecțiunea părintească și de context familial care să îi

permită o bună dezvoltare. Din aceste considerente au fost numiți orfani sociali.

Pentru Republica Moldova evoluția fenomenului este una îngrijorătoare. Tabelul de mai jos prezintă evoluția numărului de copii cu părinți migranți între 2006-2012. Dinamica constant pozitivă a acestui indicator relevă o creștere mai accentuată după 2008.

Evoluția numărului de copii lăsați în Republica Moldova ca urmare a migrației¹.

Anul	2006			2008			2012
	Un părinte plecat	Ambii părinți plecați	Numărul total al copiilor cu părinți în străinătate	Un părinte plecat	Ambii părinți plecați	Numărul total al copiilor cu părinți în străinătate	Numărul total al copiilor cu părinți în străinătate
Mun. Chișinău	1991	2732	4723	7274	2908	10182	
Total în Republica Moldova	64596	29498	94094	77557	32939	110496	155.000

Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova (CIDDC) a realizat un studiu în 2006 cu privire la copiii și adolescenții rămași fără îngrijire părintească în urma migrației. Au fost organizate focus grupuri cu copiii și adolescenții. Iată una dintre concluziile prezentate de autorii acestui studiu: „Aproape toți copiii au afirmat că după plecarea părinților se confruntă cu stări emoționale dificile și neplăcute. Doar câțiva copii dintr-o localitate au menționat că situația materială actuală, îmbunătățită datorită muncii părinților, le aduce bucurie. Gama de emoții prin care copiii își descriu viața este predominantă de culori cenușii. Dorul și tristețea sunt stările cel mai frecvent amintite. Copiii de vârstă mai mică au menționat că plâng des. O parte din copii relatează stări de apatie pe care nu le pot controla.” (Gavriliuc, Platon & Afteni, 2006)

¹ Sursa datelor http://www.prodidactica.md/viitor/viitor_rom/sos1.htm., Cantarji și Mincu (2013)

Copiii sunt afectați psiho-emoțional de plecarea părinților, în special atunci când pleacă mama. De multe ori copiii se atașează de cei ce îi îngrijesc și se simt abandonați de către părinți. Ei devin mai distanți de lumea din jur și mai depresivi. (Cantarji & Mincu, 2013)

Din mai multe observații făcute asupra copiilor s-a constatat că, o lungă absență a tatălui duce la un comportament mai feminin la băieți și la incertitudine în ceea ce privește modul de conduită la fete. (Bîrle, Bonchiș & Roman, 2010)

Separarea de părinți duce la stress, sentimente de insecuritate și insatisfacție în ceea ce privește trebuințele emoționale. În unele situații, părinții migranți lucrează peste hotare mult timp și pierd contactul emoțional cu copiii lor, singura lor preocupare fiind de a le trimite bani pentru trebuințele lor, ceea ce duce la insuficiență de comunicare, mai ales în momentele mai importante ale vieții copilului și adolescentului. (Cantarji & Mincu, 2013)

Iată câteva dintre rezultatele unei cercetări realizată în Republica Moldova pe un lot de 60 adolescenți temporar separați de părinți (Mînăscurtă, 2007):

- sfera emoțională a adolescenților cu părinții plecați este dominată de următoarele stări: nivel accentuat al depresiei (70%), emotivității (80%), agresivității (65%), inhibiției (65%) și labilității emoționale (85%).
- 65% din adolescenți au înregistrat valori înalte ale anxietății (la fete un nivel mai mare decât la băieți).
- 36% din cei investigați au declarat că se simt singuri, iar 20% – că nu sunt iubiți de nimeni. Ei sunt mai anxioși, mai nervoși și mai speriați decât ceilalți.
- Elevii vin cu mai puțină plăcere la școală, au rezultate mici și mai multe absențe.

Modul în care copilul percepe și trăiește plecarea părinților este influențat de următorii factori:

- factori familiari – cum a funcționat familia înainte și după plecarea părintelui (părinților) (relațiile dintre membrii familiei, schimburile afective și tipul de atașament existent între membrii familiei, dinamica statuturilor și a rolurilor din cadrul familiei etc.);
- factori ce țin de copil – caracteristicile psihologice ale copilului și vârsta lui
- factori de mediu – rețeaua de suport social a familiei și a copilului. (Stan, Bîrle & Bonchiș, 2010, p. 40)

Un studiu realizat în România arată că prezența simptomelor de depresie este mult mai frecventă în cazul copiilor cu ambii părinți plecați la muncă sau în cazul în care mama e plecată. Acești copii au sentiment de singurătate, ei se simt neglijați, sunt mai mult supuși riscului de avea comportament autodistructiv și de a manifesta comportamente deviate. (Ianachevici, 2007)

Separarea de părinți este un stres puternic pentru copil. Ea contribuie la „dezvoltarea nevrozei anxioase și reacțiilor de agresiune”. Cu cât contactul cu părinții este mai intens cu atât gradul traumatismului provocat de separare este mai mare. Copiii ce au o legătură emoțională puternică cu părinții lor, suportă mult mai dificil separarea comparativ cu copiii care au un contact limitat și relații distante cu părinții lor. (Buianov, apud Gonța, 2011)

Gavriliuc et al (2006) afirmă că „copiii ai căror părinți sunt plecați peste hotare se confruntă cu stări emoționale dificile și neplăcute – devin triști, se simt izolați, plâng, au sentimente de insecuritate. Lipsa abilităților de management al emoțiilor, precum și a sprijinului unei persoane de încredere amplifică aceste stări și creează conjunctura pentru adoptarea uneori a unor metode agresive de exprimare a emoțiilor”.

„Nesatisfacerea unei game de necesități specifice copiilor, cum ar fi cele de securitate, afecțiune și siguranță, explică trăirile afective negative ale copiilor rămași singuri în rezultatul migrației. Lipsa unui părinte sau a ambilor condiționează apariția carențelor afective relative, relațiile părinților cu copilul fiind rare, provizoriu rupte. Efectele carenței afective sunt cu atât mai

grave și mai ireversibile cu cât mai precoce este lipsa părinților.” (Cheianu-Andrei et al, 2011, p.45)

Migrația părinților aduce însă și unele beneficii pentru copii, iar efectele pozitive ar fi următoarele responsabilizarea copiilor (Luca et al., 2009);

- independența din punct de vedere a alegerii
- profilului de urmat la școală;
- tendința de a se descurca singuri cât mai repede și de a
- aprecia valoarea banului;
- îmbunătățirea situației economice.

Chipea și Bălțătescu (2010) prezintă succint efectele plecării părinților la muncă peste hotare astfel:

Efectele pozitive:

- efecte economice (starea materială a copiilor se îmbunătățește)
- capital social (uneori situația de a fi migrant poate aduce cu sine un statut social superior)

Efecte negative:

- Efecte psihologice: Singurătate, anxietate, depresie, pierderea încrederii, traumă, sindrom post-traumatic
- Efecte de integrare: violență, agresivitate, ajustarea la vârsta adultă, rezultate școlare proaste, Dificultăți la reunirea familiei (Chipea & Bălțătescu, 2010, p. 110)

T. Mînăscuță (2007, p. 22) afirmă că separarea de părinți este periculoasă, „în special atunci când coincide cu vârsta preadolescentă și adolescentă”.

Într-un studiu realizat în paralel în Iași și în Chișinău se arată că în ambele orașe, de cele ceilalți membri adulți ai familiei, altele sunt preluate de copil. (Cantarji & Mincu, 2013)

Atunci când sunt plecați tații, mamele preiau rolul lor. De multe ori, femeia resimte constrângeri financiare, deoarece soțul îi impune control financiar. Femeile sunt constrânse să lase serviciile lor pentru a se ocupa de

familie (salariile mici nu justifică pierderea timpului la muncă în cazul în care soțul trimite bani). (Cantarji & Mincu, 2013).

În ceea ce privește mai multe ori, mamele sunt cele care pleacă la muncă. (Luca et al., 2009). De multe ori, plecarea mamei duce la pierderea rolului ei în familie. Unele sarcini casnice sunt preluate de formele de comunicare dintre părinții plecați și copiii rămași, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova a realizat un studiu în care s-a stabilit că 89,3% dintre mame comunică cu copiii prin intermediul telefonului mobil și 50,5% prin intermediul internetului (cel puțin o dată sau de două ori pe săptămână). Tații preferă telefonul mobil în procesul de comunicare – 90,2% și 35,1% comunică prin intermediul internetului (cel puțin o dată sau de două ori pe săptămână).

Motivele care sunt enunțate atunci când părinții pleacă peste hotare sunt (Luca et al, 2009):

- Problemele materiale, în special cele financiare, care nu permit părinților să-și crească copiii;
- Lipsa locurilor de muncă;
- Lipsa unei locuințe;
- Criza familială.

Migrația de muncă are un impact negativ asupra familiei ca grup social. În acest sens, studiul realizat paralel în orașele Iași și Chișinău (Luca et al, 2009) a arătat următoarele

- afectarea relațiilor de familie;
- familii uni-parentale și mame îmbătrânite;
- transformarea a noțiunii de familie;
- schimbarea instituției familiei cu relații de concubinaj;
- destrămarea familiilor ca urmare a plecării la muncă în străinătate;
- femeile care pleacă ajung să își dorească altceva de la relația de cuplu;
- creșterea vârstei la căsătorie;
- probleme în găsirea unui canal de comunicare cu copiii rămași acasă;

- din lipsa informării se ajunge la cazuri de decădere din drepturile părintești datorită neglijării copilului;
- fuga de responsabilitățile cuvenite unui părinte;
- femeile care pleacă la muncă în străinătate riscă să nu mai găsească la întoarcere casă lor, copiii și nici soțul;
- stare de neliniște determinată de schimbarea de mediu.

Plecarea părinților la muncă peste hotare are, în mod cert, un impact asupra copiilor și adolescenților rămași acasă. Chiar dacă este plecat unul de părinți și nu ambii, copiii resimt lipsa unei familii complete.

Analizând literatura consacrată acestei probleme se constată că există atât efecte negative ale migrației asupra copiilor, cât și efecte pozitive (Chipea & Bălățescu, 2010). Printre efectele negative pot fi menționate: stresul, un sentiment de insecuritate și insatisfacție, dispoziție proastă, agresivitate crescută, rezultate școlare proaste, sentiment de singurătate. Printre efectele pozitive sunt menționate: responsabilizarea copiilor, tendința de a se descurca singuri cât mai repede și de a aprecia valoarea banului (Luca et al., 2009). Migrația aduce, de regulă, după sine o îmbunătățire a situației economice a familiei.

De multe ori, efectele psihologice asupra copiilor și adolescenților a familiei temporar dezintegrate sunt similare celor ce există în familiile monoparentale (Racu, 2011).

Dacă e să comparăm cele două categorii: adolescenți din familii monoparentale și adolescenți cu părinți peste hotare, observăm că, deși cele două grupe au multe asemănări, există anumite particularități ce le diferențiază. Adolescenții cu părinți peste hotare au o situație materială și financiară mai bună decât cei din familii monoparentale. Se întâmplă chiar ca adolescenții din familiile temporar dezintegrate să aibă o situație materială mai bună decât adolescenții cu ambii părinți acasă.

Rezultatele unui studiu realizat în 2014 (Potoroacă, 2015), relevă diferențe semnificative între adolescenții cu părinți plecați la muncă peste hotare și cei ai căror părinți sunt acasă, în privința imaginii de sine. Adolescenții cu părinții acasă au o imagine de sine mai bună despre sine,

mai acceptată. Acest fapt este în concordanță cu alte studii ce au analizat acest subiect (Mînăscuță, 2007).

În studiul realizat în 2014 imaginea de sine a fost cercetată atât ca un construct întreg, cât și pe dimensiuni specifice. Imaginea de sine fizică și de vârstă nu este influențată de plecarea părinților peste hotare. Aceasta se explică prin faptul că în ceea ce privește aspectul fizic și vârsta sunt categorii pe care adolescenții le evaluează ținând cont mai mult de grupul de prieteni, de semenii de aceeași vârstă.

Deoarece imaginea de sine socială depinde de statutul persoanei, un statut social de „migrant” nu oferă un plus pentru acceptarea imaginii sociale. Chiar dacă adolescenții rămân acasă, în imaginea socială, ei preiau „capitalul” pe care îl au de la părinți, până ce nu-și vor câștiga pe al său. Iar în plan psihologic, adolescenții cu părinții plecați au o imagine mai negativă decât cei cu părinții acasă. Ei acceptă mai puțin felul lor de a fi.

Așadar, imaginea de sine psihologică și socială este influențată de plecarea părinților la muncă peste hotare.

V. TRANSFORMĂRILE POST COMUNISTE ÎN MOLDOVA RURALĂ

Andrei DUMBRĂVEANU

Republica Moldova apare oficial pe harta lumii, ca stat suveran și independent, după 1991, odată cu dezmembrarea Uniunii Sovietice. Până în 1991 a existat Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (R.S.S.M) formată la 2 august 1940 după ce Uniunea Sovietică a ocupat teritoriul de est al Moldovei istorice, pe care rușii după 1812 l-au numit Basarabia. RSSM era totalmente subordonată autorităților de la Moscova. Sovieticii au folosit pământurile Moldovei ca pe un poligon experimental al făuririlor socialiste pentru a demonstra statelor din Europa Centrală, în primul rând României, avantajele regimului comunist.

Economia RSSM depindea în mare parte de agricultură, care era mai avansată decât în alte republici ale URSS.

Datele prezentate și analizate din perspectivă istorică și din ce a istoriei economiei (Cașu, 2000, Turtureanu, 2012, Dima, 1998), relevă faptul că dezvoltarea RSSM pe vectorii creșterii industriei și ai agriculturii au condus la sporirea ritmică a Produsului Intern Brut. Investițiile în economia moldovenească în 1984 au fost de aproximativ 230 de ori mai mari, în comparație cu 1940.

În 1989 Produsul Intern Brut (PIB) era pe cap de locuitor de 1659,2 dolari. SUA.

Marile întreprinderi industriale din RSSM (circa 40% situate în partea stângă a Nistrului) erau dependente de materia primă și sursele de energie de import. După 1990 tehnologiile lor de producere, odată cu liberalizarea pieții s-au dovedit a fi depășite de timp și nu au rezistat concurenței

Liberalizarea prețurilor începută în 1992 a condus la rate uriașe ale inflației, ce au atins un maxim de 2706%, în 1993. După proclamarea

independenței, Republica Moldova s-a aflat într-un cvasicontinuu declin economic, rezultatul fiind că această țară este poziționată și în prezent, printre „cele mai sărace state” din Europa.

Este interesant de remarcat că toate țările foste sovietice au cunoscut o cădere accentuată a PIB-ului, iar revenirea la nivelul înregistrat de PIB-ul lor în ultimul an al perioadei lor sovietice s-a produs într-o perioadă cuprinsă între 10 și 15 ani, cu excepția Republicii Moldova și a Ucrainei, care nu au reușit, nici până în prezent, să ajungă la nivelul PIB-ului înregistrat în anul 1991. Dintre țările care au reușit această performanță, cel mai repede a revenit la PIB-ul din 1990 Estonia și cel mai greu a ajuns la acest nivel Tadjichistanul.

Agricultura rămâne un sector cu o pondere importantă în economia Republicii Moldova. Ponderea maximă în sectorul agricol o deține, producția de fructe, legume, tutun și vin. PIB pe cap de locuitor în 2013 era 1038 USD². Ponderea în PIB a prestărilor de servicii este de 58,9%, a industriei, de 13,8% și a agriculturii 12,2%. În prestările de servicii sunt antrenate 43,3% din forța de muncă, în agricultură 40,6%, iar în industrie 16%.

Climatul de afaceri în R. Moldova este puțin dezvoltat. Activitatea băncilor este lipsită de transparență, dobânzile sunt mari și neperformante, societatea civilă, mass-media este lipsită de informații din sectorul bancar. Consumul, de fiecare zi, bugetul social în mare parte este format din remitențele ce vin de peste hotare. Remitențele prezintă sursele principale ale sectorului de construcții din R.M. Într-un mediu economic turbulent viața în spațiul rural a fost supusă schimbărilor radicale. La 25 decembrie 1991 parlamentul ales pe principii libere a adoptat Codul Funciar, care a devenit constituției a agriculturii din R.M. Conform Codului Funciar s-a efectuat privatizarea pământului – principala bogăție a moldovenilor.

Trebuie să menționăm că atât actele normative, cât și programele de înfăptuire a lor au fost elaborate, aprobate și executate de nomenclatura agricolă, președinții de colhozuri și alți conducători de subdiviziuni ale acestora, de funcționari de sindicat, activiști ai partidului comunist și ai

---

²www.timpul.md/articol/intre-cifre-i-realtai-statistici-reale-despre-economia-r-moldova

organizațiilor comsomoliste, oameni ai sistemului totalitar care și-au pus veșmăntele democrației și cu osârdie s-au angajat în munca de reformare a vieții rurale. După cum menționează N. Dumbrăveanu în „Țăranii în structura socială a comunităților rurale din Republica Moldova: studiu de diagnoză” publicat în culegerea de studii și articole „Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe” – Chișinău 2012, această clasă socială în 1990 număra 45 mii persoane (5,6% din totalul persoanelor economic active) și domina mediul rural autohton. Ei au elaborat, iar Guvernul a aprobat programul „Pământ”. Programul a utilizat mecanisme logistice, legislative și financiare și în regim de urgență a reușit să privatizeze sectorul agrar. Colhozurile și sovhozurile (întreprinderi agricole de stat) au fost risipite cu aceeași viteză și în același mod voluntarist cum au și fost create în 1949-1950. Toată averea agonisită prin munca țăranilor timp de jumătate de veac, exprimată în instalații de irigare, plantații multianuale, depozite, ateliere de reparații a tehnicii agricole, combine, tractoare, vehicule, echipamente, fabrici de conserve și de vin, animale de lucru și de producere, fonduri semenciere etc. etc. toate în decurs de câteva zile au fost luate, împărțite, trecute la proprietari privați.

În mare parte de aceste bunuri au beneficiat cei care le-au împărțit. Nici țăranii care au dat pământurile colectivului, nici descendenții lor nu au avut drept să-și redobândească pământurile care le-au aparținut istoric.

Un număr mare de proprietari de pământ a încercat să-și deschidă afaceri în agricultură, însă nu dispuneau de capital adițional. Sistemul bancar se afla în faza de formare, iar fermierii „născuți” peste noapte nu aveau garanții pentru bănci. Au fost create condiții pentru infrastructura de piață, însă în mod practic procesele de cumpărare-vânzare a bunurilor produse de agricultori și a carburanților, semințelor, utilajelor s-au dovedit a fi inechitabile social și economic. Realitatea a demonstrat abuzuri, fraude morale și materiale, la care au fost expuși lucrătorii ogoarelor, oamenii satelor.

Astăzi agricultura în Republica Moldova este de tip familial. Sectorul gospodăriilor țărănești și casnice înregistrează o productivitate agricolă la hectar cu 56% decât media acesteia în R.M. Începând cu anii 2000 atestăm o creștere stabilă a exportului de mărfuri alimentare cu sold pozitiv față de

import (230-350 mii dolari SUA pe an). Totuși, veniturile înregistrate în zonele rurale provin din remitențe (bani trimiși din străinătate) -20%, din autoocuparea forței de muncă în agricultură -20% și 17% din pensii.

Spațiul rural în mod axiomatic, prin definiție are funcții conservative. Raportul dintre comunitățile rurale și societate trebuie văzut într-o gamă multiplă de nuanțe. Constatăm că numărul țăranilor agricoli de la an la an se reduce. Sunt mai mulți factori care determină țăranii să-și părăsească ogoarele. În primul rând concurența, necunoașterea legilor elementare ale economiei, lipsa de cunoștințe în domeniul tehnologiilor agricole, lipsa unui cadru legislativ propice dezvoltării mediului rural. Corupția în mod tradițional pornește din spațiul agricol, unde este mai ușor să tăinuiești unele venituri.

Pe timpurile socialismului sovietic în satul moldovenesc exista un surplus al forțelor de muncă. Agricultură în acea perioadă era în afara oricăror practici economice. În urma împrăștiării au obținut cote de pământ mulți care nu aveau dorință, dar nici cunoștințe să-l lucreze. Ei n-au putut ține cadența timpului, au vândut pământul și în căutare de lucru au plecat fie la oraș, fie peste hotare. În agricultură au rămas doar cei mai competitivi.

Din punct de vedere economic sunt tendințe bune, ce ne dovedesc promovarea agriculturii performante.

Din punct de vedere social-uman satul contemporan se confruntă cu probleme ce se răsfrâng asupra bătrânilor și a copiilor. Primii, cu pensii mici, rămân fără ajutor, în fața bolilor și a prețurilor mari, iar ceilalți sunt lăsați în grija bătrânilor de părinții lor.

Nicolae Dumbrăveanu constată, că dezvoltarea social economică a satelor fără implicarea autorităților publice și a societății civile comunitare este de neconceput. „În scopul consolidării statutului social al țăranimii și a altor grupuri sociale din satele moldovenești este necesar ca statul să realizeze politici publice transparente, nedeclarative, în ceea ce privește dezvoltarea rurală axată pe suportul acordat agriculturii și activităților neagricole, precum și să asigure o autonomie reală, decizională și financiară comunităților rurale” (Dumbrăveanu, 2012, p.60).

Reformele în domenii de rezonanță socială: medicină, învățământ, protecția mediului, silvicultură etc. etc. efectuate în mod haotic incompetent

fără sistem. Ele sunt însoțite de deturnări mari de fonduri, de granturi provenite din străinătate, de furturi de proporții din banii publici. Prin absurditatea lor reformele au afectat grav spațiul rural în R. M.

După 25 de ani de „emancipare națională” constatăm că starea infrastructurii fizice în zonele rurale nu le poate asigura dezvoltarea economică, iar consecințele reformelor se reflectă în calitatea vieții. În zonele rurale apa destinată consumului în alimentație nu corespunde standardului de apă potabilă. În spațiul rural locuiesc circa 2 milioane de oameni sau 58% din populația R.M. Cantitatea de apă distribuită prin apeduct în spațiul rural constituie doar 10% din volumul de apă care este furnizată orașelor. Locuitorii satelor sunt aprovizionați cu gaze naturale în volum de 30% în comparație cu populația urbană. Mai puțin de 20% din casele rurale au baie sau duș. Numărul de linii telefonice la țară este de două ori mai mic decât cel de la oraș. Sistemele de canalizare și epurare a apelor reziduale lipsesc cu desăvârșire în mediul rural. Într-o stare deplorabilă se află casele de cultură. La sate nu mai există cinematografe. Dintre toate infrastructurile fizice în starea cea precară este rețeaua de drumuri locale. Estimările făcute de Guvern în 2006 au dovedit că doar 2% din drumurile comunale construite până în 1990 pot fi considerate bune sau satisfăcătoare. Ceea ce înseamnă că între comunele rurale se poate calcula lumea doar pe 2 km dintr-o 100. În asemenea condiții nu putem vorbi de calitatea produselor (fructe, legume, lapte) transportate pe drumurile rurale. Un domeniu nevalorificat rămâne agroturismul sau turismul rural. Începând cu anul 2000 în R.M. și până în prezent s-au înregistrat în plin înțeles al noțiunii 20 de pensiuni turistice rurale. Deși statistica ne prezintă 51 de pensiuni agroturistice cu funcțiuni de cazare și servire a mesei numărul lor este mai mic, căci mai mult de jumătate sunt restaurante amenajate în stil rustic în locuri pitorești, pe arterele de circulație. În realitate pensiunile rurale reprezintă case țărănești cu un surplus de spațiu locativ, pe care proprietarii îl pun la dispoziție pentru sejur turiștilor, totodată oferindu-le și hrană cu predilecție ce ține de specificul localității. Numărul mic de pensiuni rurale poate fi explicat, dacă vom cerceta cadrul legal care le asigură buna lor funcționare. Cadrul legal este voluminos, ambiguu, înlesnește abuzurile birocratice, lasă frână liberă corupției. Proprietarii nu

pot rezista presiunii demnitarilor de stat și falimentează, deși R. M. are un patrimoniu natural și cultural atractiv și există și ofertă pentru acest domeniu profitabil, el rămâne nevalorificat. Cu toate că datele Biroului Național de Statistică; în perioada 2004-2012 ne spun că numărul de turiști în R.M. s-a mărit de 30 de ori.

Reducerea numerică a populației; scăderea natalității și creșterea mortalității, emigrările sporite au condus la reducerea ritmică a numărului de copii care frecventează școlile. Prin raționamentele oamenilor de afaceri acest proces conduce la optimizarea învățământului, reducerea numărului de școli și cadre didactice în spațiul rural.

În 4 iunie 2014 Guvernul a aprobat „Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020”. Nu este primul document magistral de dezvoltare a spațiului rural pe care politicienii din R.M. îl aprobă. Putem menționa aici un întreg lot de strategii și programe de dezvoltare cu referințe directe la mediul rural, mediatizate din plin la lansare: programul „Pământ”, Programul Național „Satul Moldovenesc (2005-2015), Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anii 2003-2015, Strategia Națională de Dezvoltare regională, Strategia națională de Dezvoltare durabilă a complexului agroindustrial al Republicii Moldova (2008-2015), Strategia de dezvoltare a serviciilor de extensiune rurală pentru 2012-2022, Strategia de siguranță alimentară pentru perioada 2011-2015, etc.

Toate aceste strategii au în vizor spațiul rural, însă după cum constată specialiștii ele sunt lipsite de abordare holistică, ceea ce ar însemna că sunt fragmentare, pe domenii și nu prevăd o aplicare practică, integră și sistemică. Deși perioada lor de implementare a expirat experții guvernului constată că impactul redus asupra dezvoltării spațiului rural „s-a datorat în principal instrumentelor slabe și lipsa unor măsuri detaliate asociate cu bugetul și planul de implementare”. Societatea civilă are însă alte argumente.

La timpul respectiv „Ziarul de gardă” Nr. 189, 24 iulie 2008 scria: „La inițiativa președintelui Voronin, în martie 2005 a fost lansat Programul Național „Satul moldovenesc”. La trei ani după lansarea programului s-au cheltuit deja 25 miliarde 700 milioane de lei. Dacă acești bani ar fi fost împărțiți în mod egal, fiecare primărie ar fi trebuit să primească câte

2,5 milioane pentru proiecte de dezvoltare. Dar oamenii din localitățile rurale nici nu au auzit despre un asemenea program bănos”.

Dezvoltarea spațiului rural se află în dependență directă de regimul politic. R.M. și-a ales calea libertăților economice și democratice. Libertățile democratice sunt garantate de Constituția Republicii Moldova și asigurate de instituțiile democratice: de parlament, guvern, președinție. Instituțiile democratice sunt formate în urma alegerilor generale în baza votului universal, într-un sistem pluripartidic. Sistemul pluripartidic asigură competiția politică în lupta pentru putere. În mare parte alegătorii, populația cu drept de vot în R.M. locuiește în mediul rural circa 60%. Majoritatea oamenilor politici din R.M. sunt descendenții din sate și comune. Ei cunosc din cele trăite viața în spațiul rural, problemele cu care se confruntă oamenii de aici.

Evoluția partidelor în R. M. pornește odată cu lansarea Declarației de Independență (august 1991). La primele alegeri parlamentare post comuniste (februarie 1994) majoritatea parlamentară (56 de mandate) a fost obținută de Partidul Democrat Agrar din Moldova, care a format și guvernul.

După 1990 aparatul administrativ (nomenclatura) mediului rural și descendenții biologici ai acestuia s-au aflat permanent la guvernare în R.M. Pentru a se menține la putere ei au creat noi partide, au schimbat denumirile celor vechi, au plecat de la un partid la altul. În fiecare campanie electorală ei vin în comunități, în fața populației pe care dintotdeauna au condus-o așa cum au învățat la școala comunismului și își prezintă programele politice. Lumea care nu știe de politică (conform sondajelor sociologice circa 70% din populația cu drept de vot în R.M. nu se interesează de politică) îi alege. Urmările se arată mai târziu.

Emigrarea masivă a populației aptă de muncă nu este altceva decât un proces stihnic, fără politici și programe lansate și monitorizate de stat, care conduce la dezorganizarea comunităților și influențează situația social - demografică. Deși, conform datelor Biroului Național de Statistică, constatăm în ultimii ani o stabilizare a dinamicii emigrării populației economic active din mediul rural, această stabilizare nu se datorează unor politici social-economice favorabile cetățenilor, pur și simplu, s-a ajuns la situațiile când din mediul rural nu mai are cine pleca peste hotare.

VI. COMUNITĂȚI ACTIVE, COMUNITĂȚI DURABILE

Andrei DUMBRĂVEANU

V.1. COMUNITĂȚILE RURALE DIN MOLDOVA

Relațiile de cooperare și colaborare între oamenii comunităților nu pot fi înțelese, cu atât mai mult orientate cu ajutorul unor mecanisme specifice sistemului educațional social, fără a cunoaște trecutul lor istoric care le-a influențat.

Comunitățile umane în Republica Moldova au fost supuse de-a lungul anilor unor evenimente traumatizante. Teritoriul Moldovei istorice a fost călcat permanent de războaie. Apariția primelor seminte ale capitalismului european a mărit frecvența războaielor care pârjoleau periodic țara. Timp de 280 de ani, începând cu prima incursiune a rușilor spre Balcani, spre Marea Mediterană, numită de istorici Campania de la Prut (1711), și până la războiul în raioanele de Est ale Republicii Moldova (1992), declanșat de separatiștii din Tiraspol, susținuți militar de Moscova, pământurile Moldovei au servit drept scene ale teatrului de război repetate cu o periodicitate de 30 de ani. Fiecare generație într-un fel sau în altul a gustat amarul războiului în sens propriu al acestei sintagme. Rușii și războaiele pe care le-au adus cu ei în Moldova au lăsat sechele adânci în memoria colectivă. Cel mai mare stres social care a produs schimbări pronunțate în câmpul social psihologic al românilor la est de râul Prut a fost provocat de raptul Basarabiei, după Pacea de la București (1812), survenită în urma războiului ruso-turc (1806-1812).

Raptul Moldovei dintre râurile Prut și Nistru, a însemnat schimbarea statutului social uman și politic al populației, schimbarea situației economice a tradițiilor și a normelor ei de conduită interumană a relațiilor între oameni. Primul lucru pe care l-au făcut rușii a fost asimilarea populației

de obârșie românească de aici, prin dispersarea și înstrăinarea ei. Autoritățile ruse au amestecat românii și colonii de alte neamuri, au interzis românilor să vorbească în limba lor.

Dacă la 1812 în anul anexării Basarabiei în teritoriul ei (conform datelor de arhivă) locuiau 275 000 de oameni în 17 orașe și 683 de sate, atunci numai peste cinci ani în 1817 numărul populației s-a dublat la fel ca și numărul satelor (1040), iar peste un secol la 1918 populația Basarabiei (în hotarele ei de la 1812) număra 2 642 000 de locuitori, 17 orașe și 1847 de sate.

Într-un veac au apărut 1164 de noi așezări rurale. Acestea în mare parte erau cătune mici de la 20-500 locuitori cu populație eterogenă. Ele nu reprezentau comune cu tradiții și oameni așezați. Relațiile între indivizii care populau aceste sate și între ei indivizii localităților moldovenesti tradiționale erau altele decât cele pe care le moștenise moldovenii din trecutul lor.

În majoritate comunele noi înființate după 1812 s-au dezvoltat fără suportul unor tradiții formate de-a lungul veacurilor. Ele și-au dobândit un mod de a fi într-un mediu care nu le-a fost ostil, dar care le-a rămas străin până în zilele noastre. În mediul lor social trebuie să găsim factorii și cauzele care astăzi conduc la dispariția mai multor localități din Republica Moldova. Satele părăsite în aspectul lor evolutiv social și istoric prezintă un fenomen natural firesc și nu trebuie să-i atribuim culori politice.

Localitățile Pârlița, Racovăț, Lupa-Recea, Filipeni și Cazangic au fost selectate pentru a cerceta/dezvolta procesul educațional din perspectiva participării sociale în baza unui concurs între ambasadorii educației, care s-au manifestat în proiectul „E DURabil – un sistem durabil și eficient de informare, consolidare și implicare în procesul reformelor educaționale din Republica Moldova”.

Cercetările de teren și documentarea, în baza surselor științifice publicate, ne-au dovedit că alegerea noastră a fost corectă. Coordonatorii locali care au fost selectați, exprimă un mod de gândire și percepere a problemelor sociale cu care se confruntă comunitățile lor. Ei reprezintă modul de gândire și luare a deciziilor caracteristic pentru majoritatea

locuitorilor din satele respective. Astfel așezările care au devenit ținta implementării proiectului s-au dovedit a fi reprezentative și din considerentele mediului social.

Satele Filipeni și Cazangic sunt situate în partea de Sud a Republicii Moldova, pe râul Prut. Ambele localități, după Pacea de la Paris, (1856 a pus capăt războiului Crimeii, între Imperiile Rus și Otoman) o dată cu partea sudică a Basarabiei: județele Cahul, Belgrad, și Izmail au revenit la Principatul Moldav. Astfel oamenii acestor comune la 1859 au participat la Unirea Principatelor și Constituirea Statului Român Modern. După Pacea de la Berlin 1878 a oprit Războiul Ruso-Turc din anii 1877-1878) Rusia reușește pe căi diplomatice să-și redobândească sudul Basarabiei și respectiv comunele Filipeni și Cazangic.

Satul Lupa-Recea reprezintă unul dintre acele sate, care au apărut în Codrii Orheiului după 1812, când boierii au început să taie pădurile, iar terenul defrișat să fie cultivat, îndeosebi cu grâu, pe care negustorii evrei îl duceau prin portul de la Odesa să-l vândă departe, ajungând până la Londra, îmbogățindu-se repede pe sama țăranilor analfabeți.

Pârlița este o localitate modernă ce cuprinde comunități Pârlița-târg și Pârlița-sat. Ele au congrescut după construirea căii ferate care lega Imperiul Rus de țările Balcanice. Calea ferată a fost dată în exploatare în preajma Războiului Ruso-Turc (1877-1878).

Racovăț este o comunitate situată în nordul Moldovei, la frontiera ei de pe Nistru. Dintotdeauna țăranii de la Răcovăț au lucrat pământul și au apărat hotarele țării. Ei s-au ciocnit primii cu invadatorii, ce veneau de la răsărit. Aceste împrejurări au contribuit la formarea caracterului lor.

Prezentăm succint portretele social-demografice ale acestor comune în evoluția lor istorică. Vom reliefa principalele etape care au marcat dezvoltarea comunelor selectate pentru a înțelege de unde provin și cresc energiile care mișcă oamenii. Vom vedea motivațiile care îi unesc pe unii sau îi îndepărtează pe alții, atunci când este nevoie că în ansamblul lor comunele să-și conjuge întregul potențial pentru a-și asigura din interior o dezvoltare socială durabilă. La baza prezentării se află materialele itinerarului documentar-publicistic „Localitățile Republicii Moldova”

volumele: 3 - Chișinău 2001; 6 - Chișinău 2006; 8 - Chișinău 2008; 10 - Chișinău 2012; 11 - Chișinău 2013; - editate de Fundația „Draghiștea”.

Am utilizat date publicate și pe site-urile oficiale al primăriilor din comunele respective și datele obținute în urma investigațiilor efectuate în cadrul proiectului instituțional „Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova” furnizate de cercetătorii Secției Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei.

V.2. SCURT ISTORIC AL CELOR 5 COMUNITĂȚI LOCALE

Comuna Pârlița

Comuna Pârlița (raionul Ungheni) este o așezare rurală atestată la 14 octombrie, 1490 într-un document al domnitorului Ștefan cel Mare cu denumirea Vladnic. Pârlița e situată pe râulețul Delia la 18 km de Ungheni și 88 km distanță de Chișinău pe autostrada Chișinău-Iași.

De-a lungul timpului moșia satului și țăraniii lui s-au aflat în proprietatea mai multor demnitari printre care: stalnicul Dumitrașcu Ursatu (1704), doamna Ecaterina Mavrocordat (1763), doamna Zoie Moruzi (1803), soția lui Alexandru Moruzi, domnitorul Moldovei (1802-1807), moșierii Nadejda Buharina (1894). Situat pe drumul ce lega capitala Moldovei de centre comerciale, culturale, economice, cum erau Cetatea Albă și Tighina, de Imperiile Rus și Otoman, de tătarii din Crimeea, satul Pârlița a fost loc de popas, pentru călători, iar uneori a fost călcat și de oști invadatoare.

Nu o dată, străinii au adus aici și boli nemiloase. La 1855 în Pârlița era înregistrată și dată sub pază o casă de etapă pentru arestați. Epidemiile de holeră din 1866 și 1872 au răpit mai multe vieți omenești.

În 1788 a fost construită o biserică de lemn. În partea nouă a satului, la câșla Raicului, în 1820 s-a ridicat biserica cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul”. În această perioadă în Pârlița locuiau 120 de familii cu 583 de suflete. Populația satului creștea încet. La 1865, după ce autoritățile țariste au primit

garanția că lecțiile se vor ține în limba rusă, în sat a fost deschisă o școală parohială.

Din anul 1877 la Pârlița apare o stație de tren, pe calea ferată, ce unea orașele Imperiului Rus cu cele din România, Bulgaria și din alte țări europene. Avantajele timpurilor de înflorire a relațiilor comerciale au făcut ca Pârlița să crească și alături de sat să mai apară și un târg ca pe la 1897 în Pârlița-târg sa fie înregistrați 722 de locuitori dintre care 494 de religie iudaică. În perioada interbelică, după reunirea Basarabiei cu țara, comuna Pârlița a cunoscut o creștere sporită atât economico-culturală, cât și social demografică. În Pârlița funcționau 3 mori, 2 fabrici de săpun, 2 școli, o farmacie, un agent sanitar și o moașă, 15 cârciumi, o biserică ortodoxă. Aici avea loc un târg săptămânal, erau înregistrate o bancă populară, 2 cooperative agricole, un liceu particular evreiesc, 2 sinagogi și un post de jandarmi.

„Eliberarea” din 1940 a adus în comună ordinea sovietică, în 1941 comuniștii au deportat în Siberia 66 de oameni, cei mai de frunte din sat. La 2 aprilie 1944 tancurile sovietice intră în Pârlița și după ce înaintează la vreo câțiva zeci de kilometri depărtare de sat fixează linia frontului până în august. Imediat după 23 august 1944, rușii declară mobilizarea populației aptă de luptă. Au rămas pentru totdeauna în pământ străin osemintele a mai mult de 60 de săteni în floarea vârstei. Foametea organizată și al doilea val de deportări a mai luat din rândurile sătenilor câteva sute de suflete.

Satul și-a recuperat cu greu pierderile umane, însă cel mai mult au suferit oamenii în aspect moral, spiritual. Bolșevicii au făcut uz de toate mijloacele de manipulare de care dispuneau în arsenalul lor pentru a schimba convingerile și valorile culturale, felul de a fi al oamenilor. Și într-o anumită măsură au reușit să formeze indivizii în 1-2 generații care să creadă că vor putea trăi bine, fără a depune eforturi. Numai ideile bolșevice îi făceau fericiți. Astfel timp de 50 de ani până prin anii '90 mulți se temeau să rostească în glas ceea ce gândeau, când auzeau poveștile comuniste.

O dată cu proclamarea declarației de Independență de la 1991 și formarea Republicii Moldova oamenii din Pârlița au început să-și exprime liber opiniile. În aspect politic satul se împarte în trei grupe mari de locuitori: 1) stataliștii, cei care sunt pentru dezvoltarea statului Republica

Moldova suveran și independent într-o lume globalizată; 2) unioniștii, cei care își văd viitorul în componența României și împreună cu Uniunea Europeană și 3) pro rușii care văd viitorul lor în componența Uniunii Vamale Euroasiatice.

Conform recensământului din 2004 în comuna Pârlița locuiau 4474 de persoane dintre care 80% moldoveni/români, 16% - ucraineni, 2,7% - ruși, 0,8% - țigani, 0,02% - evrei și restul alte naționalități.

Printre persoanele remarcabile descendente din Pârlița este Alexandru Budișteanu, fost arhitect, șef. al mun. București, expert al Parlamentului României, decorat cu ordinul „Serviciu Credincios” al României în grad de ofițer; Anatol Caciuc, jurnalist la Radio Moldova; Raisa Melnic, regizor și promotor de carte românească.

Oamenii satului Pârlița au acces ușor la călătorii. În ultimii ani migrația cetățenilor în căutare de lucru cunoaște ritmuri sporite. O mare parte din populație merge la munci în Rusia, de unde mulți se întorc acasă fără de bani, bolnavi, iar unii invalizi pe viață. În sat localnicii sunt martori la creșterea consumului de băuturi spirtoase, la destrămarea familiilor și vagabondajul copiilor.

În Pârlița există germeni ai unor relații de concurență sănătoasă și spirit comunitar. Ei s-au format de-a lungul timpului într-un mediu social specific ce s-a născut la confluența a două comunități umane Pârlița-sat și Pârlița-târg. Acest mediu a dat naștere la oameni cu capacități de lideri care în mod firesc s-au afirmat în grupe mici (mahalale, străzi), ei exprimă interesele comunitare și pot mobiliza semenii lor la fapte concrete.

Satul Filipeni

Filipeni, sat în raionul Leova, așezat pe cursul inferior al râului Sărata, în partea de sus a Codrilor Tigheciului, la 7 km de centrul raional Leova și 107 km de Chișinău. De la Filipeni până la râul Prut, unde până în 1945 exista un debarcader sunt, 7 km. Această așezare prima dată a fost atestată documentar în 1757. Era un cătun sărac pe moșia mănăstirii „Sf. Mormânt”. În Filipeni în 1893 a fost deschisă școala parohială cu clase primare unde învățământul se făcea în limba rusă. În 1918 ca și toate satele basarabene Filipeni este încorporat în Regatul Român iar după reforma agrară din 1921,

promovată de Regele Ferdinand I al României, 496 de țărani sunt împroprietăriți cu 2831 ha de pământ. În sat începe o altă viață, apare o moară, un cămin cultural se extinde spațiul școlar. În timp de 30 de ani numărul populației crește cu circa 1000 de locuitori și la 1940, când armata roșie ocupă Basarabia, în Filipeni locuiau 2409 oameni dintre care 2358 români, 25 ruși, 31 persoane de alte etnii. Locuitorii satului în mod tradițional lucrau pământul, erau vieri, legumicultori, creșteau turme de oi și cirezi de vite. „Eliberarea” stalinistă a adus cu ea un nou regim social politic. La nici un an după instaurarea regimului sovietic a ajuns și la Filipeni primul val de deportări staliniste, care prevedea, extragerea din societate a elementelor antisovietice, a moșierilor, comercianților, polițiștilor și jandarmilor, a albgardiștilor, a primarilor, a refugiaților din URSS a altor elemente sociale străine și strămutarea lor în regiunile nordice îndepărtate, puțin populate ale URSS. Din Filipeni sunt deportate 28 familii. În 1944 în Filipeni intră Corpul 6 infanterie de gardă a armatei roșii. Imediat sunt mobilizați toți bărbații cu vârsta cuprinsă între 18 și 50 de ani. De pe front nu s-au întors 68 de tineri. Ei au căzut în țări străine, fiind trimiși în primele linii ale ofensivei sovietice. Al doilea val al deportărilor din 1949 ia cu el 5 familii. Foametea organizată de regimul sovietic după seceta din anii '45-46 a creat numeroase victime în rândul țăranilor. Recensământul de la 1 august 1949 ne dovedește că populația satului s-a micșorat în jumătate față de anul 1940. Pe acest fundal sovieticii construiesc o nouă societate-comunistă, fără de clase cu „un trai îmbelșugat”. Oamenii continuă vechile îndeletniciri agricole, însă motivații de alte interese economice, decât cele pe care le cunoscuse în mod tradițional, generații la rând. Infrastructura socială a satului a înregistrat o transformare benefică. În sat a fost ridicată o casă de cultură spațioasă, o clădire nouă a școlii, a fost deschis un punct medical, a apărut o grădiniță de copii, ridicate noi obiective de menire social culturală. Transformările politice lansate „perestroică” concepută de Partidul Comunist din URSS la mijlocul anilor 80 ai secolului trecut au făcut să se schimbe radical modul de viață ale oamenilor. S-a revenit la proprietatea privată, țăranilor li s-a întors dreptul de a fi proprietari ai pământului, dreptul la libera exprimare, de a circula peste hotare nestingheriți de nimeni.

Toți au acceptat cu entuziasm noile schimbări. Pentru toți s-au deschis șanse egale și noi oportunități economice. Intemperiiile timpului au lăsat sechele profunde în modul de a gândi și acționa al oamenilor.

În multe cazuri libertățile politice, economice sunt însoțite de iresponsabilități sociale, culturale. Individualismul, dorința de-a trăi mai bine, de a acumula bunuri, în mod certat cu legea și cu bunul simț, i-au izolat pe oameni unul de altul, au ridicat bariere în comunicare, în activitatea comună. Ei sunt împărțiți și dominați, iar dorința lor de a trăi mai bine se transformă în sărăcie.

Satul Cazangic

este un sat situat pe râul Sărata la un kilometru distanță de autostrada Chișinău-Cahul și la 95 de km de Chișinău. Toponimul este de origine tătară, ceea ce ar însemna în română „căldărar”. Denumiri de localități ce au la rădăcina cuvântului „căldărar” se întâlnesc pe teritoriul României.

Cazangicul este atestat documentar la 1772 ca localitate de răzăși români. Se vede că inițial satul a avut o altă denumire pe care tătarii de Bugeac au schimbat-o pe înțelesul lor căci dintotdeauna aici au locuit români. Când Imperiul Țarist a încorporat Basarabia după 1812 și a colonizat stepa Bugeacului cu bulgari, găgăuzi aduși de peste Dunăre, evrei și nemți din împrejurimile Varșoviei, la Cazangic au ajuns familii de țărani galițieni, refugiați din Imperiul Austriac, polonezi, ucraineni. Străinii s-au amestecat printre populația băștinașă și au fost asimilați, deși numărul românilor în timp de șase ani 1803-1809 s-a redus de la 195 la 115. De frica rușilor aflați în război cu turcii, oamenii și-au lăsat pământurile și au fugit peste Prut.

În 1817 satul număra deja 640 de locuitori. Populația a crescut din contul celor veniți din alte părți. Pământurile răzeșilor sunt înghițite de boieri. Felul de a fi al răzeșilor însă nu s-a schimbat. Prin principialitate și spirit gospodăresc ei au reușit să-i asimileze pe străini.

Autoritățile țariste au dat moșia satului boierului Iancu Sturza, acest neam fiind promotor a intereselor manifestate de ruși în Basarabia. În 1819 la Cazangic s-a construit o biserică de lemn, iar în 1889-biserica actuală din piatră ce poartă hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavriil”. Satul ca și întreaga zonă

de Sud a Basarabiei, conform tratatului de Pace de la Paris (1856) a fost reîntors Principatului Moldav și la 24 ianuarie 1859 a intrat în componența Principatele Unite, în România modernă. În această perioadă în sat s-au deschis două școli, una parohială și alta de alfabetizare ce activa într-o casă țărănească.

Învățământul românesc a lăsat urme care nu au putut fi șterse din memoria colectivă a sătenilor. După reanexarea sudului Basarabiei la Imperiul Rus la 1878 când școala a fost trecută la limba rusă, oamenii din sat mai păstrau cărțile de citire în limba română.

Spiritul întreprinzător renaște printre răzășii scăpătați. În sat apar boiernași care concentrează micile parcele agricole în terenuri mai mari rentabile economic de câte 50-90 ha. Ocuparea Basarabiei de trupele sovietice și instaurarea regimului bolșevic, stalinist în 1940 a schimbat radical viața socială și destinele oamenilor. Primul val al deportărilor din 1941 a luat cu el patru familii de frunte ale satului. Războiul, foamea organizată de sovietici, deportările au micșorat populația satului timp de 9 ani de două ori.

În 1950 satul s-a ales cu o nouă structură socială nu mai erau țărani cu pământ existau deja țărani colhoznicii fără de pământ, dar care aveau un drept obligatoriu de-a lucra pământul. Lucrul în colectiv a născut o psihologie dublă care se rezuma într-o nouă formă de percepere. Țăranul înțelegea în felul lui viața nouă. Pe de o parte rodul muncii lui aparținea tuturor, pe de o parte el păstra în sinele lui individualitatea de țăran moștenită din naștere. Această individualitate îi spunea din interior că el este adevăratul proprietar al bunurilor obținute prin munca lui și nu colectivul. El nu se dumerea, cum, în ce mod, de ce colectivul îi împarte și îi spune cât are drept să primească o mică parte din roadă, pe care el cu munca lui a obținut-o. Neîmpăcarea interioară de la an la an, din generație în generație lărgea prăpastia dintre țăranul colhozului și țăranul de acasă care avea o mică grădină cu 20 de ari de pământ cu o curte împrejmuită de un gard trainic și o pivniță cu câteva butoaie de vin.

Satul Cazangic este centrul unei comune din care mai fac parte satele Seliște și Frumușica. Frumușica e numele nou al localității Manucbeevca un cătun din câteva case, atestat documentar la 1813, când autoritățile țariste

i-au dăruit o parte din moșia satului dragomanului Manuk-bei ca semn de recompensă pentru spionajul efectuat printre turci în favoarea Imperiului Rus. Datele furnizate pe Manuk-bei de la București cancelariei imperiale în 1806-1812 au înlesnit raptul Basarabiei.

Țăranii de la Cazangic sunt vieri, livădari, legumicultori, cresc și culturi tehnice: floarea-soarelui, porumb, tutun, sfeclă, deși locuitorii satului sunt și buni cojocari și împletitori de confecții de lozie. O bogăție mare a localității o constituie fondul silvic: circa 1190 ha de pădure.

Reformele în agricultură de după 1990 au condus la formarea unei gospodării agricole private „Manucbeevca” cu 296 ha de teren agricol și 500 de gospodării individuale țărănești.

În sat există un gimnaziu, o grădiniță de copii, o casă de cultură, un punct medical, o bibliotecă, o moară privată. După „perestroikă” a fost renovată și redeschisă biserica, devastată în mod barbar de comuniști în 1948.

Populația satului pe parcursul anilor înregistrează creșteri și descreșteri abrupte, totuși numărul de locuitori de 1356 de suflete atestat la 1940 când bolșevicii au ocupat Basarabia n-a fost atins nici la începutul sec. XXI când satul număra 1100 de locuitori. Conform recensământului din 2004 la Cazangic erau 961 de locuitori dintre care moldoveni români – 98%, țigani - 1,87%, bulgari - 0,42%, ruși - 0,21%, găgăuzi - 0,1%, ucraineni - 0,1%.

La Cazangic s-a născut și a învățat la școală omul politic, istoricul și poetul Valeriu Matei, membru de onoare al Academiei Române, pictorul Iurie Matei, ziaristii Gheorghe Copoț și Valentin Moldovanu. Colectivul pedagogic al gimnaziului „Mihai Viteazul” a moștenit bogate tradiții formate într-o școală care-și are începutul în sistemul de învățământ românesc format după legea școlară din 1864, promovată de Alexandru Ioan Cuza.

Școala a educat generații întregi de oameni demni cu simțăminte patriotice și de responsabilitate. Deși școala rămâne a fi instituția de educație și învățământ principală în satul Cazangic ea nu mai este atât de puternică în culturalizarea, sociabilizarea, organizarea cetățenilor comunei ca în perioada interbelică.

În sat, după 1990, odată cu proclamarea independenței și suveranității statului R. Moldova alături de școală se manifestă în procesul educativ social și alți actori sociali: oameni de afaceri, care au nevoie de brațe de muncă

calificate, asistenți sociali, care lucrează cu segmente de populație social vulnerabile, autoritățile publice locale, autoritățile de apărare a drepturilor și libertăților cetățenești, a securității publice, biserica, casa de cultură.

Acești actori ar trebui să-și conjuge eforturile în comun la procesele de integrare a indivizilor defavorizați în obștea sătească, să-i ajute să se găsească pe sine fie că sunt copii lăsați de părinții plecați la munci pe seama bunicilor, fie copii din familii social vulnerabile, care nu frecventează școala și au nevoie de susținerea materială și morală, pe care nu o pot găsi în familie. Au nevoie de ajutor și persoanele care au atins majoratul, au o experiență de viață dar au lunecat la cel mai jos nivel social, fiind cuprinși de practici rele, sunt ignorați de restul lumii.

În sat mai există tradiții de monitorizare colectivă a relelor practici. Printre generațiile mai în vârstă există și azi persoane care știu cum să vorbească cu respect, să se apropie cu grijă față de consătenii lor. Tradițiile de ieri, însă, astăzi nu devin norme de conduită. În primul rând, ele sunt umbrite de un alt mod de viață, mânat de graba cu care oamenii doresc să fie mai bogați, mai văzuți, dar se ascund după porțile caselor lor și cu strictete păstrează tainele succeselor lor economice, politice, etc..

Deși actorii sociali comunitari cum sunt asistenții sociali, polițiștii de sector, oamenii întreprinzători activează după anumite programe, planuri de acțiuni - toate eforturile lor de sociabilizare comunitară au caracter departamental. De multe ori ele nu se intersectează pe teren, nu poartă un veșmânt unic, deși scopul lor este comun, să ajute omul nevoiaș să se găsească printre oameni în mediul social sănătos. Una dintre cauze e lipsa de comunicare între actorii sociali. Aici școala ar putea deveni pentru ei o arenă, unde sunt expuse problemele sociale ale comunității, analizate și examinate căile de soluționare ale lor.

Satul Lupa-Recea

Lupa-Recea este un sat din comuna Codreanca (raionul Strășeni) situat în centrul R. Moldova la distanța de 50 km de Chișinău. Locurile sunt pitorești, așezarea se află într-o vâlcea a râului Vatici dominată fiind de coline acoperite de păduri seculare, ultimele redute ale Codrilor Orheieni

unde se înalță bisericile mănăstirilor Țigănești, Tabăra, Curchi și Nicolauca (Isacova). Spre ele merg drumuri și poteci încărcate de istorie.

Satul a fost întemeiat de boierul Vasile Cristea la 1817 după anexarea de către Imperiul Rus a unei jumătăți din Moldova, cuprinsă între râurile Prut și Nistru. Conform datelor statistice din 1870 în Lupa-Recea erau 25 de case, cu 59 de bărbați și 56 de femei, care dețineau 9 cai, 62 de vite cornute și 100 de oi.

Este un sat tipic boieresc, situat între moșia răzășilor din Cobâlca (denumirea veche a satului Codreanca) și pământurile boierului Cristea. Țăranii de aici în aparență erau liberi, însă în realitate erau obligați să facă tot felul de munci la cerința boierului. Felul țăranului român liber de a fi și de a proceda în situații diverse este descris de istoricul Vasile Boerescu.

Și țăranii de la Lupa-Recea până și după reforma agrară din Imperiu Rus din anii 1860 erau și liberi, căci erau stăpâni pe averea lor, pământul luat în folosință îl transmiteau din tată în fiu, totodată putea să fie vânduți de boier odată cu pământul pe care țăranul îl deținea, împreună cu tot satul unde locuia, nu avea libertatea schimbului economic, căci datora zile de muncă obligatorii boierului pe moșia căruia se afla. De fapt era nici liber și nici aservit, clăcașul care nu se achita cu boierul în bani, ci în produse naturale, în zeciuală (o a zecea parte din producție). În capul lui economia cifrelor, a calculelor se reducea la câteva operații simple. Și așa până în 1918 când s-a constituit Statul Român Modern.

După reforma agrară din 1921 țăranii din Lupa-Recea s-au încadrat în procesul de transformare, modernizare a vieții în satul lor. În Lupa-Recea la 1923 unde existau 75 de case, a început să activeze o școală primară pe care o frecventau 56 de elevi. Regimul sovietic comunist în 1940 a găsit aici 423 de persoane dintre care 419 erau români. Transformările bolșevice au rărit considerabil populația satului.

Valurile deportărilor au luat cu ele 10 familii, fiecare circa a șaptea casă din sat a suportat direct și irecuperabil urmările orânduirii noi sovietice. În martie 1991 sătenii de la Lupa-Recea au pornit pe făgașul societății neoliberale. Transformările economice efectuate cu tehnologii hibride, într-un cadru legislativ nebulos și nou de oameni care în marea lor parte puteau gândi numai pe vechi, au produs evidente separări în straturile sociale.

Azi, nivelul de trai al oamenilor se deosebește mult față de ceea ce a fost până în anii '90 și a unora față de alții.

La Lupa-Recea crește gradul de sărăcie, de individualism. Munca, desfășurată altă dată, în colectiv, azi este în grupe mici. Oamenii se retrag pe loturile lor mici. Vechile tradiții culturale ale țăranilor legați de pământ au aspect, formal, dacă nu sunt lăsate uitării.

O parte din cetățenii satului sunt antrenați de migrație, în căutarea locurilor de muncă, fie la oraș, fie peste hotare, unii în țările UE, alții în Rusia. Iar mulți dintre cei rămași în sat sunt clienții permanenți ai cârciumilor, botezate cu numele modern-baruri.

Satul Racovăț

Racovăț, sat la Nistru, situat în Valea Pârâului Racovăț, la 16 km de centrul raional Soroca și 116 km de Chișinău. Este atestat documentar la 1646, când Vasile Lupu dăruia mănăstirii Galia din Iași mai multe moșii din ținutul Soroca.

Racovățul este sat boieresc și, de-a lungul timpului, s-a aflat în proprietatea mai multor neamuri, mai mult și mai puțin vestite în istorie, printre ele: domnitorul Racoviță, serdorul Apostol Leca, spătarul Grigoraș Costache, boierul grec Zoe Rizo, boierul Alexandru Sturza, negustorul Lev Rafalovici etc.

Din vremuri trecute răcovețenii au rămas străjeri de țară la hotarele ei de pe Nistru. Documentele de la 1775 ne vorbesc de postul de grăniceri de la Racovăț sub comanda căpitanului State. Țăranii din Racovăț pe lângă lucrarea pământului au știut și mânuirea armelor.

Simțămintele dreptății, demnității, ale credinței și curajul i-au călăuzit totdeauna. Documentele de arhivă atestă nesupuneri în fața nedreptății. În 1837, ei refuză contractul „benevol” al proprietarului Zoe Rizo, deși sunt judecați și vornicul satului împreună cu doi bătrâni sunt băgați la închisoare, țăranii nu s-au speriat, ei au devenit mai dârji.

În luna mai 1941, bolșevicii au trimis o comisie, condusă de președintele sovietului sătesc, un evreu, adus de puterea sovietică și secretarul de asemenea evreu, să facă inventarierea obiectelor de preț din biserica satului. Țăranii au ocupat lăcașul, totodată făcând zid de oameni în

jurul lui ca să nu intre necredincioșii în biserica lor. Revolta a ținut vreo câteva zile, autoritățile au cedat pentru moment și doar începutul războiului i-a salvat pe cei mai activi protestatari de temnițele staliniste. În timpul conflictului armat de la Nistru, satul Racovăț a mobilizat cel mai mare detașament de luptători pentru independență din raionul Soroca care a dovedit vitejie în operațiile militare împotriva elementelor criminale venite din Rusia.

Cultura fizică și sportul sunt prestigioase printre tinerii din sat. Școala a fost deschisă aici pe lângă biserică la 1865 și până în 1918 copiii au învățat în limba rusă, deși toată populația rămâne a fi din totdeauna constituită din români. Școala a fost reorganizată substanțial după ce Basarabia a intrat în componența Statului Unitar Român. În 1933 în școala primară din Racovăț activau patru învățători și erau înscriși 179 elevi ceea ce însemna majoritatea copiilor cuprinși între vârsta 7-11 ani. Din 1950 în Racovăț funcționează școala medie, iar în prezent instituția are statut de gimnaziu.

Racovițanii sunt buni agricultori, de prin anii 1856-1859 țăranii de aici au practicat cultivarea tutunului, îndeletnicire ce le-a adus pe lângă boli și venituri mai mari. Pe timpul sovieticilor colhozul „Zvezda(steaua) era unul dintre cele mai prospere din raionul Soroca. Mai mulți colhoznici au fost decorați cu ordine și medalii ale U.R.S.S. iar un brigadier – P. Smetanca s-a învrednicit de titlul de Erou al Muncii Socialiste, a fost decorat cu ordinul „Lenin” și medalia de aur „Steaua cu seceră și ciocan”.

Un sat cu spirit de libertate și oameni așezați era imposibil să nu fie atins de valurile represiilor staliniste. Primii care au fost arestați și deportați în Siberia au fost primarii localității, membri ai partidelor politice din România interbelică și familiile lor, mai apoi au fost deportate 20 de familii de oameni de frunte. În 1947 tot corpul didactic al școlii; învățătorii: Vasile Ciobanu, Feodosie Guzun, Nicolae Cveatcovschi, Ilie Zăbulica și directorul școlii Niculae Prăjină au fost arestați și condamnați la închisoare pe termeni între 10 și 25 de ani, pentru faptul că erau membri ai rezistenței antisovietice Organizația Națională Basarabeană „Arcașii lui Ștefan”. Școala din Racovăț a dat lumii academice și universitare oameni cu renume în domeniul chimiei, științelor tehnice, medicinei. În sat astăzi activează un centru medical, două întreprinderi private care au arendat marea parte a

pământurilor care le-au revenit țăranilor după reforma Pământ. Aici mai există o casă de cultură, două grădinițe de copii, două terenuri sportive, două biserici și câteva baruri.

Pentru a-și face un trai mai bun, oamenii din Racovăț în plină putere de muncă, pleacă în Rusia și în statele UE, unii ajung în Israel și SUA în căutare de lucru plătit și mai comod decât cel pe care îl pot găsi acasă.

VI. ACTIVIZAREA COMUNITĂȚILOR - DE LA SCENARII LA ACTIVITĂȚI CONCRETE DESFĂȘURATE ÎN CINCI COMUNITĂȚI RURALE

Otilia DANDARA

VI.1. EXEMPLE DE SUCCES/EȘEC ÎN DEMERSUL DE ACTIVIZAREA A COMUNITĂȚILOR

Remarcăm faptul că acest proiect are o concepție diferită față de proiectele realizate până acum în comunitate în Republica Moldova, fapt confirmat de către coordonatorii locali și de către membrii comunității. Obiectivele proiectului presupun implicare și conștientizarea faptului că membrii unei comunități ca entitate socială, ca o forță educațională, cu efecte formative, care acționează fie prin intermediul exemplului, fie prin mecanisme de promovare a unui sistem de norme.

Influența educativă poate să se refere la un grup – țintă clar determinat, sau să determine, implicit, prin însăși contextul de viață comunitar, formarea anumitor atitudini și comportamente ale membrilor comunității.

Atitudinile sunt o componentă importantă a personalității, ce au o influență profundă asupra manifestării dimensiunii sociale a omului. Sunt determinante în manifestarea comportamentului și conturarea conștiinței. Între sistemul de atitudini și comportament există o relație directă de influență, dar ca orice fenomen complex, atitudinile și comportamentul se formează în timp și rezultă din alimentarea permanentă din anumite surse, mesaje educaționale.

Între obiectivele proiectului, pe cât de importante, pe atât de greu de realizat au fost cele ce vizau activizarea educațională a comunității. Chiar

dacă această activizare nu a avut rezultate spectaculoase, putem spune că unul dintre rezultatele obținute este sensibilizarea a comunității în probleme educaționale, prin înțelegerea faptului că mediul comunitar este prin existența sa o forță educativă, care trebuie valorificată.

Forțele educaționale latente ale comunității trebuie activate, deoarece prin misiunea sa socio – educativă, comunitatea ca factor educațional, nu poate fi substituită de alți factori educaționali. În cazul substituirii, efectele sociale ale influenței educative ale altor factori educaționali, sunt păguboase atât pentru comunitatea însăși, cât și pentru individ, persoană.

În acest proiect activizarea educațională a comunității, este un rezultat obținut prin intermediul a trei factori implicați în proces: expertul în probleme educaționale, coordonatorii locali și însăși comunitatea. Expertul în probleme de educație, realizează o influență educațională mijlocită (prin intermediul coordonatorului local) asupra comunității, fapt care nu exclude și comunicarea directă cu membrii comunității. Coordonatorii locali sunt cei care elaborează (cu susținerea expertului în probleme de educație), strategia de activizare educațională a comunității. Factorul principal, determinant în acest proces este comunitatea, deoarece membrii comunității se angajează în rezolvarea unor probleme ale comunității, prin schimbarea de atitudine și demonstrarea unor comportamente calitativ noi, în raport cu anumite realități și exigențe sociale.

Proiectul a prevăzut etapa selectării coordonatorilor locali. Din cele cinci localități selectate și cei cinci coordonatori locali, toți cinci au fost cadre didactice și cadre manageriale din sistemul de învățământ. Există câteva explicații privind rezultatul acestei selecții:

cadrele didactice se identifică cu problemele educaționale și obiectivele proiectului. Obiectivele fiind de activizare educațională a comunității, profesorii și-au identificat zona de interes și zona de competență;

- cadrele didactice, conform nivelului de calificare, sunt unul dintre puținele grupuri profesionale dintr-o localitate (sătească), care au un nivel de calificare mai înaltă și un anumit nivel de pregătire ce presupune și un nivel înalt al culturii generale (cu deținerea respectiv a nivelului competențelor cheie, precum competența socială,

competența antreprenorială, competența de comunicare, competența de învățare, etc.);

- cadrele didactice, constituie grupul socioprofesional, care în virtutea activității profesionale, a mai fost implicat în proiecte (știu cum să aplice, cum să realizeze sarcinile, să elaboreze un raport);
- cadrele didactice dețin competența tehnologiei educaționale: pot formula niște obiective, pot adapta niște strategii de influență educațională, pot organiza evenimente educative.

Procesul de activizare a comunității a parcurs câteva etape: identificarea problemei, identificarea factorilor socio-educationali interesați în rezolvarea problemei, elaborarea strategiei de activizare a comunității în scopul rezolvării problemei, asigurarea durabilității rezultatelor obținute/ soluțiilor identificate.

Identificarea problemei a fost una dintre etapele cheie a activității realizate în proiect de către coordonatori, dar și cea mai dificilă în activitatea coordonatorilor. Vom formula câteva dificultăți, cu care s-au confruntat toți coordonatorii.

- Dificultatea coordonatorilor de a ieși din problematica profesională. Toți coordonatorii, au identificat probleme determinate de activitatea profesională: cazul satului Racovăț, necesitatea cadrelor didactice de a-și dezvolta competențele digitale; cazul satului Cazangic și Filipeni, probleme determinate de integrarea copiilor în școală, (abandonul școlar, integrarea copiilor cu CES); cazul satului Pîrlița, probleme determinate de petrecerea timpului liber al elevilor (teren de joacă pentru copii). Constatăm deci, că pentru cadrele didactice, o problemă de ordin educațional, a comunității, este în primul rând, o problemă școlară.
- Dificultatea coordonatorilor de a identifica, în genere, o problemă. Această dificultate se referă la stabilirea clară a unei probleme, delimitarea unei probleme anume dintr-un context social. De obicei, coordonatorii cădeau în cursa „ lanțului de probleme”, ei vedeau o problemă majoră, sau un conglomerat de probleme, fiind destul de

anevoioasă, delimitarea strictă a unei probleme concrete cu posibilitatea implicațiilor educative concrete.

Dintre cei cinci coordonatori locali selectați, patru au identificat alte probleme decât cele prezentate pentru concursul de selectare. Coordonatorul de la Filipeni a rămas la problema incluziunii copiilor cu CES, coordonatorul de la Cazangic, a revenit pe parcursul activității la problema abandonului școlar. Ceilalți trei coordonatori locali (Racovăț, Pîrlița, Lupa-Recea) au formulat alte probleme ale comunității, în rezultatul seminarului organizat în cadrul proiectului și a discuțiilor cu experții.

Din cele menționate până acum deducem, că identificarea unei probleme educaționale din comunitate și formularea acesteia este un proces destul de dificil. Este nevoie de a avea o competență de identificare a problemelor comunității. Din aceste considerente e recomandabil de a aborda acest subiect în activitățile de formare (inclusiv formarea continuă a reprezentanților administrației publice locale), în care sunt implicați agenții comunitari. În cazul în care ne propunem soluționarea unor probleme din comunitate și activizarea educațională a comunității, în scopul rezolvării lor, trebuie să perseverăm pe antrenarea abilităților de identificare și formulare a problemelor de rezolvat. O bună experiență în proiectul realizat de către noi, este că problemele comunitare se identifică mai ușor și sunt mai adecvate realității, atunci când participă membrii comunității. Participarea comunității la procesul de identificare a problemei, presupune, deja și șanse mai mari de implicare în identificarea soluțiilor pentru depășirea problemei.

Considerăm drept un bun exemplu de identificare și formulare reușită a problemei, cazul Racovăț. Problema identificată de către coordonatorul local: *alimentația elevilor din familii social vulnerabile*. Formulăm câteva caracteristici ale problemei:

- a avut dimensiuni destul de clare,
- a fost generatoare de conținuturi educaționale (educație pentru sănătate, cu accent pe alimentația corectă);
- a fost posibil de rezolvat într-un timp și context concret determinat;

La fel de reușită poate fi considerată identificarea problemei în satul Lupa - Recea organizarea unui centru educațional/ de dezvoltare, pentru copiii de vârstă școlară, care în a doua jumătate a zilei (fiind aduși de la școala din satul vecin), nu au organizate activități educaționale și sunt lăsați fără supraveghere. Problema identificată are următoarele caracteristici:

- se referă la toți copiii de vârstă școlară și nu doar la un grup distinct;
- există condiții reale pentru a fi rezolvată, deoarece există clădirea școlii care are condiții relativ bune pentru a fi utilizată;
- poate fi rezolvată cu eforturi financiare modeste din partea comunității.

O altă etapă a activizării educaționale a comunității a fost identificarea factorilor/ actorilor din comunitate, interesați în rezolvarea problemei. Coordonatorii locali au întâlnit dificultăți în identificarea partenerilor educaționali locali în scopul soluționării problemei. Un moment important în stabilirea parteneriatului educațional este determinarea conexiunii dintre problema existentă și actorul social: în ce măsură (și dacă în general), problema identificată îl afectează și pe actorul social concret; care sunt dificultățile suportate de către actorul comunitar concret, ca efect al existenței problemei; care vor fi beneficiile actorului comunitar concret în cazul când problema va fi soluționată. O astfel de abordare sistemică a lipsit coordonatorilor locali, la începutul activității, sau nu a fost conștientizată până la capăt. Identificarea partenerilor comunitari în scopul soluționării problemei, este foarte importantă, deoarece problemele comunitare sunt problemele tuturor sau a majorității membrilor, lucru care presupune și rezolvarea în comun: cu cât mai mulți actori comunitari sunt implicați în rezolvarea problemei, cu atât este mai mare gradul de implicare a comunității și cu atât sunt mai mari șansele de reușită.

În procesul activității coordonatorilor locali, au fost identificate următoarele tendințe: coordonatorii locali au mizat mult pe implicarea personală și pe implicarea colegilor (mai puțin pe implicarea altor actori comunitari, membri de rând ai comunității); membri de rând ai comunității și unii actori sociali (polițistul, asistenții sociali, asistenții medicali, etc.). nu prea manifestă entuziasm și dorință de a se implica în rezolvarea problemelor comunitare. Venind dintr-un regim totalitar, în care statul a avut

o influență majoră asupra direcționării comportamentului cetățenilor, membrii comunităților rurale din Republica Moldova, percep drept autoritate (formală și informală) administrația publică locală. În marea majoritate a cazurilor, coordonatorii au mizat pe susținerea și implicarea primăriilor. La moment, se apreciază, dacă localitatea are noroc de un primar care să se implice în rezolvarea problemelor comunitare, inclusiv și a celor ce au un caracter educațional.

Problema identificării partenerilor educaționali, se accentuează și ca rezultat al configurației sociale a comunității. În ultimii ani comunitățile rurale se caracterizează prin eterogenitatea situației materiale și diversitatea sistemului de valori (diversitatea priorităților valorice). Acest fapt a dus la o accentuare a diversității reprezentărilor despre starea de bine: unii membri ai comunității se țin mai aproape de o abordare tradițională (buna creștere a copiilor, edificarea unei gospodării), alții pun accent pe câștiguri mari în străinătate, adaptarea locuințelor la niște parametri moderni, lucru pe care îl fac pentru familie (pentru copii), neglijând de fapt creșterea și educația acestora. Este dificil în această situație să definim ce ar fi reprezentările colective (și în ce măsură și sub ce formă acestea există), deoarece diferențele diminuează coeziunea socială a comunității. Acest fapt influențează asupra receptivității membrilor comunității și implicarea acestora în rezolvarea problemelor comunității. Este de menționat că o bună parte a sătenilor nu consideră problemele identificate ca fiind problemele lor, ci problemele unor categorii/ grupuri sau instituții sociale. De exemplu: problema subalimentației unor copii (Racovă), este problema părinților acestora plecați peste hotare sau defavorizați social; abandonul școlar (Cazangic) este problema școlii, a polițistului de sector sau a asistentului social; gunoaiile din localitate (Pîrlița), este problema primăriei, a asistentului medical și poate problema școlii; copiii fără activități și supraveghere după ce sunt aduși de la școala din satul vecin (Lupa – Recea), nu este o problemă pentru majoritatea părinților acestor copii, ci mai degrabă este o problemă pentru sătenii a căror copii sunt deja realizați profesional, au parcurs un traseu educațional, au o calificare profesională și văd în educație un mijloc de autorealizare.

Considerăm drept un bun exemplu de creare a parteneriatului educațional între diferiți actori comunitari, cazul Filipeni, deoarece coordonatorul local a reușit să sensibilizeze și să implice în rezolvarea problemei incluziunii școlare, mai mulți actori comunitari: reprezentanții administrației publice locale, asistenta socială, asistenta medicală, pedagogul de sprijin, administrația școlii, profesorii, reprezentanții comitetului părintesc, săteni.

Considerăm că această etapă de activizare educațională a comunității, a fost mai puțin reușită la Lupa – Recea, deoarece, cei care ar fi trebuit să fie interesați direct în soluționarea acestei probleme, părinții elevilor care rămân fără supraveghere, au fost, de fapt cei mai reticenți membri ai comunității. Acest fapt demonstrează nivelul expectanțelor de viață și aprecierea joasă a rolului educației în dezvoltarea personalității și în asigurarea șanselor de integrare socioprofesională.

Elaborarea strategiei de activizare educațională a comunității, a constituit la fel o etapă foarte importantă în procesul de activizare educațională a comunității. Strategia de activizare educațională a comunității, elaborată de către coordonatorii locali, a fost de fapt o strategie educațională. Problema identificată a generat obiectivele activității educaționale și conținutul acesteia. Contextul de rezolvare și partenerii educaționali, au constituit resursele. Prin strategia educațională, coordonatorii locali au realizat conexiunea dintre obiective și mijloace/resurse.

Rolul acestei etape rezidă în importanța unui scenariu de influență educațională și exprimă condițiile de realizare a obiectivelor și în final de rezolvare a problemei. Strategia este baza acțiunii educative, crearea contextului și condițiilor de realizare a procesului educațional. O strategie educațională este cu atât mai reușită, cu cât îmbină armonios, realist, funcțional și adecvat obiectivelor, resursele existente și determină acțiunile concrete. Un criteriu de apreciere a strategiei este și nivelul de activizare a comunității, implicarea activă a diverșilor actori.

Considerăm un succes strategia de activizare educațională a comunității din Pîrlița, deoarece coordonatorul local a reușit mobilizarea membrilor comunității, a elevilor, reprezentanților primăriei, în salubritatea localității. Mai mult ca atât, activitățile organizate în localitate, au fost diverse, au avut

diferite finalități, care au contribuit la rezolvarea problemei identificate. Diversitatea a fost caracteristică și pentru formele de organizare a activităților educative: concurs al desenelor elevilor, expoziția gazetelor de perete, ședințe ale clubului ecologic, concursul localnicilor pentru cea mai curată și bine amenajată fântână, acțiuni realizate de Ziua Internațională a Curățeniei, eveniment de bilanț. Un indicator de calitate a strategiei e și amploarea acțiunilor. Acțiunile organizate la Pîrlița au avut o mare amploare, au fost cunoscute și resimțite în comunitate.

Mai puțin reușită a fost strategia de activizare a comunității din Cazangic. Drept problemă a comunității a fost identificată cea a absenteismului. Pentru a rezolva această problemă, coordonatorul local a organizat următoarele activități: vizita la domiciliul unei familii social vulnerabile, campania «Dăruiește un zâmbet», colectarea hainelor și a rechizitelor pentru elevii cu CES din familii vulnerabile și masa rotundă, cu implicarea în discuție a diverșilor actori sociali din comunitate. Activitățile incluse în strategia de activizare a comunității, implică anumite categorii sociale și nu au amploarea prin care s-ar face resimțite în comunitate. În acest fel comunitatea (membrii de rând ai comunității), de fapt nu participă la soluționarea probleme pentru că nu a fost creat contextul prin care să o resimtă ca o problemă a comunității.

Un element inerent al activizării educaționale a comunității este și asigurarea durabilității rezultatelor obținute/ soluțiilor identificate. Drept indicatori ai durabilității pot fi: diversitatea factorilor educaționali comunitari, implicați în procesul educațional; gradul de implicare a diverșilor factori educaționali; diversitatea activităților realizate. Este bine ca activitățile organizate să aibă tendința de a se transforma în activități cu o anumită periodicitate. La moment considerăm că există șanse reale de continuare a unor acțiuni educative ale comunității în comuna Pîrlița, deoarece intensitatea și frecvența activităților, diversitatea factorilor implicați, angajamentul acestor factori și rezultatele obținute, pot fi considerate drept premise și condiții ale durabilității acțiunilor educative întreprinse. În cazul acestui proiect, reieșind din concepția lui și obiectivele preconizate, considerăm că durabilitatea rezultatelor constă în primul rând în angajamentul educațional al comunității. Conștientizarea de către

membrii comunității a esenței educaționale a relațiilor sociale din comunitate. De fapt relațiile din comunitate trebuie să fie socio - educaționale, deoarece o comunitate, prin esența existenței sale are funcție educativă.

Calitatea existenței unei comunități derivă din două caracteristici: comunicarea/ relaționarea și atașamentul. Este cunoscut faptul, că cu cât este mai largă rețeaua socială, cu cât este mai prezentă comunicarea în această rețea, cu atât atașamentul față de loc este mai mare. De aici și implicarea în problematica comunității și dorința de a influența comportamente prosociale și a diminua problemele comunitare. O societate organizată, precum și coeziunea socială favorizează „durabilitatea” și este în opoziție cu „strategiile individuale de supraviețuire”. Fără o identitate socială și spațială, dezvoltarea durabilă nu poate fi asigurată. Aceasta trebuie să se poată sprijini pe o comunitate care are o identitate socială, ceea ce implică responsabilitate față de mediul de viață, solidaritate și echitate. O comunitate, un mediu durabil este rezultatul forței educaționale constructive a comunității, dar totodată exercită și rolul de factor de influență asupra fenomenului durabilității. Reieșind din aceste ipostaze, deducem că mediul comunitar, prin esența sa educațională, este generativ, se auto-dezvoltă, asigurându-și perspectiva dezvoltării. Important este să activizăm forța educativă a comunității și să diminuăm procesele care-i stagnează caracterul formativ.

Una dintre problemele majore cu care s-au confruntat coordonatorii locali, a fost lenea socială. Lenea socială a și influențat nivelul reușitei activizării educaționale a comunității.

Lenea socială este un fenomen ce se caracterizează printr-un nivel de implicare mai mare a persoanei, în cazul unor activități realizate individual și printr-un nivel mai scăzut de implicare, în cazul realizării unor activități colective (Boncu, 2007).

Avem tot temeiul de a face o anumită legătură între calitatea rețelei sociale și fenomenul lenei sociale. Cu cât este mai înaltă calitatea rețelei sociale, cu atât este mai scăzut nivelul lenei sociale. Lenea socială dispare atunci când subiecții manifestă interes pentru sarcină, sunt motivați intrinsec. Locuitorii celor cinci localități rurale au demonstrat un

comportament prin care sunt mai predispuși să facă efort pentru beneficiul personal și nu sunt predispuși să se implice în activități ce aduc beneficii comunității. În realitate, activizarea comunității, a contribuit la diminuarea fenomenului lenei sociale. Putem să punem reușita activizării educaționale a comunității în raport cu două situații: a) în localitățile unde lenea socială este mai puțin pronunțată, coordonatorul local a reușit o mai bună activizare educațională a comunității (cazul Filipeni); b) în localitățile unde coordonatorul local a reușit să implementeze o mai bună strategie de activizare educațională a comunității, a fost diminuat fenomenul lenei sociale (cazul Pîrlița).

Analiza rezultatelor proiectului, oferă o anumită experiență, nu doar cu referire la efectele educaționale propriu – zise, ci și cu referire la modalitățile de activizare educațională a comunității. Această experiență conturează sugestii despre premisele reușitei activității coordonatorului local. Procesul de activizare educațională a celor ,cinci comunități, indică asupra faptului, că a avut mai multe șanse de succes coordonatorul care a fost în permanență în comunitate; a deținut pârghii de influență educativă asupra întregii comunității, sau asupra unui grup- țintă; a demonstrat mai mult angajament și implicare; a elaborat o strategie de influență educațională reușită.

Reușita comunicării dintre expert și coordonatorul local a avut la bază deschiderea spre comunicare. A fost mai eficientă comunicarea și ca rezultat și efectele comunicării (identificarea unei probleme educaționale concrete, a actorilor comunitari implicați în rezolvarea ei, elaborarea unei strategii de influență educativă), dacă expertul și coordonatorul au discutat frecvent și au colaborat la toate etapele de activizare educațională a comunității. Consider că reușita activizării educaționale a comunității este influențată și de comunicarea directă dintre expert, coordonator și membri ai comunității. Diversitatea factorilor implicați în procesul activizării, constituie o condiție a reușitei.

Reieșind din situația social-economică a comunităților rurale din Republica Moldova, contextul vieții în comunitate, considerăm că activizarea educațională este o necesitate. Acest proces este posibil de realizat, prin oferirea unor modele și bune practici, care demonstrează posibilitățile de implicare și forța comunității prin care lucrurile se schimbă spre bine.

VI.2. MECANISMELE, FACTORII ȘI ACTORII RELEVANȚI AI ACTIVIZĂRII COMUNITĂȚILOR

Comunitatea, prin însăși esența sa este un mediu și factor educațional, care influențează sistemul de valori și comportamentul fiecărui membru. Influența educativă a comunității se materializează, după cum am remarcat, în dimensiunile de personalitate a fiecărui individ, contribuind la procesul de individualizare, dar îl învață a trăi și împreună cu ceilalți, punând amprenta asupra procesului de socializare. Sub influența comunității, se preiau rolurile sociale, exercitate în comunitate, inclusiv și în familie, în comunitatea vecinilor, rudelor.

La etapa actuală, când apar sau își fortifică pozițiile și alți factor educaționali, se produc anumite schimbări și în influența educațională a comunității. Ca rezultat al diversității priorităților valorice a membrilor comunității (fapt constatat în cadrul activităților organizate în comunitate și în rezultatul comunicării cu membrii comunității), s-a diminuat coeziunea socială a comunității și drept efect și forța educativă a acestei entități sociale.

Colaborarea cu coordonatorii locali și comunicarea cu membrii comunității, au revelat existența, în stare latentă a forței educaționale a comunității. Venind dintr-un stat totalitar, care a predominat prin forța educativă a instituțiilor sale, actualmente comunitățile rurale, implicate în proiect, au demonstrat că sunt în căutarea identității sale socioculturale. Din acest considerente au nevoie să fie susținute în procesul de fortificare a mecanismelor de activizare educațională.

Ca și în cazul oricărui alt organism social, dinamica socioculturală a comunității depinde de inițiativa unor factori de influență. Activitățile din proiect au demonstrat, că membrii comunității mizează foarte mult pe administrația publică locală și gradul de implicare a autorităților în rezolvarea problemelor comunitare.

Activizarea educațională a comunității s-a produs prin implicarea reprezentanților instituțiilor statale: profesori, asistenți sociali, asistenți

medicali, polițistul de sector. Aceste persoane sunt factori educaționali în comunitate. În contextul noilor realități socioeconomice, au apărut și noi actanți ai vieții în comunitate: lideri ai gospodăriilor agricole, antreprenori. Se reabilitează (în noile condiții) și un factor educațional tradițional satelor noastre, preotul bisericii din localitate.

Persoanele care îndeplinesc aceste roluri socioprofesionale, au devenit actorii principali ai comunității și de fapt de implicarea și angajamentul lor, depinde activizarea educațională a comunității. Membri de rând ai comunității sunt însă, mai degrabă, pasivi. Pentru a se implica, au nevoie de o forță motrice care să le ofere finalități și strategii. Din comunicarea cu membrii comunității și participarea la evenimentele educative organizate, am constatat că implicarea membrilor comunității în acțiuni educaționale s-a produs prin comitetele părintești, organizate de către școală; comitetele părintești, organizate în grădinițe; echipe de inițiativă, organizate de către asistentul social sau angajați ai primăriei.

Proiectul realizat a avut o altă concepție, în comparație cu proiectele realizate anterior în comunitate, fapt confirmat de către coordonatorii locali și membrii comunității. Obiectivele și activitățile proiectate, au ținut spre schimbarea viziunii comunității asupra capacității și posibilităților sale educaționale. Remarcăm însă faptul că obiectivele ce se referă la schimbarea unor atitudini, au nevoie de timp. Considerăm că astfel de proiecte sunt foarte necesare, dar necesită perioade mai îndelungate de realizare. Ceea ce s-a reușit în actualul proiect, este doar o sensibilizare asupra problemei și înțelegerea faptului, că comunitatea are potențial educațional, poate gestiona mecanisme, prin care schimbă comportamente, doar că acestea trebuie activate.

Comunitatea deține un mecanism puternic de influență asupra persoanei: forța colectivă, care poate fi încurajatoare sau dimpotrivă constrângătoare asupra comportamentului individului. Fenomenele precum marginalizarea sau excluderea sunt mecanisme sociale prin care comunitatea poate subordona individul mediului social.

Din cele prezentate formulăm următoarele sugestii pentru activizarea educațională a comunității.

1. Consolidarea imaginii comunității ca factor educațional

Pornind de la axioma că mentalitatea este factorul determinant al schimbării și asigurării calității vieții, prin educație, trebuie să influențăm asupra consolidării unui sistem de atitudini și comportamente prosoziale. Grupul social dintr-o localitate, locuitorii unei localități vor deveni o comunitate, doar în cazul când își vor manifesta influența educațională vor contribui la promovarea unor modele comportamentale și rezolvarea problemelor sociale. În acest scop, comunitatea are nevoie de sensibilizare asupra posibilităților de manifestare. Considerăm că pot fi întreprinse următoarele acțiuni:

- Includerea în documentele de politici publice ale statului a prevederilor cu referire la posibilitățile de susținere a comunității în acțiunile sale educaționale;
- Formularea unor obiective ale politicilor educaționale, cu implicarea comunității ca factor educațional;
- Promovarea ideii despre percepția sistemului educațional ca sistem ce include totalitatea factorilor educaționali, inclusiv și comunitatea.

2. Identificarea, în orice comunitate, a unui nucleu (grup de inițiativă), cu implicare plenară în procesul de activizare a comunității.

Activitățile din cadrul proiectului ne conduc spre concluzia că membrii unei localități din Republica Moldova, au un comportament tipic unor persoane formate sub influența unui stat totalitar (în mod direct, dacă ținem cont de vârstă, sau indirect prin influența predecesorilor). Ei „așteaptă” rezolvarea problemelor de către instituțiile statale, mizează pe implicarea reprezentanților puterii de stat. Este recunoscut ca lider, persoană de urmat: primarul, directorul școlii, asistentul social, polițistul de sector, etc. Nici într-o localitate din cele 5 implicate în proiect, nu am identificat referința membrilor comunității la un lider neformal (un membru de rând al comunității, un gospodar al satului, o persoană – model din localitate). Din aceste considerente, considerăm că în perioada de revitalizare a forței educaționale a comunității, orice localitate trebuie să constituie și să consolideze un grup de inițiativă, fie la început format din angajații

instituțiilor de stat (profesori, lucrători sociali, lideri ai asociațiilor agricole, etc.), ca mai apoi, prin intermediul acestora să fie format mecanismul de influență educațională a comunității. În acest sens considerăm că pot fi întreprinse următoarele acțiuni:

- Activizarea educațională a comunității prin implicarea școlii și administrației locale;
- Elaborarea unor strategii de „lărgire a grupului de influență educativă”
- Identificarea unor potențiali lideri neformali ai comunității.

3. Crearea unor mecanisme de influență educațională a comunității

Orice intenție educațională poate deveni realitate, dacă știi și poți să o implementezi. În procesul educațional trebuie să știi *ce vrei să faci*, să ai stabilite niște obiective clare și trebuie să știi *cum vei acționa*, să deții un mecanism de influență educativă. În acest sens, comunitatea va trebui să pună accent pe:

- Conturarea unei viziuni clare despre „imaginea omului pozitiv din comunitate” (pentru a avea modelul de personalitate pe care vrea să-l formeze)
- Identificarea unor experiențe pozitive de influență educațională a comunității
- Identificarea problemelor rezolvabile în comunitate (care pot consolida percepția comunității despre forța ei educațională) și a modalităților de rezolvare a acestora
- Elaborarea unei strategii educaționale cu tendința de consolidare a modalităților tradiționale de influență educativă (tradiții, obiceiuri, ritualuri etc.) și identificarea noilor modalități de influență educativă.

VII. STUDII DE CAZ

*Mihnea PREOTESI,
Andrei PÂRVAN*

În această secțiune a lucrării vor fi prezentate cele cinci studii de caz realizate în comunitățile rurale selectate conform criteriilor amintite în capitolul ce descrie metodologia cercetării.

Două dintre aceste studii de caz (cele de la Pârlița și Cazangic) au fost realizate în comune cu mai multe sate, iar celelalte trei sunt focalizate pe câte un sat, fie că e vorba despre sat, ca unitate administrativ teritorială de sine stătătoare, precum în cazul satelor Racovăț și Filipeni,, fie că e vorba despre un sat aparținând unei comune, precum în cazul Lupa Recea, ce aparține de comuna Codreanca.

Studiile de caz sunt structurate pe mai multe dimensiuni, ce integrează latura descriptivă și cea explicativă, ambele demersuri fiind construite pornind de la datele colectate prin cercetare de teren.

O secțiune a fiecăruia dintre studiile de caz este dedicată prezentării generale a comunității rurale, o alta este focalizată pe identificarea principalelor probleme socioeconomice, așa cum sunt percepute de către actorii instituționali și de către locuitorii acestor localități. Secțiunea dedicată descrierii și analizei relațiilor sociale se focalizează pe aspectele ce vizează solidaritatea socială și spiritul comunitar, ca premise de bază ale demersului de activizare a comunității. Un asemenea demers a fost întreprins în cadrul proiectului nostru în fiecare dintre cele cinci comunități rurale, iar rezultatele lui sunt analizate în contextul specific fiecăreia dintre ele și prezentate în cadrul acestor studii de caz.

Colectarea de date factuale a fost completată cu cea a datelor calitative, de interviu. Descrierea principalelor repere socioeconomice ce configurează contextul local și zonal reprezintă fundalul pe care este

proiectată analiza, focalizată pe identificarea unor aspecte relevante privind funcționarea mecanismelor comunitare de identificare a problemelor locale și a soluțiilor la aceste probleme, precum și a factorilor ce blochează sau favorizează activizarea comunității în rezolvarea acestor probleme

În definirea contextului local, în completarea datelor obținute de la instituțiile publice, au fost identificate, împreună cu actorii sociali și cu reprezentanții instituționali locali, principalele probleme socioeducaționale, precum și partenerii instituționali și sociali susceptibili a putea fi implicați în catalizarea procesului de activizare a comunității.

Cercetarea de teren a presupus colectarea de date statistice de la autoritățile publice locale și de date calitative, prin observare structurată și interviuri cu actori instituționali și reprezentanți ai familiilor cu copii de vârstă școlară.

Au fost realizate interviuri semistructurate, precum și interviuri de grup, cu actori instituționali relevanți la nivel local și interviuri în profunzime cu părinți aflați în situații de vulnerabilitate socială.

Metodologia colectării datelor la nivel local a presupus elaborarea unei fișe de date, a unui ghid de interviu semistructurat pentru reprezentanți instituționali și a unui ghid de interviu în profunzime pentru reprezentanți ai familiilor vulnerabile, toate aceste instrumente de colectare a datelor fiind prezentate în Anexa acestei lucrări.

Perspectiva de analiză a datelor colectate a fost una multidimensională, cuprinzând analiza indicatorilor statistici, analiza secundară de date, analiza datelor obținute de la instituțiile locale prin fișele localității și analiza datelor de interviu.

VII.1. STUDIU DE CAZ - COMUNA PÎRLIȚA, RAIONUL UNGHENI

Mihnea PREOTESI

Comuna Pârlița, aparținând de raionul Ungheni, este o așezare rurală atestată documentar la sfârșitul secolului al XV-lea, apărând într-un document al domnitorului Ștefan cel Mare cu denumirea Vladnic.

Pârlița este situată la 18 km de Ungheni și la 88 de km distanță de Chișinău, pe ruta Chișinău-Iași. Comuna Pârlița este o comună mare, având

6209 de locuitori ce locuiesc în 1873 de gospodării. Pe lângă satul reședință de comună, mai există un sat mai mic arondat administrativ comunei Pîrlița, satul Hristoforofca.

Resursele de forță de muncă reprezentate de populația de vârstă activă (18-64 de ani) sunt importante, reprezentând peste două treimi din totalul populației.

Din punct de vedere etnic, românii reprezintă ceva mai mult de două treimi din populație, cea mai importantă minoritate etnică fiind cea ucraineană (19%) și rusă (10%). Omogenitatea religioasă este mult mai ridicată decât cea etnică, peste 95% dintre locuitori fiind de religie ortodoxă.

Stocul de educație al localității este unul relativ ridicat, în condițiile în care peste o treime din populație este absolventă de studii superioare.

Comparativ cu alte localități rurale din Moldova actuală, oferta locală de locuri de muncă poate fi apreciată ca fiind una relativ consistentă, chiar dacă nu poate absorbi întreaga forță de muncă locală disponibilă. Sunt în jur de 300 de salariați angajați în cele câteva zeci de firme din domeniile agricol, industrie alimentară, servicii/comerț.

Dezvoltarea localității, deși a avut o evoluție sinuoasă, marcată de vicisitudinile istoriei, a avut drept constantă, existența unei activități economice locale relativ consistente. Este interesant de remarcat că în perioada interbelică funcționau în Pîrlița trei mori, două fabrici de săpun, o farmacie, cincisprezece cârciumi, o bancă populară, două cooperative agricole și un liceu particular.

În comuna Pîrlița funcționează în prezent patru ONG-uri: Asociațiile Obștești „Moștenitorul” și Vladnic, având ca domenii de activitate educația, mediul și domeniul social învățământ, social, mediu, Asociația Obștească „Gospodăria Comunală și drumuri”, având ca domenii de activitate economia și mediul și ONG-ul „Speranța Pârliței”, ce și-a propus să activeze în domeniile educație, social și mediu.

Agricultura, chiar dacă și-a mai pierdut din importanța avută în vremea colhozurilor, continuă să reprezinte o activitate economică importantă în Pîrlița.

Pe lângă partea de teren arabil exploatată de oameni în regie proprie, preponderent în regim de agricultură de subzistență, cele 10 obiective

economice cu profil agricol, fie că sunt proprietare pe terenuri, fie că le arendează, lucrează cu mijloace mecanizate performante, fapt ce scade drastic cererea de forță de muncă, cu efecte asupra unei categorii vulnerabile de persoane-zilierii din agricultură, care își găsesc mai greu de lucru la aceste unități economice și lucrează ca zilieri angajați în regim particular, într-un ritm mai discontinuu decât cel sezonier.

Ilustrativ pentru o asemenea evoluție a populației ocupate în agricultură este procentul estimat de unii dintre reprezentanții instituționali intervievați la sub 15% din populația activă a Pîrliței, care mai au drept una dintre ocupațiile de bază agricultura. Fără îndoială că există un procent sensibil mai ridicat al populației care încă mai crește în curtea casei câteva păsări, cultivă ceva zarzavaturi, pentru uz propriu, în grădina casei și macină câțiva saci de grâu la moara din sat, dar nici pentru aceștia agricultura nu mai poate reprezenta ocupația principală aducătoare de venit .

La cei 300 de salariați se adaugă în jur de 100 de navetiști însă numărul total de salariați reprezintă abia jumătate din numărul celor ce au ales să muncească în străinătate. Cei 700 de oameni care muncesc în străinătate lasă acasă 150 de copii, dintre care 120 în grija unui părinte și 30 în grija bunicilor, altor rude sau în grija nimănui...

Nici pentru mare parte dintre cei 45 de copii care trăiesc în familii monoparentale, nici pentru o bună parte dintre cei cu părinții plecați în străinătate, aspectele pozitive ale dezvoltării locale, precum cele amintite mai sus, comunei nu își găsesc însă o reflectare în calitatea traiului lor de zi cu zi.

Probleme socioeducaționale identificate la nivel local

Spre deosebire de toate celelalte 4 localități unde au fost realizate studii de caz, la Pîrlița problema lipsei locurilor de muncă nu este identificată drept una importantă. De altfel, nici problema sărăciei, deși este identificată ca atare, nu apare între cele mai importante 3 probleme ale localității. Acestea vizează aspecte ce țin de infrastructura locală: lipsa apei potabile, lipsa „gunoștii autorizate”, calitatea proastă a drumurilor.

Reprezentanții instituționali ai sistemului educațional, deși identifică existența unor grupuri vulnerabile a căror vulnerabilitate se reflectă în situația materială și școlară actuală a copiilor, dar și în precarizarea șanselor

de viață ale acestor copii, plasează responsabilitățile mai degrabă la nivel familial, decât la nivel comunitar sau societal.

Tabloul acestor cauze identificate la nivel familial cuprinde câteva tipuri de vulnerabilități cumulate: familii destrămate, promiscuitatea mamelor, ce schimbă des partenerii de viață sau chiar pleacă și își abandonează copiii, consumul exagerat de alcool al unora dintre părinți, lipsa de autoritate a părintelui rămas acasă și, în special, a tutorilor copiilor cu ambii părinți plecați în străinătate (cazul cel mai des amintit fiind cel al bunicilor în vârstă). Deși numărul copiilor ce trăiesc în familii cu astfel de tare comportamentale pare a fi mai mare, între ei se regăsesc și o bună parte dintre cei 60 de copii care au abandonat, de facto, școala, unde mai vin doar din când în când, dar continuă să fie înregistrați ca elevi...

Atitudinea actorilor sociali și a reprezentanților instituționali intervievați asupra familiilor social vulnerabile este una mai degrabă critică, fiind configurată de o perspectivă modelată cultural asupra sărăciei, ce pune accent pe responsabilitatea individuală, mai curând decât pe aspecte structurale și determinism social. Cu alte cuvinte, oamenii sunt săraci pentru că nu vor să muncească, sunt leneși, nu sunt serioși, fac mulți copii și nu își asumă responsabilitățile asociate rolului de părinte.

Totuși, intervenția comunității este considerată, pe cât de dezirabilă, pe atât de neconvingătoare în ajutorarea copiilor din aceste familii.

Majoritatea celor intervievați consideră că spiritul comunitar și solidaritatea socială, deși au reprezentat valori asumate de comunitate, nu se mai reflectă în comportamentele individuale și colective ale locuitorilor comunei. Excepțiile vizează situații cu o încărcătură emoțională aparte, precum nevoia de ajutor medical în cazuri foarte grave, ce necesită operații urgente și costisitoare.

Există și un grup marginal considerat, *in corpore* ca indezirabil a reprezenta un subiect de preocupare în sensul sprijinirii de către comunitate în reducerea vulnerabilității sociale. Este vorba despre cei cca 100 de romi, care nu sunt văzuți, propriu zis, ca parte a comunității locale, ci, mai curând, ca potențială sursă de probleme pentru comunitate. Atitudinea moderat ostilă, față de acești romi, deși nu este una explicit rasistă, poate fi considerată a fi una discriminatorie.

În contextul amintit mai sus, în care o atitudine asemănătoare apare și relativ la o parte a celor social vulnerabili, indiferent de etnia lor, acest tip de discriminare nu are neapărat o încărcătură etnică, ci mai degrabă una ideologică, antiasistențială.

Relații sociale

Abordarea aspectelor ce țin de coeziunea socială a comunității trebuie să țină seama de anumite aspecte istorice ale dezvoltării acestei localități rurale.

Dezvoltarea acestei comune a avut câteva momente importante, precum (re)integrarea și, ulterior desprinderea de la teritoriul românesc, ambele schimbări de situație având efecte cantitative și calitative asupra dezvoltării locale, dar și asupra populației acestei localități.

Au existat mai multe valuri succesive de dezvoltare extensivă a localității, materializate într-un proces de expansiune care a adăugat vechii vetre a satului, atestat documentar încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, o zonă cu o populație mult mai puțin omogenă din punct de vedere cultural, slab coezivă și care nu a asimilat decât parțial tradițiile și obiceiurile celor din vatra satului. Astăzi locuitorii fac încă o distincție clară între *sat* și *târg*, satul fiind considerat al băștinașilor, iar târgul al veneticilor, chiar dacă unii dintre aceștia sunt deja de mai multe generații locuitori ai acestor locuri.

Satul este mai omogen, populația este mai coezivă, relațiile sociale au o determinare istorică și culturală asumată colectiv, cu alte cuvinte se apropie mai mult de profilul sociologic al unei comunități. Diferențele dintre *sat* și *târg* sunt ilustrate de povestirile unora dintre persoanele intervievate care au experimentat traiul în fiecare dintre cele două părți ale localității.

Un exemplu este cel al unei femei mutată, prin căsătorie, din sat în târg, care a experimentat o situație banală de viață cotidiană. În timp ce gătea o ciorbă, a remarcat că nu mai avea borș pentru acrit ciorba și apelat la o vecină, fiind șocată că aceasta i-a cerut bani pentru borșul pe care i l-a dat, situație „de neconceput” a exista între vecinii din *sat*.

Diferențele sunt identificate și de cei mutați din târg în sat, unul dintre aceste exemple fiind cel al unei femei care s-a declarat plăcut impresionată de apropierea mai mare dintre vecini, dar nu la fel de plăcut impresionată

de controlul social manifest în monitorizarea respectării unor norme imperative de comportament, precum respectul necondiționat datorat vârstnicilor...

Cele două părți ale satului au fiecare biserica ei și sărbătoresc în zile diferite, nu doar ziua hramului bisericii, ci și alte sărbători importante ale satului.

Dincolo de aceste diferențe între *sat* și *târg*, în nici una dintre aceste părți ale satului nu funcționează, în fapt, mecanisme sociale eficiente de activizare a comunității, nici măcar în raport cu rezolvarea unor probleme a căror gravitate este identificată, ca atare de majoritatea populației.

Școala pare a fi vectorul principal al activizării comunității. ONG-uri active în comunitate sunt, fie ale școlii, fie funcționează în parteneriat cu școala, fie sunt impulsionate de membri lor cei ai activi care se regăsesc și între reprezentanții locali ai sistemului educațional.

Problema identificată la nivelul acestei localități este una de actualitate și percepută ca importantă de majoritatea locuitorilor. Deși nu este o problemă de ordin socioeducațional, situația paradoxală în care mare parte dintre cei care o identifică, o și generează, îi conferă caracteristici ce o compatibilizează cu un asemenea profil. Problema în cauză, care este cea a lipsei unui loc adecvat de depozitare a gunoiului, este, în egală măsură, o problemă a comunității, a administrației locale, a școlii, dar și a fiecăruia dintre locuitorii aceste localități rurale.

Din partea administrației locale au fost propuse soluții provizorii care nu au fost acceptate pe scară largă, în condițiile în care impuneau un cost, chiar dacă destul de scăzut, pe care trebuia să îl plătească populația. O soluție alternativă care costă, la rândul ei, dar pare a fi mai bună din punct de vedere al finalității ecologice, este cea oferită de firma de salubritate din Ungheni, soluție la care, de asemenea, nu par a fi apelat o pondere foarte importantă din populația Pîrlitei.

În consecință, oamenii continuă să arunce gunoaiile în pădure sau, varianta și mai la îndemână, prin diverse locuri din sat, mai puțin în fața propriei porți.

Activizarea comunității în raport cu rezolvarea problemei identificate

Soluțiile propuse și implementate, materializate în acțiuni de voluntariat pentru strângerea gunoiului și ecologizarea zonelor poluate nu rezolvă cauza problemei, a cărei rezolvare implică, fără îndoială, și o importantă componentă educațională.

Totuși, deși puterea exemplului oferit de reprezentanții școlii nu a avut un impact suficient de puternic, chiar și în condițiile implicării destul de importante a elevilor în astfel de acțiuni de salubritate, expunerea repetată a comunității la astfel de stimuli, în situații în care această stimulare a fost impulsivă prin acțiunile organizate în cadrul proiectului E DURABIL+, pare a spori șansele unui impact real al unui asemenea demers de activizare a comunității.

În fapt, soluția propusă presupune o inversare parțială a raporturilor între doi dintre actorii importanți ai sistemului educațional, copiii fiind, în aceste cazuri concrete, cei responsabilizați cu educația ecologică a părinților. Dacă pentru astfel de situații o astfel de strategie se poate dovedi una de succes, o strategie pe termen lung impune educația părinților și restabilirea cursului firesc al fluxului educațional. Fără îndoială că părinții pot învăța lucruri noi de la copii, dar responsabilitatea actului educațional, precum și responsabilitatea creșterii copiilor este și trebuie să rămână a părinților, ce par a reprezenta, în prezent, una dintre verigile slabe și foarte greu de reformat ale sistemului educațional.

Redescoperirea spiritului comunitar și a solidarității sociale pot reprezenta pilonii de bază ai reușitei unui asemenea demers.

VII.2. STUDIU DE CAZ - SATUL RACOVĂȚ, RAIONUL SOROCA

Mihnea PREOTESI

Satul Racovăț, din raionul Soroca este situat la 16 km de centrul raional Soroca și la 116 km de Chișinău. Localitatea este atestată documentar din anul 1646. Satul are o populație de 3767 de persoane ce locuiesc în 1368 de gospodării.

Deși structura pe vârste a populației este una echilibrată, ponderea de peste o treime a populației între 45 și 60 de ani relevă potențiale viitoare

dezechilibre, posibil a fi accentuate și de migrația masivă la muncă în străinătate, care se poate transforma din migrație temporară în migrație definitivă.

Faptul că peste o treime din populația de vârstă activă a satului muncește, în prezent, în străinătate are efecte socioeconomice ambivalente asupra comunității locale. Pe de o parte, munca în străinătate este o supapă de supraviețuire ce compensează precaritatea ofertei de locuri de muncă din localitate, pe de altă parte, are un impact negativ sever asupra copiilor rămași acasă, fie cu un singur părinte, fie, în grija bunicilor sau a altor rude sau chiar vecini. Nu mai puțin de 53 de copii din sat au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, la care se adaugă încă 23 de copii care au doar câte un părinte plecat.

Pe lângă cele 50 de locuri de muncă în agricultură, alte câteva zeci de persoane sunt angajate la cele câteva baruri și magazine din sat și câteva zeci mai fac naveta la muncă, la Soroca.

Agricultura de subzistență reprezintă încă o sursă importantă de supraviețuire pentru o parte a populației dar numărul relativ mic de animale și suprafața de teren arabil, în medie, sub 2ha/pe gospodărie, dau o măsură a eficienței reduse a acestei alternative de venit. Sub 10% din gospodării au cel puțin o vacă și mai puține cresc măcar un porc, în condițiile în care, conform reprezentanților instituționali intervievați, în afara celor 530 de persoane vârstnice ce beneficiază de pensii și a celor în jur de 100 de salariați, rămân peste o treime dintre gospodării ce nu beneficiază de alte surse de supraviețuire în afara agriculturii de subzistență și/sau ajutorului social. În cazul celor mai multe dintre aceste gospodării, agricultura de subzistență se bazează pe cele 10-15 păsări și pe un teren arabil ce produce un sac de făină și câteva zeci de litri de ulei pe an.

Cei mai vulnerabili nu au nici pământ, nici loc de muncă și nici ajutor social (deși situația ar reclama primirea unui asemenea ajutor, fondurile total insuficiente alocate acestui tip de beneficiu sunt împărțite doar unei mici părți dintre cei mai vulnerabili dintre acești vulnerabili).

Sărăcia locuitorilor acestui sat se reflectă și în sărăcia administrației locale al cărei buget nu depășește 2 milioane de lei (echivalentul a mai puțin de 100.000 de euro), la o populație de aproape 4000 de locuitori!

Pentru aceia dintre cei fără nici o altă sursă de venit alternativa rămâne munca cu ziua la cei întorși din străinătate cu ceva bani care, fie au reușit să își deschidă o mică afacere-un magazin sau un bar, fie își modernizează locuințele sau își construiesc unele noi, pentru ei sau pentru copiii lor. De asemenea, unii dintre aceștia, care mai dețin teren arabil, angajează oameni din sat să îl îngrijească și să îl lucreze.

Probleme socioeducaționale identificate la nivel local

Principalele probleme identificate de coordonatorul local prin discuții cu reprezentanți instituționali și cu locuitori ai satului vizează lipsa locurilor de muncă și existența a numeroase familii socio-vulnerabile, care sunt la limita sărăciei.

Prima dintre aceste probleme reprezintă una dintre cauzele celei de a doua și, pe de altă parte, creează premisele unei situații care generează la rândul ei probleme ce se regăsesc în sfera de interes a proiectului nostru. Ca și în multe alte localități ale Moldovei una dintre alternativele principale accesate ca răspuns la lipsa locurilor de muncă este migrația la muncă în străinătate.

Deși există și efecte pozitive, materializate în creșterea standardului de viață al familiei, chiar și în cazurile de succes, migrația părinților are efecte negative asupra copiilor lăsați acasă cu unul dintre părinți și, mai ales, în cazul plecării ambilor părinți, atunci când copii sunt lăsați în grija unei rude sau chiar a unor vecini. Termenul folosit de unul dintre reprezentanții instituționali intervievați pentru a defini magnitudinea fenomenului migrației externe este cel de „*exod rural*”. Termenul nu pare a fi unul exagerat, ținând cont că cel puțin una din două gospodării din Racovăț a experimentat munca în străinătate. O altă imagine ilustrativă a acestui *exod* o oferă o altă persoană intervievată care susține că „*există ulițe în Racovăț, unde mai găsești câte o casă locuită și, în jurul ei, toți sunt plecați în străinătate*” Persoanele interievate accentuează faptul că „*ne pleacă tinerii*”, fenomen ce are un impact negativ la nivel comunitar, nu doar în cazul migrației circulatorii, cu probleme amintite ale copiilor crescuți fără părinți, dar și în cazul migrației definitive, fie ea internă sau externă, rezultatul fiind îmbătrânirea populației.

Un efect deja resimțit este scăderea natalității, care se reflectă în prezent în „declasarea” liceului din Racovăț la statul de gimnaziu, din cauza numărului insuficient de copii, număr ce a scăzut dramatic în ultimii 20 de ani (cu 20 de ani în urmă numărul elevilor depășea numărul actual al tuturor minorilor din localitate, fiind aproape de trei ori mai mare decât numărul actual al elevilor gimnaziului Racovăț).

Sărăcia capătă accente dramatice pentru unele dintre familiile din Racovăț.

Va fi prezentat pe scurt, un exemplu ilustrativ al unei familii ce cumulează vulnerabilități socio-economice multiple. Este vorba despre cazul unei familii formată din bunică, fiică și trei nepoți, bunica fiind cea care are grijă de nepoți în lipsa mamei, plecată la muncă, la Moscova, în domeniul confecțiilor, în ultimii 5 ani aceasta venind acasă doar o dată la câteva luni. Această femeie în vârstă are, așadar, grijă de cei 3 copii ai fiicei ei de 40 de ani, aceștia având vârste cuprinse între 8 și 14 ani.

Problemele pe care le întâmpină această femeie sunt mari, iar sprijinul primit de la autorități și de la comunitate este cvasi inexistent. Bătrâna povestește că unul dintre nepoți a avut probleme de sănătate și a fost nevoie să se împrumute la bancă de bani pentru serviciile medicale, banii primiți de la fiică uneori fiind mai mulți, alteori mai puțini. Respondenta spune că nu a găsit să împrumute din altă parte banii necesari.

Înainte de a pleca la Moscova fiica a lucrat „*la cusut la Soroca*”, unde a fost, în fapt, înșelată, primind drept plată „*în trei luni, 500 de lei*”, adică mai puțin de jumătate dintr-un salariu minim pentru 3 luni de muncă. Nu a apelat la nici o instituție și nici o instituție nu a ajutat-o în fața acestei înșelătorii.

În legătură cu îngrijirea copiilor, bătrâna spune că o ajută și fetița de 11 ani. Unul dintre motivele frecvenței școlare reduse a unora dintre elevi identificate de reprezentanții îl reprezintă tocmai situațiile de acest tip, când copiii au responsabilități și obligații de la vârste foarte fragede, fiind obligați, în lipsa părinților să preia din treburile gospodăriei și să aibă grijă de frații mai mici. Femeia intervievată consideră că fiica sa s-ar întoarce dacă ar putea găsi de lucru aici, dar în condițiile date „*vrea, nu vrea, trebuie să se ducă*”.

Referitor la educația nepoților, bunica lor consideră că aceștia ar trebui să termine măcar 9 clase, în condițiile în care acești copii „se descurcă greu cu școala” iar ea „nu prea poate înțelege programa” școlară pentru a-i ajuta mai mult pe copii, în special pe cei mai mari. Totuși, copiii pot obține la școală „note de trecere.”, în condițiile în care persoana interviuată consideră că acestora „le place să meargă la școală”.

Pe lângă problemele cu educația și îngrijirea copiilor această familie experimentează și alte probleme, precum locuirea precară, problemă ușor identificabilă de la distanță, aspectul neîngrijit al casei fiind accentuat de lipsa unor geamuri la ferestre. O altă problemă menționată de respondentă este și cea a lipsei lemnelor de foc.

Conform unora dintre cadrele didactice interviuate, câteva zeci de copii din familii vulnerabile ce experimentează probleme de trai precum cele amintite mai sus se află într-o stare de subnutriție cu efecte vizibile și evidente, precum paloarea, oboseala accentuată, pielea foarte uscată. Pe lângă acest tip de indicii vizuale, vulnerabilitatea socială a familiilor din care provin acești copii reprezintă o premisa solidă în validarea unui asemenea diagnostic drastic.

Pe lângă sărăcie există însă și alți factori ce duc la subalimentarea sau alimentarea inadecvată a unora dintre acești copii. Reprezentanții instituționali interviuați identifică între acești factori lipsa de capacitate, datorată, fie vârstei destul de înaintate, fie lipsei de autoritate a tutorilor, în cazul copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate. Sunt relatate cazuri în care, deși elevii primesc bani pentru mâncare, îi cheltuiesc pe țigări și pe băutură (în cazul elevilor din clasele mai mari) ,sau își cumpără dulciuri sau snacksuri cu aport nutritiv sărac și cu efecte, mai degrabă nocive asupra organismului.

Pornind de la relatarea unor cazuri precum cele amintite, problema identificată de reprezentanții acestei comunități ca fiind cea mai urgentă și cea mai importantă s-a revelat de la sine în cadrul discuției de grup cu principalii actori instituționali ai comunității. De asemenea, tot în cadrul acestei discuții au fost identificate și posibilele soluții, din care a fost aleasă cea considerată a fi cea mai fezabilă la momentul respectiv.

La cantina școlii mănâncă zilnic elevii din clasele I-IV, dar copiii cu probleme precum cele amintite mai sus se regăsesc și în clasele V-IX. Cu un efort nu foarte mare din partea comunității, hrana oferită la cantină se poate suplimenta pentru a asigura și un supliment de hrană pentru elevii din clasele mai mari aflați în asemenea situații.

Au apărut și propuneri, s-au făcut și angajamente de către unii dintre participanții la această primă discuție, privitor la aprovizionarea cu făină, drojdie, magiun și ceai. Așadar, s-a hotărât alimentarea la cantina școlii și a copiilor din familiile social-vulnerabile din clasele V-IX. Au fost identificați, într-o primă fază, 20 de elevi ce au fost selectați pentru a beneficia de această masă gratuită la cantina școlii.

Relații sociale

Relațiile sociale au evoluat în ultimii ani în corelație cu experiențele colective și cu cele individuale ale membrilor comunității. Una dintre aceste experiențe care a influențat relațiile sociale la nivel comunitar este migrația externă.

Pe de o parte, lipsa cvasitotală a alternativelor care să asigure un trai decent pentru cei rămași acasă a creat diferențe importante față de cei care au putut accesa alternativa muncii în străinătate (cu excepțiile notabile și nu tocmai marginale ale celor care au eșuat în această tentativă, cazurile cele mai multe fiind înregistrate între cei care au plecat la muncă în Rusia, cazurile de muncă în Occident fiind, conform actorilor sociali și instituționali intervievați, mai degrabă, cazuri de succes).

Pe de altă parte, s-au creat discrepanțe și între cei care au muncit în străinătate, pe lângă cazuri ce pot fi definite ca eșecuri totale, rezultatele acestei munci s-au materializat, fie doar în supraviețuirea familiei, fie se reflectă în mărci vizibile ale bunăstării, precum case noi și cu dotări moderne și mașini scumpe.

Pe lângă diferențele dintre cei care muncesc în Rusia și cei care muncesc în Occident, există diferențe și între cei care muncesc în Occident, diferențe date fie de anumite caracteristici individuale, precum educație, calificare, pricepere, seriozitate, fie de o anumită conjunctură favorabilă sau mai puțin favorabilă, cum ar fi, de exemplu efectul negativ al crizei

economice din 2008-2010, mult mai accentuat în unele țări de destinație, precum Spania sau Portugalia, fie, pur și simplu, de noroc. Aceste diferențe capătă, în anumite cazuri forma polarizării sociale, iar creșterea accentuată a inegalității sociale creează premisele creșterii individualismului și ale scăderii solidarității sociale.

Fără a eluda apariția unei asemenea tendințe, trebuie spus că în Racovăț, există încă anumite premise ce pot susține persistența unui model mai degrabă tradițional al relațiilor comunitare. Omogenitatea etnică și religioasă a populației, populația destul de puțin numeroasă și formată în cvasitotalitate din oameni ai satului, cu părinți din sat și cu strămoși îngropați în același cimitir al satului, cu o densitate mare a relațiilor de rudenie, reprezintă astfel de premise ce funcționează ca lianți ai țesutului comunitar.

Poziția marginală a satului, accesul nu tocmai facil la căile principale de transport au favorizat dezvoltarea coeziunii sociale a acestei comunități rurale.

O astfel de explicație este susținută de către majoritatea celor intervievați care consideră că tocmai această poziție oarecum marginală a satului a dus la dezvoltarea unui spirit comunitar și la păstrarea unei tradiții a solidarității sociale care în localitățile mai dezvoltate și care au acces direct la drumurile principale, s-au cam pierdut.

Pe lângă astfel de caracteristici ce definesc profilul comunitar, o parte dintre cei intervievați scot în evidență anumite calități ale oamenilor din Racovăț, precum faptul că sunt „mai blajini și mai puțin înverșunați decât în alte părți”, sunt „buni creștini și ajută pe semenii lor când sunt la nevoie”, sunt „oameni săritori și alte astfel de aprecieri pozitive”.

Conform șefului de post din localitate, chiar și alcoolicii de aici, de care satul, de altfel, nu duce lipsă, sunt mai puțin scandalagii decât în alte părți și chiar cei pe care-i anchetează pentru anumite infracțiuni se poartă frumos cu el, îl primesc în casă, îi oferă loc pe scaun, chiar și când această vizita a lui are drept scop anchetarea lor.

Activizarea comunității în raport cu rezolvarea problemei identificate

Succesul unui demers de activizare a comunității poate fi facilitat de existența unor caracteristici ale comunității precum cele amintite mai sus

însă convertirea potențialității de implicare, identificată la nivel declarativ, în acțiuni concrete, presupune și activarea altor mecanisme comunitare și instituționale, pe lângă cele tradiționale.

Solidaritatea comunitară poate funcționa de la sine în anumite cazuri particulare, cu încărcătură emoțională puternică, precum o gospodărie care este victimă a unui incendiu, sau poate fi activată oarecum ritualic, la sărbători, când se strâng cadouri pentru cei nevoiași. În afara acestor situații speciale însă, această solidaritate socială nu este operaționalizată în comportamente colective de sprijin, nici măcar pentru cei aflați în evidentă nevoie (precum familia vulnerabilă a cărei situație a fost descrisă mai sus și care nu pare a fi fost ajutată vreodată de cineva.)

Activarea comunității pentru rezolvarea unei probleme, chiar și atunci când percepția importanței și gravității sale este una larg împărtășită în comunitate reprezintă un demers ce necesită acțiunea unui agent catalizator. Putem spune că selectarea acestui sat între cele în care s-a implementat proiectul EDUabil+ a funcționat ca un astfel de catalizator, coordonatorul local fiind *cureau de transmisie* a acestui impuls.

În cazul satului Racovăț, fiecare dintre etapele proiectului a avut rolul ei în acest proces de activizarea a comunității, de la identificarea problemei, la identificarea soluției și de la angajamentele de implicare, la implicarea efectivă. Rămâne de văzut dacă rezultatele acestei implicări vor fi cele scontate și dacă cazul Racovăț poate fi numit unul de succes și replicat, ulterior, în alte cazuri în care activarea comunității în rezolvarea problemelor locale este nu doar dezirabilă, ci și foarte necesară.

VII.3. STUDIU DE CAZ - SATUL FILIPENI, RAIONUL LEOVA

Mihnea PREOTESI

Satul Filipeni aparține raionului Leova și este poziționat la doar 7 km de centrul raional Leova și la 107 km de Chișinău. Această așezare a fost pentru prima dată atestată documentar în 1757.

Populația totală a satului este de 3580 de locuitori ce trăiesc în 983 de gospodării. Populația are un grad mare de omogenitate etnică și religioasă,

peste 99% din populație fiind formată din moldoveni de etnie română și de religie ortodoxă. Structura pe vârste a populației este una echilibrată, iar resursele potențiale de muncă sunt însemnate, în condițiile în care populația de vârstă activă a satului depășește două treimi din total.

Cele 3 unități economice cu profil agricol, la care se adaugă câteva magazine și baruri nu reușesc însă să absoarbă decât o mică parte din această forță de muncă potențială. Dacă adăugăm la cei 100 de salariați bugetari din localitate, cei 100 de angajați la societățile agricole și cei 30 de navetiști nu obținem nici o cincime din ponderea celor care își încearcă norocul în accesarea unui loc de muncă în străinătate.

Conform reprezentanților instituționali intervievați, mai mult de jumătate dintre persoanele de vârstă activă din sat au experiența muncii în străinătate, aproape două treimi dintre gospodăriile satului având cel puțin un membru ce a ales o astfel de alternativă de venit.

Probleme socioeducaționale

Precaritatea ofertelor de muncă este identificată drept una dintre problemele principale ale localității. Această precaritate integrează două dimensiuni, una cantitativă, care privește numărul insuficient de locuri de muncă disponibile și una calitativă, care vizează nivelul foarte scăzut al salariilor oferite pentru locurile de muncă existente.

Chiar dacă numărul dosarelor de ajutor social a scăzut într-un ritm accelerat în ultimii ani, de la un maxim de 700, la un minim de 158 de familii beneficiare, în momentul de față, raportul inadecvat dintre mărimea acestui ajutor și nivelul salariilor oferite de angajatorii locali (cuantumul lunar al ajutorului social depășește nivelul salariului minim!) reprezintă una dintre cauzele identificate de actorii instituționali intervievați de încurajare a mentalității asistențiale a unora dintre aceste familii vulnerabile.

Fără îndoială că, pe lângă contextul local care nu oferă prea multe oportunități pentru asigurarea unui trai decent, dispariția acestui ajutor pentru câteva sute de familii a contribuit la o creștere și mai accentuată a numărului celor care pleacă să muncească în străinătate. Unul dintre efectele importante ale unei migrații externe de o asemenea magnitudine îl reprezintă, din perspectiva problemelor socioeconomice ale copiilor, cei

peste 120 de copii ai căror părinți pleacă, în mod frecvent, la muncă în străinătate.

Deși o astfel de situație se întâlnește, actualmente, frecvent în Moldova rurală, anumite elemente contextuale specifice potențează efectele ambivalente ale migrației externe circulatorii asupra comunității, familiei și copiilor din familiile ce experimentează astfel de comportamente de migrație.

O primă categorie de elemente ce definesc contextul local vizează aspectele ce țin de poziționarea localităților în raport cu capitala și cu accesul la căile principale de comunicație, precum calea ferată sau șoselele principale ce leagă Moldova de la Nord la Sud . Zonele rurale marginale, aflate departe de capitală și de căile principale de acces spre zonele dezvoltate ale Moldovei oferă oportunități foarte scăzute de accesare a unui loc de muncă ce poate asigura unei familii un trai decent.

Pe lângă lipsa oportunităților locale, decizia de a migra la muncă în străinătate este însă influențată și de alți factori, precum rețelele de migrație, dar și de tipul și nivelul abilităților personale. Succesul sau insuccesul acestei alegeri este determinat și de relațiile din familie, de oportunitățile oferite de destinația de migrație și, nu în ultimul rând, de noroc.

Există cazuri care cumulează fie toate aceste avantaje comparative, fie, dimpotrivă, toate dezavantajele. Un astfel de exemplu am întâlnit la Filipeni. Una dintre familii este cea în care tatăl a plecat la muncă în străinătate, constant, în fiecare din ultimii 10 ani, reușind nu doar să își întrețină familia numeroasă (având 6 copii!), ci și să își renoveze casa și să își deschidă o afacere în sat (un magazin și un bar).

Celălalt caz este cel al unei familii cu doi copii, în care tatăl a plecat de câteva ori în străinătate și nu numai că nu a reușit să vină de acolo cu mai mulți bani decât a plecat (a reușit, totuși, să trimită, de câteva ori ceva bani familiei, de acolo) dar, după una dintre aceste plecări la muncă, și-a găsit copiii abandonati la o casă de copii, de mama care i-a părăsit. După ce a reușit să își recupereze copiii și, într-o primă fază, chiar și pe mama copiilor, o plecare ulterioară în străinătate a avut efecte asemănătoare, iar în prezent, acest tânăr muncește cu ziua prin sat și își crește singur cei doi copii.

Diferențele dintre cele două situații vizează destinația migrației-Germania, în primul caz, Rusia, în cel de-al doilea, diferența de calificare și de abilități (în favoarea celui din primul caz), dar diferența esențială vizează relațiile din familie-în primul caz, o mamă care a crescut, mai mult singură, 6 copii, în celălalt caz, o mamă care și-a părăsit cei doi copii, când soțul muncea în străinătate încercând să asigure o viață mai bună familiei sale. Este adevărat că, în primul caz, soțul trimitea mai mulți bani din străinătate, dar și în cel de-al doilea caz, bărbatul a trimis bani, pe măsura posibilităților, pentru asigurarea traiului zilnic al familiei.

Comparația între cele două cazuri este relevantă, din mai multe perspective. Pe de o parte, ilustrează faptul că migrația externă poate fi o strategie de succes, dar și una riscantă, ce poate duce la destrămarea familiilor sau/și la înrăutățirea, greu reversibilă a situației acestora.

Pe de altă parte, câteva dintre interviurile cu reprezentanți instituționali și cu locuitori ai satului relevă o diferență de percepție a reprezentanților comunității vis-a-vis de cele două cazuri. În cazul de succes, bărbatul este respectat, fiind considerat "harnic, muncitor și gospodar", celălalt caz fiind tratat cu foarte puțină compasiune, bărbatul fiind considerat, în mare parte, răspunzător pentru situația dificilă în care se află.

Nici mecanismele instituționale de sprijin nu funcționează corespunzător, în condițiile în care, deși asistenta socială declară că această familie este eligibilă pentru ajutor social, tatăl nu reușește să acceseze acest beneficiu, din cauza unor blocaje administrativ-birocratice. Bărbatul susține că nu are cu cine lăsa copii (încă prea mici pentru a rămâne singuri acasă) pentru a rezolva aceste probleme, ceea ce ar presupune să plece la oraș și să lipsească o zi întreagă. De altfel, problema supravegherii copiilor în lipsa părintelui este una importantă pentru familiile monoparentale care trebuie să și muncească pentru a își întreține copii.

Lipsa sprijinului din partea comunității, sprijin condiționat, se pare, de percepția pozitivă asupra dezirabilității persoanei în nevoie, nu este compensată nici de intervenția instituțiilor responsabile cu protecția socială a celor aflați în dificultate.

Într-un asemenea context, demersul de activizare a comunității, trebuie dublat de un demers de activare a instituțiilor locale. Acestea ar deveni mai eficiente dacă ar funcționa ca un liant al coeziunii sociale, la nivel

comunitar și nu doar ca un mecanism birocratic, rigid, orientat, mai degrabă spre impunerea respectării formale a unor reguli, decât pe eficientizarea unor mecanisme sociale locale de rezolvare a unor probleme locale.

Un astfel de demers complex a fost demarat odată cu impunerea unei legislații focalizate pe sprijinirea anumitor grupuri defavorizate, în cazul de față, copiii cu cerințe speciale, așa numita categorie a copiilor CES. În Filipeni, ca și în alte părți ale Moldovei, există câteva zeci de astfel de copii care, pe lângă problemele respective, cumulează și alte vulnerabilități sociale, economice și educaționale ale familiilor în care se nasc, vulnerabilități care scad și mai mult șansele reușitei în viață ale acestor copii.

Școala din Filipeni, prin centrul socio-educational dedicat acestor copii cu CES a reprezentat unul dintre vectorii principali ai declanșării unui proces de (re)poziționare a comunității și a instituțiilor față de acești copii, în sensul schimbării percepției asupra lor și, corelativ a comportamentelor individuale și colective în raport cu acești copii cu nevoi speciale. Chiar dacă în Filipeni nu sunt neapărat mai mulți astfel de copii decât în alte sate ale Moldovei, aici au fost identificați și incluși, inclusiv, din punct de vedere formal, în această categorie o pondere mai mare dintre aceștia.

Chiar și acest prim pas, de a recunoaște public existența problemei este unul dificil de făcut de către părinți, în condițiile în care eticheta asociată activează prejudecăți operaționalizate în reacții colective de respingere. Problema atitudinii comunității față de copii din categoria CES, deși nu este una dintre problemele identificate, ca atare, de comunitate, este una asumată într-o oarecare măsură de comunitate, în condițiile în care școala din Filipeni poate fi considerată unul dintre Centrele-pilot ale implementării Reformei educaționale în secțiunea ce-i privește pe copiii cu CES.

Pe de altă parte, o pondere importantă a acestor copii trăiesc în familii ce cumulează vulnerabilități socio-economice multiple, iar soluțiile ameliorative nu privesc doar problemele medicale sau psihologice ale copiilor, ci și pe cele socioeconomice ale părinților.

În consecință, abordarea acestei problematici este una multidimensională, iar demersul de activizare a comunității s-a realizat în raport cu problematica mai largă a copiilor din familii vulnerabile, cu focalizare pe cei care cumulează și vulnerabilitățile asociate dizabilităților fizice sau psihice.

Relații sociale

Reprezentanții instituționali intervievați consideră că relațiile sociale dintre sătenii din Filipeni s-au degradat în ultimii ani, creșterea inegalității sociale generând invidie față de cei bogați și, în unele cazuri, desconsiderarea celor foarte săraci. Rezultatul este o slăbire a solidarității sociale și o „gripare” a mecanismelor sociale de sprijinire a celor aflați în nevoie. Există anumite forme de ajutor care se acordă în mod necondiționat pentru unele familii nevoiașe cu mulți copii, dar aceste ajutoare în haine sau alimente sunt sporadice și se dau, mai ales cu ocazia sărbătorilor.

Dacă anumite forme de ajutor se oferă necondiționat, percepția diferențiată, configurată cultural a săracilor care merită să fie ajutați, respectiv, a celor care își merită soarta, condiționează un eventual sprijin de poziționarea în „categoria potrivită”. Astfel de categorii, mai degrabă dezirabile a fi ajutate sunt persoanele vârstnice, aflate în imposibilitatea fizică de a mai munci și, în general, persoane cu dizabilități fizice evidente și ireversibile.

Cei tineri și (aparent) sănătoși din punct de vedere fizic, atunci când nu reușesc să se întrețină singuri, pe ei și familiile lor, sunt considerați puturoși, bețivi (după caz), neserioși și mai curând, indezirabil a fi ajutați. O parte dintre cei intervievați relatează cazuri când astfel de persoane în nevoie, fie au primit oferte de muncă pe care le-au refuzat, fie au venit o perioadă la lucru și pe urmă au renunțat.

Fără a contesta veridicitatea acestor povești și existența unei mentalități asistențiale prezente la o parte dintre aceste persoane aflate în situații de vulnerabilitate socială, astfel de aprecieri nu pot fi sub nici o formă generalizate, iar abordarea acestor cazuri trebuie să fie una nuanțată și individualizată. În plus, copiii sunt în toate cazurile victime inocente ale acestor vulnerabilități cumulate și ei sunt cei care trebuie sprijiniți necondiționat.

Pornind de la o asemenea premisă, demersul de activizare a comunității este focalizat, preponderent, pe identificarea și soluționarea problemelor copiilor, iar școala, fiind instituția care interacționează în cea mai mare măsură cu acești copii, reprezintă punctul de pornire al unui asemenea demers.

Activizarea comunității în raport cu rezolvarea problemei identificate

Deși nu putem considera Filipeniul ca fiind unul dintre cazurile cele mai de succes în activizarea comunității, există câteva elemente pozitive care pot reprezenta premise favorabile continuării unui asemenea demers.

Unul dintre aceste elemente pozitive este participarea cvasitotalității reprezentanților instituționali locali relevanți la întâlnirile organizate în cadrul acestui proiect.

Un alt lucru pozitiv este consolidarea unor rezultate obținute anterior de reprezentanții școlii din Filipeni privind integrarea socială a copiilor cu CES. Codul Educației, aprobat recent, redefinește educația incluzivă propunând o paradigmă diferită a abordării copiilor cu CES, cărora le sunt nu numai recunoscute, dar și garantate drepturile de a beneficia de oportunități și șanse egale la dezvoltare și educație de calitate în medii comune de învățare.

Ca urmare a Reformei rezidențiale demarate din perspectiva acestei abordări școala rezidențială din satul Sărata-Nouă a fost lichidată, iar copiii au fost integrați în familiile biologice. Conform coordonatorului local, care este și specialist în cadrul Direcției raionale de învățământ, această Reformă a găsit nepregătită atât școala, cât și comunitatea locală.

În condițiile în care școala din Filipeni s-a văzut pusă în situația de a face față provocărilor promovării educației incluzive, mai multe bariere au trebuit să fie depășite. La momentul includerii acestor copii cu nevoi speciale în școala din Filipeni, ideea incluziunii lor școlare a fost greu acceptată și ce către cadrele didactice, dar și de către elevi și de către părinții acestora. Cadrele didactice nu aveau pregătire în domeniu, elevii îi marginalizau pe copiii cu CES, iar părinții nu acceptau ca acești copii să învețe în aceleași clase cu ei.

Acest proces de acomodare și acceptare a durat 2 ani, timp în care s-a creat, în cadrul școlii și un Centru socioeducațional dedicat acestor copii cu CES. În cei 2 ani s-au creat premisele funcționării acestui Centru și premisele mai generale ale incluziunii școlare a copiilor cu CES. Cadrele didactice au beneficiat de unele instruirii în acest domeniu, ceilalți elevi au început să se obișnuiască cu ei la școală însă atitudinea părinților a fost mai greu de schimbat.

Activitățile desfășurate în Filipeni în cadrul proiectului E DURABIL+ au contribuit la revelarea unor mecanisme mai puțin vizibile ale respingerii sociale și la identificarea unor măsuri concrete de contracarare a acestui tip de atitudine din partea comunității. O astfel de propunere menită a asigura sustenabilitate acestui demers de activizare a comunității este demararea, în cadrul școlii, a programului *Școala părinților*.

O sinteză relevantă a impactului pozitiv al acestui proiect asupra comunității locale și a relației dintre școală și comunitate propune coordonatorul local din cadrul proiectului nostru, de la Filipeni:

„Un lucru este cert, sărăcia din mediul rural îi face pe oameni să nu țină cont de problemele celor din jur, însă activitățile desfășurate pe parcursul acestor 2 luni în cadrul acestui proiect au demonstrat că școlarizarea populației, discuțiile publice cât mai dese, îi fac pe oameni să înțeleagă că soluționarea multor probleme la nivel de comunitate depinde de implicarea directă a în rezolvarea lor”.

Un rezultat concret al acestui proiect este reprezentat de o inițiativă comună a unora dintre actorii instituționali implicați în acțiunile de activizarea a comunității. Această inițiativă s-a materializat în demararea unui proiect, denumit *Școala părinților*, ce urmează a își desfășura activitățile cu regularitate în gimnaziul din Filipeni.

VII.4. STUDIU DE CAZ - SATUL LUPA RECEA, RAIONUL STRĂȘENI

Mihnea PREOTESI

Satul Lupa Recea din comuna Codreanca, raionul Strășeni, este o localitate atestată documentar la începutul secolului al XIX-lea. Satul se găsește la o distanță de 50 de km. de Chișinău, al 25 de km. de capitala raională Strășeni și la nu mai puțin de 14 km. de satul centru de comună, Codreanca, unde se află Primăria și școala (gimnaziul din satul Lupa Recea fiind închis în anul 2015, datorită numărului insuficient de elevi) .

Lupa Recea este un sat mic, cei 507 locuitori trăind în prezent în 157 de gospodării. Populația satului este una omogenă din punct de vedere etnic și religios, peste 99% fiind etnici români și peste 97% fiind ortodocși.

Populația de vârstă activă, deși are o pondere de 60% din total este formată în cvasitotalitate din agricultori implicați, preponderent, în agricultura de semi subzistență. În zonă se cultivă, în principal struguri, o parte din producție se transformă în vin pentru consum propriu, o parte se dă la schimb pentru cereale/concentrate necesare creșterii animalelor și partea rămasă se vinde.

Ponderea celor plecați la muncă în străinătate, deși mai mică față de alte sate ale Moldovei, este, totuși, una importantă, în jur de 40 de gospodării, reprezentând mai mult de o treime din populația de vârstă activă a satului experimentând migrația la muncă în străinătate. Există și câțiva navetiști, care muncesc la Chișinău în construcții și în industria alimentară, dar numărul lor nu depășește 10 persoane.

Conform datelor statistice, în 1870 în Lupa-Rece erau 25 de case în care locuiau 115 oameni care dețineau 9 cai, 62 de vite și 100 de oi. În anul 2015, cele 157 de gospodării dețin, în total, 42 de cai, 37 de vaci și 100 de oi. Deși agricultura de subzistență reprezintă, ca și acum 145 de ani una dintre sursele principale de venit, este interesant de remarcat că numărul mediu de animale pe gospodărie este, în prezent, de 6 ori mai mic decât atunci. Excepția o reprezintă caii, unde creșterea numărului lor este proporțională cu cea a creșterii numărului de gospodării. Faptul că fiecare a patra gospodărie are un cal este și un indicator al lipsei mijloacelor moderne de locomoție, dar și unul al slabei dotări tehnice a agriculturii locale .

O altă explicație complementară oferită de una dintre persoanele intervievate este aceea că până anul trecut, când satul a fost racordat la rețeaua de apă curentă, caii erau necesari la aprovizionarea satului cu apă, singurele fântâni cu izvoare bogate aflându-se în Centrul satului, de unde majoritatea oamenilor se aprovizionau cu apă.

Un tablou sintetic al situației în care se găsește actualmente populația acestui sat prezintă coordonatorul local al măsurilor de activizare a comunității în proiectul nostru, un om al locului, chiar dacă această persoană nu mai este în prezent rezidentă în sat:

„Doar o mică parte din populația satului are studii superioare, iar marea majoritate a absolvenților care au rezultate și își continuă studiile la oraș nu se reîntorc în sat pentru a locui. Tinerii care rămân în localitate, nu-și

continuă studiile după absolvirea treptei gimnaziale și astfel nu au nici o meserie.

Acești factori au influențat scăderea numărului de locuitori în sat, respectiv rata natalității s-a micșorat considerabil, iar cei peste 60 de elevi ai claselor I-IX, fac naveta zilnic la școala din satul vecin”.

Coordonatorul local citat face o analiză a problemelor locale, focalizându-se pe problemele socioeducaționale ale copiilor din Lupa Recea.

Problemele sociale generează vulnerabilități ce sunt prezentate drept cauze principale ale problemelor educaționale ale unei părți importante dintre copiii acestui sat:

„În perioada primăvară-toamnă copiii, în special din familiile social-vulnerabile, lucrează zilnic, merg la lucru cu ziua ceea ce favorizează creșterea abandonului școlar, lipsa interesului de a studia – ceea ce, în ultima instanță determină eșecul școlar. Lipsa unui venit financiar stabil, apropierea sezonului rece, condițiile minime de existență, închiderea singurei instituții de învățământ din sat – toate acestea transformă viața locuitorilor din satul Lupa-Recea, în special a copiilor, care trebuie să beneficieze de o educație de calitate, într-un adevărat chin. În acest context, persistă o mult prea evidentă lipsă de motivare a populației de a investi în dezvoltarea actuală a copiilor lor” (coordonator local, Lupa Recea, raionul Strășeni).

Probleme socioeconomice ale localității

Între problemele identificate de coordonatorul local și prezentate sintetic mai sus, pe lângă probleme comune unei mari părți din ruralul moldovenesc actual, precum sărăcia și lipsa locurilor de muncă, se evidențiază o problemă specifică a localității, apărută o dată cu închiderea, anul trecut, a gimnaziului din sat ca urmare a aplicării Reformei educației (cei doar 70 de copii ai școlii reprezentând un număr sub cel minim necesar ca gimnaziul să poată funcționa în continuare).

Închiderea școlii a creat probleme elevilor, obligați să se mute la gimnaziul din satul Codreanca, dar și profesorilor, rămași fără loc de muncă-dacă cei mai în vârstă au avut sau vor avea, în scurt timp, alternativa

pensionării, cei mai tineri au șanse reduse să se reangajeze, în condițiile în care oferta de locuri de muncă din zonă este cvasi inexistentă.

Pe lângă problemele inerente schimbării mediului și integrării într-o colectivitate unde sunt percepuți ca alogeni, o altă problemă a copiilor de vârstă școlară din Lupa Recea este cea a lipsei oricăror facilități organizate de petrecere a timpului liber. În condițiile în care școala din sat reprezenta nucleul principal al activităților de petrecere a timpului liber, închiderea ei a însemnat și încetarea tuturor acestor activități, organizate sub forma unor cercuri tematice, fie ele sportive, fie de dansuri populare, de tâmplărie sau de țesere a covoarelor.

Copii sunt aduși cu autobuzul școlar de la școala din satul Codreanca imediat după terminarea orelor și *„lăsați în mijlocul satului, să umble de colo,dincolo”*.

Un efect negativ al acestei situații este faptul că acești copii nu pot socializa în afara orelor de clasă cu colegii lor din Codreanca, fapt ce face mai dificilă integrarea lor în colectivitate.

Un alt efect negativ este dispariția unei alternative importante de supraveghere a copiilor, foarte folositoare mai cu seamă părinților care pleacă la muncă dimineața și se întorc seara, în timpul zilei, neavând posibilitatea să își supravegheze copiii în nici un fel. Chiar dacă doar o pondere destul de mică dintre acești părinți au un loc de muncă stabil, o parte importantă dintre ceilalți, fie muncesc cu ziua, fie își muncesc pământul, fie, conform unora dintre reprezentanții instituționali intervievați”, *se ocupă cu paharul”* sau, pur și simplu, nu au obișnuința, nici preocuparea, de a își supraveghea copiii în timpul zilei .

Relații sociale

Conform reprezentanților instituționali și locuitorilor din sat cu care am stat de vorbă, relațiile sociale au cunoscut și aici o erodare accentuată în ultimii 20 de ani, cu atât mai vizibilă, cu cât satul este mic iar oamenii, pe lângă faptul că se cunosc toți între ei, trăiesc într-o proximitate care facilitează observația dinamicii comportamentelor individuale și colective.

Conform celor intervievați oamenii au devenit mai reci, invidioși, individualiști și mai puțin sensibili la problemele celor din jur, *„retrăgându-*

se, fiecare în ograda lui". Cauza acestei schimbări a relațiilor sociale tradiționale specifice unei comunități mici și coezive, așa cum a fost satul Lupa Recea, este considerată a fi vulnerabilizarea din punct de vedere socio-economic a unei părți importante a populației satului și activarea unor mecanisme de supraviețuire orientate către alternative individuale de răspuns la situațiile de incertitudine persistentă generate de schimbările importante din economia și din societatea moldovenească.

O asemenea alternativă a reprezentat-o migrația la munca în străinătate, o altă alternativă fiind migrația internă definitivă în zone mai dezvoltate ale Moldovei, cu precădere, în capitala țării.

În acest context, un demers precum cel propus prin proiectul nostru, de activizarea a comunității, necesită reînnodarea firelor rupte din țesutului social deșirat al comunității. Un prim pas a fost făcut odată cu identificarea unei probleme definite social, la nivelul comunității locale, ca importantă și manifestă.

Activizarea comunității în raport cu rezolvarea problemei identificate

Soluția propusă la problema identificată la prima întâlnire a echipei de proiect cu reprezentanții comunității locale a apărut cumva firesc, pornind de la oportunitățile oferite chiar de recent scoasa din funcțiune școală din sat, care poate pune în continuare la dispoziția copiilor un spațiu propice de petrecere a timpului liber, precum și un cadru de sprijin educațional.

O altă oportunitate complementară care a fost identificată este prezența în sat a cadrelor didactice, fie pensionate recent, fie, o parte dintre ele, aflate în șomaj, care au activat la gimnaziul local până la închiderea lui, anul trecut.

Atât identificarea problemei, cât și a soluției au fost mai puțin problematice decât în celelalte 4 comunități incluse în proiect, iar contextul specific părea să ofere premise favorabile activizării comunității pentru rezolvarea acestei probleme de interes comun. Cu toate acestea, la Lupa Recea procesul de activizare a comunității a fost mai dificil de realizat decât în celelalte 4 cazuri, iar rezultatele acestui demers au fost, mai degrabă, modeste.

Unul dintre factorii blocați ai reușitei acestui demers vizează situația particulară a satului Lupa Recea, un sat marginal, nu doar din punct de vedere spațial, ci și din punct de vedere instituțional. Primăria și școala, repere de bază ce configurează cadrul instituțional, la nivel local, se găsesc în satul vecin, la o distanță de 15 km. Din discuțiile cu localnici a reieșit că există percepția că satul nu este doar marginal, ci și marginalizat, preocuparea administrației locale fiind focalizată, preponderent și prioritar pe satul central al comunei, Codreanca, sat de patru ori mai mare, inclusiv, ca bazin electoral potențial...

Așadar, spre deosebire de toate celelalte cazuri, la Lupa Recea nu au existat condiții de activare a mecanismelor instituționale. Școala și Primăria au fost cele două instituții locale care au reprezentat principalii catalizatori și au oferit suportul lor logistic necesar desfășurării acțiunilor de activizare a comunității, în toate celelalte cazuri.

La Lupa Recea, deși au fost implicați lideri informali ai comunității, precum fosta directoare a școlii, până la închiderea ei, anul trecut și soțul ei, fost șef al fostei gospodării agricole a satului, demersurile întreprinse nu au dus la coagularea „*masei critice*” necesare punerii în mișcare a mecanismelor ruginite ale activizării acestei comunități rurale. La nici una dintre cele câteva întâlniri organizate în cadrul acestui proiect nu au participat mai mult de 10 oameni, dintre care mai mult de jumătate sunt membri aceluiași 2 familii, implicate activ și permanent în aceste acțiuni. Nici întâlnirile individuale ale coordonatorului local cu localnici nu au avut foarte mult succes.

Concret, a existat propunerea ca localul școlii să fie folosit pe post de afterschool, unde, cu sprijinul unora dintre fostele profesoare, actualmente, pensionare sau șomere, copiii să își petreacă timpul liber într-un cadru organizat și controlat, dar să fie și supravegheați și ajutați la lecții. Cantina școlii fiind încă funcțională, există și posibilitatea de a se găsi o soluție ca acești copii să primească și o masă, sau măcar o gustare. Propunerea a fost ca, într-o primă fază, profesorii să fie voluntari, pentru ca apoi, pe măsură ce părinții se conving de utilitatea și eficiența acestui proiect, să contribuie, fiecare dintre ei la remunerarea acestei activități. A fost obținut acceptul

primăriei ca localul să fie utilizat în acest scop și cheltuielile cu utilitățile publice să fie suportate de Primărie.

Însă, nici profesorii, cu o excepție, nu au agreat ideea voluntariatului, nici măcar temporar, nici părinții nu au agreat ideea de a plăti pentru serviciile respective.

Explicația sărăciei și lipsei resurselor financiare poate fi acceptată ca valabilă doar până la un punct. Istoria recentă a localității a dovedit că atunci când oamenii-chiar și cei din categorii (auto) identificate ca vulnerabile- consideră că este absolut necesar, pot mobiliza importante resurse financiare.

Peste trei sferturi dintre localnici s-au racordat în ultimii doi ani la rețeaua de apă curentă și la cea de gaze naturale, plătind, în total, un cost minim de 15.500 de lei moldovenești, adică, mai mult de 15 salarii minime pe economie!

Pe de altă parte, nu s-au arătat dispuși să plătească pentru un astfel de program de tip *afterschool*, nici cei pentru care suma respectivă poate fi considerată una modică. Este interesant de remarcat că între cei foarte puțini dispuși să contribuie la funcționarea unui asemenea proiect se regăsesc tocmai persoane care nu au copii de vârstă școlară...

Revenind la comparația cu efortul făcut pentru racordarea la rețeaua de apă curentă și la cea de gaze naturale, este evident că acest tip de probleme sunt considerate, nu neapărat mai importante, ci mai urgente, într-o altă perspectivă, acestea fiind probleme manifeste, în timp ce problemele mai abstracte, precum educația, sunt probleme, mai degrabă, latente, iar reacția colectivității față de cele dintâi este una mult mai promptă și mai concretă. După cum aminteam în subcapitolul dedicat teoriei problemelor sociale, problemele asumate sunt cele identificate de colectivitate ca probleme sociale. Aceste probleme pot fi **latente**, **manifeste** și **centrale**. Problemele latente, deși identificate de către colectivitate ca probleme sociale nu generează o atitudine activă, spre deosebire de cele manifeste, care reclamă o atitudine activă în sensul rezolvării lor. Între acestea din urmă, **problema** (problemele) **centrală**(e) reprezintă prioritatea absolută.

Activarea mecanismelor de acțiune comunitare poate contribui la completarea perspectivei individuale asupra centralității problemelor locale,

cu o perspectivă colectivă, schimbare de paradigmă ce poate genera reacții colective de rezolvare a unor probleme, identificate drept importante, dar neadresate din perspectivă individuală.

În cazul Lupa Recea, veriga lipsă din demersul întreprins prin proiectul nostru a fost racordarea acțiunii liderilor informali la un cadru organizat formalizat, instituțional, care să valideze acțiunile lor, privite cu suspiciune și neîncredere de către localnici, în lipsa unei astfel de validări. În lipsa instituțiilor locale, propunerea micului grup de inițiativă activizat prin derularea acestui proiect a fost aceea de a suplini această lipsă prin crearea unei instituții (un ONG local) care să ofere cadrul unei abordări mai structurate a problemelor comunității și o platformă de dialog pentru identificarea de către comunitate a soluțiilor și asumarea responsabilității punerii lor în practică.

VII.5. STUDIU DE CAZ - COMUNA CAZANGIC, RAIONUL LEOVA

Andrei PÂRVAN

Comuna Cazangic aparține raionului Leova, a cărui reședință este situată la cca. 20 de km spre sud-vest. La nord este orașul Hâncești din raionul cu același nume, aflat la 38 de km. Chișinăul este la 78 de km și către toate acestea trei se poate ajunge exclusiv cu transportul rutier.

În componența actuală a comunei sunt trei sate: Cazangic (care este și satul centru de comună, unde ce integrează peste jumătate din locuitori), Frumușica și Seliște. Istoria consemnează numeroase evoluții în plan administrativ-teritorial începând cu prima parte a secolului al XIX-lea, atunci când satul centru de comună a devenit relevant ca număr de locuitori (în primul rând). În prezent, comuna numără 1665 de persoane înregistrate cu domiciliu permanent în cele 537 de gospodării.

Satele Frumușica și Seliște sunt plasate pe șoseaua modernizată (asfaltată) ce asigură legătura cu orașele amintite anterior. Satul Cazangic este la cca. 600 de metri de acesta, drumurile din interiorul comunei fiind de pământ/piatră. Recent a fost semnat un parteneriat cu administrația comunei Tomșani (jud. Prahova), respectiv cu cea județeană din România,

în urma căruia se va realiza asfaltarea drumului de acces la șoseaua națională. Școala din sat este frecventată de copiii din cele 3 sate ale comunei și din Troian. Mai există pe raza comunei 3 spații pentru derularea activităților de grup (cu rol de *cămine culturale*), 3 puncte medicale, biserici și cantina socială a fundației Concordia (în centrul de comună).

Peste 95% dintre locuitori s-au declarat români la ultimul recensământ, restul populației aparținând etniei rome (cca. 2%), celei bulgare, ruse, găguzi, ucrainene (în ordinea numărului de persoane). Din punct de vedere religios, 99% dintre locuitori și-au asumat afilierea față de biserica ortodoxă.

Structura pe vârste a populației relevă un efectiv consistent de populație adultă (cca. 65%) din totalul celor 1665 de locuitori, alte 20 de procente fiind reprezentate de către persoane până în 18 ani iar restul fiind constituit de pensionari (15 puncte procentuale). Dintre aceștia, se estimează că peste 15% muncesc regulat în străinătate (în special în Rusia și Italia), însă ponderea celor plecați temporar la muncă poate ajunge uneori chiar la un sfert din numărul locuitorilor.

Forța de muncă este încadrată în cele 4 întreprinderi agricole și în zona de servicii (comerț) de pe raza Cazangicului, respectiv în gospodării individuale și totalizează aproape 10% dintre locuitori. O altă parte lucrează în orașele deja menționate, numărul șomerilor indemnizați la nivelul populației comunei fiind de 1%.

Conform datelor înregistrate de către autoritățile publice locale, valorile medii ale efectivelor de animale din gospodării (1 porc, 15 zburătoare, 1 cal pentru cca. 6 gospodării) dar și suprafețele agricole aflate în proprietate permit asigurarea unor relevante mijloace de trai necesare supraviețuirii. Țăranii de la Cazangic sunt vieri, livădari, legumicultori, cresc și culturi tehnice (floarea-soarelui, porumb, tutun, sfeclă), dar și buni cojocari sau împletitori de confecții de lozie. De asemenea, fondul silvic este reprezentat printr-o suprafață de circa 1190 ha de pădure.

Pe raza comunei sunt înregistrate utilaje agricole, toate aflate în proprietatea și în utilizarea agenților economici de profil. Gospodăriile în care sunt înregistrate autovehicule este relativ scăzut (cca. 70 din peste 500), indicator care coroborat cu cel ce privește mijloacele de deplasare tradiționale (30 de căruțe și cca. 70 de animale de tracțiune) demonstrează

un statut socio-economic scăzut. Pe de altă parte, o agricultură de subzistență slab mecanizată (în cazul locuitorilor), respectiv mecanizarea, în cazul exploatărilor agricole mari (2 dintre cei 4 companii private totalizează 5000 de hectare arabile).

Exploatarea anterioară intensivă, seceta (ultimilor ani și în special din condițiile termo-climatice din 2015), necesitatea îngrijirii adecvate a solului și a culturilor (respectiv costurile pe care le implică acestea), fac ca agricultura să nu mai fie opțiune pentru cei din Cazangic. În egală măsură, există dificultăți majore legate de distribuție și de valorificarea producției. Și mai există voci, respectiv constatări empirice referitoare la o satisfacție relativ scăzută a calității produsele recoltate, ceea ce scade interesul pentru acest sector economic. Complementar, activitățile manuale și cele agricole în special, sunt lipsite de atractivitate pentru cei ce constituie principalul bazin al forței de muncă:

„În principal localnicii sunt angajați în sectorul agricol. Dar tineretul nu prea vrea să muncească aici pe deal. Și a apărut și tehnica asta performantă... și acum un tractor înlocuiește patru tractoare, și ceilalți trei tractoriști n-au de lucru... și iau drumul pribegiei.” (Localnic)

Locuitorii spun că sunt mândri de sat și de apartenența la comunitate. De asemenea, probează un echilibru la nivelul așteptărilor și schimbărilor recente (în bine):

„În domeniul medicinei suntem înspre bine. Când am venit eu la lucru aici în 1993 clădirea era într-o stare deplorabilă... s-au schimbat geamurile, avem gaz, avem apă. Cu urgența era foarte greu, acum primim orice om. Ambulanța vine de la Leova, 18 km. Avem medic de familie și asta-i foarte bine (până de curând oamenii n-au avut medic în sat) care lucrează luna, marțea, miercurea și vinerea, joia e în satul vecin. Populația nu mai aleargă la Leova, la Sărata Nouă... copiii sunt văzuți la timp, gravidele sunt văzute la timp.” (Asistent medical)

Vulnerabilități socio-economice locale

În mod firesc, absența locurilor de muncă, insuficiența veniturilor și sărăcia sunt identificate ca fiind cele mai relevante dintre problemele celor din Cazangic. Urmează seturi de urgențe menționate de către diversele categorii socio-profesionale: aspectele edilitare (lipsă rețea de gaze), absența drumului asfaltat până la șoseaua națională (chestiune problematică în condiții de precipitații abundente), absenteismul și abandonul școlar, migrația forței de muncă active în străinătate, neparticiparea la activitățile comunității (servicii religioase), consumul de alcool etc.

Autoritățile locale, personalul educațional și asistentul social și au identificat 15 copii în familii monoparentale și un număr similar cu probleme de sănătate sau cu cerințe educative speciale. Numărul minorilor cu părinți plecați în străinătate este dublu (30), 6 dintre aceștia având ambii părinți plecați.

Din punct de vedere statistic, situația este îngrijorătoare, însă nu dramatică (așa cum este cazul altor comunități rurale, inclusiv în proiectul nostru), pentru moment. Există însă elemente de nuanță care oferă o perspectivă mai largă asupra fenomenului și a riscurilor pe care acesta le comportă.

Unul dintre ele este că o parte dintre acești copii din familii monoparentale și/sau cu părinți plecați în străinătate sunt și acele câteva cazuri care înregistrează absenteism masiv, cu potențial de abandon școlar. Un motiv de îngrijorare pentru cadrele didactice este confruntarea normei sociale, respectiv obligativitatea frecventării școlii, așa cum a fost internalizată în ultimele decenii. Alt motiv este dat de implicațiile la nivel de management iar alte rațiuni privesc prestigiul social. Însă dincolo de orice alte rațiuni ce pot fi invocate, realitatea este de clară: absența părinților pentru lungi de timp și a competențelor de parenting scăzute a celor ce îi au informal în grijă pe minori sunt un generator de dezinteres, pentru absenteism, pentru comportamente asociale și delincvență.

Doar jumătate dintre cei ce absolvă învățământul obligatoriu din Cazangic merg mai departe la liceu. Dintre cei ce reușesc să obțină bacalaureatul, doar posibilitățile financiare ale familiei le permit să frecventeze cursurile universitare. Odată acestea absolvite, lipsa

oportunităților de ocupare și standardele de viață scăzute sporesc șansa ca tinerii să rămână la oraș (Chișinău, cu precădere).

Circa 1 treime dintre cei ce nu se înscriu la liceu rămân în localitate, unde ofertele de muncă lipsesc. Ceilalți pleacă la muncă în străinătate, de cele mai multe ori în Federația Rusă și întotdeauna în condiții dificile: perioade de ședere de maximum 90 de zile, respectarea unor rute de migrație specifice mai degrabă traficului de persoane (pentru debutanți), de semilegalitate (lipsa documentelor de muncă), trai precar (locuire insalubră, subalimentare etc.), încadrarea pe poziții sezoniere slab remunerate sau chiar neretribuirea ș.a.

De fapt, în Cazangic puțini dintre locuitori nu au experimentat plecarea temporară în străinătate sau nu au în familie, printre rude sau printre cei foarte apropiați, persoane care să fi fost plecate la lucru în afara granițelor. Este deja un pattern socio-economic în funcție de care se reglează funcționarea comunității, a școlii, familiei. Vulnerabilitatea este perceput diferit de către membrii comunității, în special de către responsabilii locali sau de către persoanele cu un status socio-economic înalt:

„Păi, nu putem să-i punem copiii din familii nevoiașe și copiii cu părinți plecați în străinătate pe aceeași treaptă. Cei cu părinți peste hotare nu au nevoie de ajutor material... ei au nevoie de un tutore.”. (Profesor)

„Absentismul (școlar) vine din iresponsabilitatea părinților”.
(Director de școală)

Percepția vulnerabilității are mai degrabă drept criteriu sărăcia. Sunt cca. 50 de astfel de familii în Cazangic, ce beneficiază de ajutor social, de contribuții în natură (primăria a donat o vacă, parohia donează haine, cantina socială Concordia din localitate oferă mese calde). Cu toate acestea, problema absenteismului școlar care culminează cu abandon (timpuriu sau la tranziția de la un ciclu de școlaritate la altul) întrunește reprezentări ale eșecului social potențial: șomaj, abuz de alcool, abuz fizic și emoțional etc.

În acest sens, autoritățile școlare și cele locale și-au recalibrat eforturile la nivelul echipei multidisciplinare (cu participarea celor mai relevanți actori

comunitari: preot paroh, polițist, asistent social, inclusiv specialiști psihopedagog la nivel de raion etc. Aceștia se reunesc periodic și analizează observații sau sesizări pe care le fac (în cel mai frecvent caz) profesorii și învățătorii școlii în privința prezenței la ore, a performanțelor școlare și altor comportamente ce pot fi înregistrate în conduita elevilor. Analizei îi urmează intervenții comunitare (derulate în principal de către cei delegați de către echipa multidisciplinară). De cele mai multe ori însă, dată fiind situația marginală a persoanelor vizate și competențelor celor ce administrează problema, soluțiile întârzie să producă rezultate.

În fapt, reprezentările asupra soluționării chestiunii în cauză diferă și acoperă un registru amplu de considerații, de la cele ce privesc vulnerabilitatea psihosocială individuală la cea structurală socio-economică. Altele invocă „iresponsabilitatea părinților” sau „dezinteresul părinților” (a se vedea opiniile personalului educațional), „moralitatea și lipsa credinței”, conflictul intergenerațional (într-o interpretare moderată) sau lipsa de relevanță a educației în actualul context social și politic.

O posibilă soluție, care intersectează efectele identificate mai sus, a fost imaginată de către autoritățile publice sub forma unui complex destinat activităților sportive. „O pârghie creată prin sport”, după cum spune primarul comunei, este o minibază sportivă sau chiar un teren de minifotbal în spațiul școlii la școală unde să se încerce dezvoltarea anumitor activități de interes pentru tineri. Proiectul ar asigura o supraveghere corespunzătoare, care să motiveze implicarea și apetitul competitiv, care să asigure posibile rute de succes individual și premise pentru practicarea sport de performanță, mixtiune socială și coagularea comunității în jurul unui bun și a unui bine comun. De asemenea, ar prelungi tradiția activităților sportive care se derulează deja în școală cu rezultate meritorii (titluri de campion republican câștigate de către elevi) și ar permite chiar cooperarea intercomunitară (existând interes în comunitățile învecinate dacă localizarea ar fi accesibilă și cetățenilor acestora).

Impedimentele ar fi lipsa de susținere (financiară) din partea structurilor raionale și a unui funcționar competent, deși din punct de vedere al costurilor, acestea ar putea fi reglate prin proiect.

Relații comunitare

Am invocat deja patternul socio-economic al migrației și influența pe care acesta o exercită asupra comunității, respectiv asupra indivizilor care o compun.

„S-a schimbat comunitatea foarte mult cu migrația asta a tinerilor. S-au construit case... până acum cumpărau casele bătrânești, se căsătoreau și nu aveau posibilitate. Acum fac case din tablă, în stil european. Dar începând de anul trecut, când de-acuma rușii nu mai vor să primească pe ai noștri, oleacă s-o stopat...” (Localnic)

Și primarul, și localnicii, și alți actori comunitari validează existența spiritului de înțajutorare între săteni, a unor relații încă funcționale. În cazuri de urgențe umanitare oamenii încă se ajută, sau colaborează dacă au nevoie de sprijin pentru o lucrare în gospodărie, pentru activități edilitare cu grad redus de dificultate, activități agricole (ca și în trecut) etc. Însă aceste ocazii sunt rare iar mobilizarea se realizează doar ca urmare a „activării” de către un responsabil local, mai puțin ca fiind o inițiativă a unui cetățean/consătean.

Cei mai mulți dintre cei intervievați în cadrul vizitelor în comunitate invocă creșterea inegalităților între oamenii, accesul la alte culturi și reușita individuală ca elemente frenatoare pentru comunitate. Alte voci spun că lipsa de oportunități de orizont reduce aderența la un proiect comun, proiect comun mai degrabă inexistent la acest moment dat: *„Da, ies dacă e să facem troița sau să curățăm. Dar după asta, ce? Nu mai e nimic, nu se întâmplă nimic!” (Localnic)*

Absența unei viziuni și a unui exercițiu constant este invocat de către autorități ca o piedică și evidențiază nevoia de profesionalizare:

„Este nevoie un specialist care ar motiva persoanele să poată să se orienteze, să-și poată petrece timpul liber, să poată să renunțe la vicii, mă refer la dependența de băuturi alcoolice, și totodată să facă o consultare cu familiile tinere, ca să nu fie niște abateri...” (Primar)

În altă ordine de idei, luând cazul violenței casnice („doar ce vorbește satul”) necesită o sincronizare corelare și concertare a eforturilor între asistența socială și serviciul de poliție locală.

Altfel, localnicii constată în unanimitate existența unor bune raporturi de comunicare și colaborare între școală și instituțiile administrației publice locale și cu celelalte servicii.

Viziunea asupra responsabilității individuale așa cum reiese în majoritatea interacțiunii cu locuitorii din Cazangic este exprimată sintetic de către unul dintre personajele relevante la nivel local:

„Omul să mențină curățenia în comună, să aibă un comportament... să fie lângă copiii, să-și crească copiii, să răspundă nevoilor copiilor, să nu aștepte un ajutor material, social”. (Director școală)

În fapt, relațiile comunitare și mobilizarea comunitară au la Cazangic niște baze instituționale, ce derivă din statutul social. Există o componentă caritabilă, umanitară, a relațiilor sociale, însă controlul social este precar. Un exemplu în acest sens este evenimentul organizat de către școală, la școală, în chestiunea abandonului și absenteismului școlar sau eforturile din comunitate, reprezentative pentru activizarea comunității.

Practici de activizare a comunității

Actorii comunitari (asistentul social, polițiștii de sector și reprezentanții instituțiilor sociale - biserica, școala etc.), sunt activi în Cazangic și pot demonstra acest lucru prin proiectele, activitățile și alte inițiative pe care le derulează. Un obiectiv general al acestora este *să ajute omul nevoiaș să se găsească printre oameni în mediul social sănătos* (profesor), însă acțiunile acestora nu se intersectează. Există de fapt o tradiție de monitorizare colectivă a „relelor practici”: „persoane nu care știu cum să vorbească cu respect”, „oameni care nu pot să se apropie cu grijă față de consătenii lor”, „sunt unii care se grăbesc să fie mai bogați, mai văzuți, dar se ascund după porțile caselor lor și cu strictete păstrează tainele succeselor lor economice, politice etc.”, așa după cum se exprimă localnicii.

O primă observație este că activizarea comunității la Cazangic a avut ca bază aspecte ce țin de educația morală și de componenta axiologică, ceea ce nu reprezintă în mod direct prioritate de reformă educațională și care este

relevantă proiectului nostru doar prin prisma faptului că ea constituie o premisă spiritului comunitar: solidaritate și control social.

O a doua observație privește abordarea utilizată pentru a activa comunitatea: au fost identificate problemele, au fost informați locuitorii despre necesitatea implementării celor decise, au fost formate echipe de persoane responsabile și au fost inițiate chiar primele demersuri la nivelul terenului de sport al școlii. Complementar (și acesta este un lucru ce merită evidențiat, pentru că răspunde la rândul său unei vulnerabilități comunitare), la cantina socială „Concordia” sunt alimentați și 15 elevi din familii vulnerabile din ciclul gimnazial cu un mic dejun. Abordarea este însă una tradițională, bază pe relațiile de putere: inițiativele pornesc de sus în jos și urmăresc logica de tip „management de proiect”, principalele responsabilități fiind ale celor oricum deja responsabili pentru furnizarea diverselor servicii sociale sau implicați fiind tot cei care și până în prezent își asumaseră responsabilități de întrajutorare. De asemenea, activitățile sunt cele tradiționale (activități umanitare sau cu un evident specific artistic și cultural).

Cea de-a treia observație este că, în proporție covârșitoare, așa după cum s-a putut constata și la evenimentul organizat în chestiunea abandonului școlar la nivelul școlii, tot școala are un rol principal și un rol executiv. Tot profesorii/învățătorii monitorizează (efectiv) fenomenul participării, respectiv al neparticipării școlare. Or miza proiectului nostru este ca școala să fie implicată instituțional la nivel social, să răspundă unor nevoi locale, dar comunitatea în ansamblul ei (cetățenii, indivizii, persoanele private) să fie mai prezente și mai active la acest nivel. De asemenea, este important ca școala să fie un catalizator iar personalul educațional să acționeze pentru creșterea calității actului didactic, să gestioneze contexte de învățare care să aibă implicații directe la nivelul formării, instruirii, competențelor și integrării sociale a elevilor/tinerilor. Potențialele activități de consiliere în vederea identificării posibilităților de dezvoltare (așa cum au fost ele menționate de către cei implicați) ar putea fi un demers de succes și cu impact major.

Activizarea comunității poate fi accelerată prin abordări în genul celor de la Cazangic, însă reușita presupune nu doar reactivitatea instituțiilor responsabile, ci declanșarea planificată a altor mecanisme comunitare și

instituționale, pe lângă cele tradiționale. Sunt lăudabile toate comportamentele de solidaritate, de întraajutorare, însă transferul de responsabilitate către comunitatea locală poate fi de succes cu implicarea cetățenilor, dacă aceștia vor fi mai mulți și (de preferat) alții decât cei care sunt animați și până în prezent. Nu în ultimul rând, dacă inițiativa pornește de la aceștia și dacă aceștia sunt dispuși să ofere din timpul, energia și resursele lor (puține, este foarte adevărat), pentru a produce cu adevărat schimbările pe care realitatea le impune și de care comunitatea are nevoie.

VIII. CONCLUZII. SINTEZA REZULTATELOR CERCETĂRII DE TEREN

Mihnea PREOTESI

Principalele probleme identificate la nivel local în cele cinci comunități vizează lipsa locurilor de muncă și existența a numeroase familii care sunt la limita sărăciei. Precaritatea ofertelor de muncă este identificată drept una dintre problemele principale în patru dintre cele cinci localități selectate în proiectul nostru.

Această precaritate integrează două dimensiuni: una cantitativă, care privește numărul insuficient de locuri de muncă disponibile și una calitativă, care vizează nivelul foarte scăzut al salariilor oferite pentru locurile de muncă existente.

Una dintre alternativele principale accesate ca răspuns la lipsa locurilor de muncă este migrația la muncă în străinătate.

Fără îndoială că există și efecte pozitive ale migrației, materializate în creșterea standardului de viață al familiei

Pe de altă parte, chiar și în cazurile de succes, migrația părinților are efecte negative asupra copiilor lăsați acasă cu unul dintre părinți și, mai ales, în cazul plecării ambilor părinți, atunci când copiii sunt lăsați în grija unei rude sau chiar a unor vecini. Magnitudinea fenomenului migrației externe este ilustrată de către una dintre persoanele intervievate printr-o expresie plastică; „*exodul rural*”. Termenul nu pare a fi unul exagerat, ținând cont că acest fenomen acoperă cel puțin una din două gospodării în Racovăț, Filipeni sau Cazangic și cel puțin o treime din populația de vârstă activă în Pârlița și Lupa Recea.

O altă imagine ilustrativă a acestui *exod* o oferă o altă persoană intervievată care susține că „*există străzi, unde mai găsești câte o casă locuită și, în jurul ei, toți sunt plecați în străinătate*”.

O parte dintre persoanele intervievate accentuează faptul că „ne pleacă tinerii”, fenomen ce are un impact negativ la nivel comunitar, nu doar în cazul migrației circulatorii, cu problemele asociate ale copiilor crescuți fără părinți, dar și în cazul migrației definitive, fie ea internă sau externă, rezultatul fiind îmbătrânirea populației. Un efect deja resimțit este scăderea natalității, care se reflectă, de exemplu, în „declasarea” liceului din Racovăț la statutul de gimnaziu, din cauza numărului insuficient de copii, număr ce a scăzut dramatic în ultimii 20 de ani (aici învață astăzi mai puțin de jumătate din numărul de elevi înregistrați la nivel de gimnaziu acum 20 de ani).

Un impact negativ major al unei migrații externe de o asemenea magnitudine vizează copiii lăsați acasă cu un singur părinte sau fără nici un părinte.

Deși o astfel de situație se întâlnește, actualmente, frecvent în Moldova rurală, anumite elemente contextuale specifice potențază efectele ambivalente ale migrației externe circulatorii asupra comunității, familiei și copiilor din familiile ce experimentează astfel de comportamente de migrație.

O primă categorie de elemente ce definesc contextul local vizează aspectele ce țin de poziționarea localităților în raport cu capitala și cu accesul la căile principale de comunicație, precum calea ferată sau șoselele principale ce leagă Moldova de la Nord la Sud. Zonele rurale marginale, aflate departe de capitală și de căile principale de acces spre zonele dezvoltate ale Moldovei oferă oportunități foarte scăzute de accesare a unui loc de muncă ce poate asigura unei familii un trai decent.

Pe lângă lipsa oportunităților locale, decizia de a migra la muncă în străinătate este însă influențată și de alți factori, precum rețelele de migrație, dar și de tipul și nivelul abilităților personale. Succesul sau insuccesul acestei alegeri este determinat și de relațiile din familie, de oportunitățile oferite de destinația de migrație și, nu în ultimul rând, de noroc.

Există cazuri care cumulează fie toate aceste avantaje comparative, fie, dimpotrivă, toate dezavantajele.

În altă ordine de idei, atitudinea actorilor sociali și a reprezentanților instituționali intervievați asupra familiilor social vulnerabile este una mai degrabă critică, fiind configurată de o perspectivă modelată cultural asupra sărăciei, ce pune accent pe responsabilitatea individuală, mai curând decât

pe aspecte structurale și determinism social. Cu alte cuvinte, oamenii sunt săraci pentru că nu vor să muncească, sunt leneși, nu sunt serioși, fac mulți copii și nu își asumă responsabilitățile asociate rolului de părinte.

Citatul de mai jos este ilustrativ pentru acest tip de atitudine:

„Criteriul ăsta de vulnerabilitate vine tot dintr-un viciu, nu poate să fie o familie care muncește, de la răsărit până la asfințit, și să fie vulnerabilă. Dar la noi familiile care-s vulnerabile sunt tot din niște vicii, ori abuzuri, ori nu vor să lucreze”. (reprezentant instituțional, Cazangic).

Tabloul acestor cauze identificate la nivel familial cuprinde câteva tipuri de vulnerabilități cumulate: familii destrămate, promiscuitatea mamelor, ce schimbă des partenerii de viață sau chiar pleacă și își abandonează copiii, consumul exagerat de alcool al unora dintre părinți, lipsa de autoritate a părintelui rămas acasă și, în special, a tutorilor copiilor cu ambii părinți plecați în străinătate (cazul cel mai des amintit fiind cel al bunicilor în vârstă).

Lipsa cvasitotală a alternativelor care să asigure un trai decent pentru cei rămași acasă a creat diferențe importante față de cei care au putut accesa alternativa muncii în străinătate (cu excepțiile notabile și nu tocmai marginale ale celor care au eșuat în această tentativă, cazurile cele mai multe fiind înregistrate între cei care au plecat la muncă în Rusia, cazurile de muncă în Occident fiind, conform actorilor sociali și instituționali intervievați, mai degrabă, cazuri de succes).

S-au creat discrepanțe și între cei care au muncit în străinătate, pe lângă cazuri ce pot fi definite ca eșecuri totale, rezultatele acestei munci s-au materializat, fie doar în supraviețuirea familiei, fie se reflectă în mărci vizibile ale bunăstării, precum case noi și cu dotări moderne și mașini scumpe.

Pe lângă diferențele dintre cei care muncesc în Rusia și cei care muncesc în Occident, există diferențe și între cei care muncesc în Occident, diferențe date, fie de anumite caracteristici individuale, precum educație,

calificare, pricepere, seriozitate, fie de o anumită conjunctură favorabilă sau mai puțin favorabilă, cum ar fi, de exemplu efectul negativ al crizei economice din 2008-2010, mult mai accentuat în unele țări de destinație, precum Spania sau Portugalia, fie, pur și simplu, de noroc.

Aceste diferențe capătă, în anumite cazuri forma polarizării sociale, iar creșterea accentuată a inegalității sociale creează premisele creșterii individualismului și ale scăderii solidarității sociale. Relațiile sociale au evoluat în ultimii ani în corelație cu experiențele colective și cu cele individuale ale membrilor comunității, migrația externă, fiind unul dintre factorii care a influențat relațiile sociale la nivel comunitar.

Majoritatea reprezentanților instituționali intervievați consideră că relațiile sociale din comunitate s-au degradat în ultimii ani, creșterea inegalității sociale generând invidie față de cei mai bogați și, în unele cazuri, desconsiderarea celor foarte săraci. Rezultatul este o slăbire a solidarității sociale și o „gripare” a mecanismelor sociale de sprijinire a celor aflați în nevoie. Există anumite forme de ajutor care se acordă în mod necondiționat pentru unele familii nevoiașe cu mulți copii, dar aceste ajutoare în haine sau alimente sunt sporadice și se dau, mai ales cu ocazia sărbătorilor.

Dacă anumite forme de ajutor se oferă necondiționat, percepția diferențiată, configurată cultural a săracilor care merită să fie ajutați, respectiv, a celor care „și merită soarta”, condiționează un eventual sprijin de poziționarea în „categoria potrivită”. Astfel de categorii, mai degrabă dezirabile a fi ajutate sunt persoanele vârstnice, aflate în imposibilitatea fizică de a mai munci și, în general, persoane cu dizabilități fizice evidente și ireversibile. Cei tineri și (aparent) sănătoși din punct de vedere fizic, atunci când nu reușesc să se întrețină singuri, pe ei și familiile lor, sunt considerați puturoși, bețivi (după caz), neserioși și mai curând, indezirabil a fi ajutați. O parte dintre cei intervievați relatează cazuri când astfel de persoane în nevoie, fie au primit oferte de muncă pe care le-au refuzat, fie au venit o perioadă la lucru și pe urmă au renunțat.

Fără îndoială că există o anumită mentalitate asistențială prezentă la o parte dintre aceste persoane aflate în situații de vulnerabilitate socială, însă astfel de aprecieri nu pot fi sub nici o formă generalizate, iar abordarea acestor cazuri trebuie să fie una nuanțată și individualizată.

În plus, copiii sunt în toate cazurile victime inocente ale acestor vulnerabilități cumulate și ei sunt cei care trebuie sprijiniți necondiționat.

Pornind de la o asemenea premisă, demersul nostru de activizare a comunității a fost unul focalizat, preponderent, pe identificarea și soluționarea problemelor socioeducaționale ale copiilor, iar școala, fiind instituția care interacționează în cea mai mare măsură cu acești copii, a reprezentat punctul de pornire al unui asemenea demers.

Deși în mai mică măsură decât în satele mai mari și mai bine conectate la (post)modernitate și la avatarurile ei, relațiile sociale au cunoscut o erodare în ultimii 20 de ani și în satele mici și relativ izolate, în care funcționează încă un model mai degrabă tradițional al relațiilor sociale la nivel de comunitate. Un astfel de exemplu este satul Lupa Recea unde localnicii intervievați consideră că în comunitatea lor oamenii au devenit mai reci, invidioși, individualiști și mai puțin sensibili la problemele celor din jur, „*retrăgându-se, fiecare în ograda lui*”.

Cauza acestei schimbări a relațiilor sociale tradiționale specifice unei comunități mici și coezive, așa cum a fost satul Lupa Recea, este considerată a fi vulnerabilizarea din punct de vedere socio-economic a unei părți importante a populației satului și activarea unor mecanisme de supraviețuire orientate către alternative individuale de răspuns la situațiile de incertitudine persistentă generate de schimbările importante din economia și din societatea moldovenească.

În acest context, un demers precum cel propus prin proiectul nostru, de activizarea a comunității necesită reînnodarea firelor rupte din țesutului social deșirat al comunității.

Există, totuși, localități rurale unde reprezentanții instituționali intervievați identifică anumite premise favorabile succesului unui asemenea demers. Omogenitatea etnică și religioasă a populației, populația destul de puțin numeroasă și formată în cvasitotalitate din oameni ai satului, cu părinți din sat și cu strămoși îngropați în același cimitir al satului, cu o densitate mare a relațiilor de rudenie reprezintă astfel de premise ce funcționează ca lianți ai țesutului comunitar.

Poziția marginală a satului, accesul nu tocmai facil la căile principale de transport au favorizat dezvoltarea coeziunii sociale a unora dintre aceste

comunități rurale. Un astfel de exemplu este satul Racovăț unde majoritatea celor intervievați consideră că tocmai această poziție oarecum marginală a satului a dus la dezvoltarea unui spirit comunitar și la păstrarea unei tradiții a solidarității sociale care în localitățile mai dezvoltate și care au acces direct la drumurile principale, s-au cam pierdut.

Pe lângă astfel de caracteristici ce definesc profilul comunitar, o parte dintre cei intervievați scot în evidență anumite calități ale oamenilor din Racovăț, precum faptul că sunt „mai blajini și mai puțin înverșunați decât în alte părți”, sunt „buni creștini și ajută pe semenii lor când sunt la nevoie”, sunt „oameni săritori” și alte astfel de aprecieri pozitive.

Succesul unui demers de activizare a comunității poate fi facilitat de existența unor caracteristici ale comunității precum cele amintite mai sus însă convertirea potențialității de implicare, identificată la nivel declarativ, în acțiuni concrete presupune și activarea altor mecanisme comunitare și instituționale, pe lângă cele tradiționale.

Solidaritatea comunitară poate funcționa de la sine în anumite cazuri particulare, cu încărcătură emoțională puternică, precum cel al unei gospodării care este victimă a unui incendiu sau poate fi activată, ritualic, la sărbători, când se strâng cadouri pentru cei nevoiași. În afara acestor situații speciale însă această solidaritate socială nu este operaționalizată în comportamente colective de sprijin, nici măcar pentru cei aflați în evidentă nevoie.

Activarea comunității pentru rezolvarea unei probleme, chiar și atunci când percepția importanței și gravității sale este una larg împărtășită în comunitate reprezintă un demers ce necesită acțiunea unui agent catalizator. Putem spune că pentru fiecare dintre cele cinci localități rurale selectate, activitățile desfășurate în cadrul proiectului E DURABIL+ au avut un asemenea rol catalizator, coordonatorul local fiind *cureaua de transmisie* a acestui impuls.

Succesul acestui demers este potențat de contextul local, configurat de caracteristici precum cele amintite mai sus însă, indiferent de contextul local, în toate cazurile educația reprezintă variabila strategică a oricărui model de dezvoltare socială comunitară, iar parteneriatul *Școală-Autoritate publică locală-Comunitate* reprezintă vectorul principal al activizării comunităților în identificarea și rezolvarea propriilor probleme.

BIBLIOGRAFIE

- Bădescu, Ilie, 1996, *Istoria sociologiei - teorii contemporane*, Editura Eminescu;
- Bîrle, D., Bonchiș, E., & Roman, D. (2010). Behavioral and selfcontrol problems in the case of adolescents in the situation of incomplete parenting. *Analele Universității din Oradea. Fascicula Psihologie*, Vol. XVIII, 95-104 ;
- Bourdieu P., Passeron J.C. *Les Héritiers Les étudiants et la culture*. Paris: Les Edition de Miniuit, 1985 ;
- Cace, S. *Dezvoltare comunitară și construirea capacității comunitare*, Jurnalul practicilor pozitive comunitare, nr.1-2/2003 ;
- Cantarji, V., & Mincu, G. (2013). *Costs and Benefits of Labour Mobility between the EU and the Eastern Partner Partnership Countries. Country Report: Moldova*. Warsaw: CASE – Center for Social and Economic Research;
- Cașu Igor, *Politica națională în Moldova Sovietică, 1944-1989*, Chișinău, 2000;
- Cardoso, F.H. (1972), *Dependency and development in Latin America*, New Left Review, vol.74
- Dima Nicolas, *Basarabia și Bucovina în jocul geopolitic al Rusiei*, Chișinău, Editura Prometeu, 1998;
- Cheianu-Andrei, D., Gramma, R., Milicenco, S., Prițcan, V., Rusnac, V. & Vaculovschi, D. (2011). ***Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare. Chișinău: CEP, USM;***
- Chipea, F., & Bălțătescu, S. (2010). *Copiii lăsați acasă de emigranți. Studiu în județul Bihor. Sociologie Românească*, volumul VIII, Nr. 4, p.104-126;
- Cristea S., *Curriculum pedagogic*, EDP, 2006;
- Demian, S. (2008), *Migration: The Other Orphans*. Transitions Online, issue: 06 / 24 / 2008, on www.ceeol.com;

- Domenco, Ion, Nicu, Vladimir, Cazangic, în: *Localitățile Republicii Moldova, itinerar documentar – publicistic ilustrat*, vol. 3, alcăt. Ladaniuc, Victor, Țopa, Tudor, Chișinău 2001, p.20;
- Domenco, Ion, Filipeni, în: *Localitățile Republicii Moldova, itinerar documentar – publicistic ilustrat*, vol. 6, alcăt. Ladaniuc, Victor, Țopa, Tudor, Chișinău 2006, p.271
- Dubet F., Duru-Bellat M., ș.a. *Les sociétés et leur école*. Paris: Seul, 2010 ;
- Dumbrăveanu, Nicolae (2012) , „*Țăranii în structura socială a comunităților rurale din Republica Moldova: studiu de diagnoză*” , în „*Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe*” – Chișinău 2012, p.60
- Duval C. *L'efficacité personnelle*. Paris: Les éditions d'organisation, 1970 ;
- Fraser, Heather, *Four different approaches to community participation*, *Community Development Journal* Vol 40 No 3 July 2005 pp. 286–300;
- Gavriliuc, C., Platon, D., & Afteni, V. (2006). *Situația copiilor rămași fără îngrijire părintească în urma migrației: raport de studiu*. Chișinău: CIDDC.
- Gonța, V. (2011). Impactul migrației părinților asupra personalității copiilor de diferite vârste. In *Conferința națională cu participare internațională. Dezvoltarea competențelor socio-emoționale ale copilului și adolescentului - factori implicați: program și rezumatele lucrărilor*. Băile Felix, 45-46;
- Franck.A.G.,(1966),*The development of underdevelopment*, *Monthly Revue*, vol.18;
- Ianachevici, M. (2007). Lipsa de supraveghere parentală: migrația părinților și suferințele copiilor. *Didactica Pro: Revistă de teorie și practică educațională a Centrului Educațional “PRO DIDACTICA”*, Nr. 5-6 (45-46), 19-21.
- Isac, E., (2013). Un strigat din partea orfanilor sociali. In *Ghid metodologic (științifico-practic) pentru cadrele didactice și elevi/studenți: Școala secolului XXI, în condițiile creșterii migrației tinerilor peste hotare*. Chișinău, 128-132.

- Luca, C., Gavriluță, N., Lupu, A.L., Cojocaru, M., Pitea, M., Stan, D., Stîngaciu, A., & Irimescu, G. (2009). *Servicii sociale oferite copiilor singuri acasă: studiu comparativ Iași- Chișinău*. Iași: Fundația Iosif.
- Mărginean, Ioan, Bălașa, Ana, coord., *Calitatea vieții în România*, Editura Expert, 2005;
- Mînăscuță, T. (2007). „Abandonati” acasă., *Didactica Pro: Revistă de teorie și practică educațională a Centrului Educațional PRO DIDACTICA*, Nr. 5-6 (45-46)
- Moldova, 2020. *Strategia Națională de dezvoltare a Republicii Moldova 2012-2020*,
www.particip.gov.md/public/files/strategia/Moldova_2020_proiect.pdf
- Mudric A., *Sotialinaia pedagogica*, Moscva, Academia, 1999 ;
- Nagnibeda-Tverdohleb, T. (2013). *Migrația – o dramă a timpurilor modern, în Ghid metodologic (științifico-practic) pentru cadrele didactice și elevi/studenți: Școala secolului XXI, în condițiile creșterii migrației tinerilor peste hotare*. Chișinău, p.14-22.
- Neguț, Adriana, *Evaluarea programelor sociale*, teză de doctorat, manuscris, 2011;
- Pasti , Vladimir, 2011, *Criza elitelor naționale*, în *Revista Inovația Socială* nr. 1-2011, www.inovatiasociala.ro;
- Potoroacă, M. (2015). *Copii abandonati – probleme psihologice: efectele plecării părinților la muncă în străinătate asupra copiilor și adolescenților*. Teză de master. Iași, 2015,manuscris.
- Pasti,Vladimir, 1995, *România în tranziție. Căderea în viitor*, București, Editura Nemira;
- Preotesi Mihnea, *Mecanisme și factori ai subdezvoltării comunităților.O analiză în mediul rural românesc* ,revista *Sociologie românească* , nr.4/2014 ;
- Preotesi, Mihnea, Stănescu,Iulian, *Diagnoza problemelor locale și setul de indicatori ai calității vieții locuitorilor municipiului Bacău.Analiza integrată a datelor în perspectiva fundamentării Planului de Acțiune Locală*, ICCV-ADL Bacău,2010;

- Preotesi, Mihnea, termenul *Subdezvoltare*, în Zamfir, Cătălin, Stănescu, Simona, 2007, *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Polirom, p.565,566.;
- Racu, I. (2011). *Anxietatea la preadolescenții contemporani și modalități de diminuare: Teză de doctor în psihologie*. Chișinău.
- Richardson Liz, Sefton, Tom A. J, *Assessing small community groups. What makes them tick?*, *Community, Work and Family* Vol. 8, No. 1, February 2005, p.69-92;
- Republica Moldova: studiu de caz, în: *Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe*, Chișinău 2012, p. 60
- Sandu, Dumitru, *Spațiul social al tranziției*, Editura Polirom, 1999
- Stan, R., Bîrle, D. & Bonchiș, E. (2010). *Parenting incomplet: impactul asupra stimei de sine la copii*. *Revista de Psihologie Școlară*, III 5, 38-46.
- Sztompka, Piotr, 1999, *The Core of Post-communist Transformations* în Boje Thomas, Bart van Steenbergen, Sylvia Walby (eds.)-*The european Societies: Fusion or Fission ?*, Routledge, London, New york, vol.3(4), p. 449-466;
- Trofăilă, Vasile, *Racovăț*. În: *Localitățile Republicii Moldova, itinerar documentar – publicistic ilustrat*, vol.11, alcăt. Ladaniuc, Victor, Chișinău 2013 p.28;
- Turtureanu Ovidiu, „*Societatea RSS Moldovenești de la acalmie la stările de conflict (1953-1991)*”, cu titlu de manuscris CZU: 94 (478), 1953/1991 (0433). Chișinău, 2012-www.cnaa.md/Siles/thees/2012/1641/turtureanu_ovidiu_thesis.pds.
- Țopa, Tudor, *Lupa-Rece*, în: *Localitățile Republicii Moldova, itinerar documentar – publicistic ilustrat*, vol. 8, alcăt. Ladaniuc, Victor, Țopa, Tudor, Chișinău 2007, p.170
- Țopa, Tudor, *Pârlița*, în: *Localitățile Republicii Moldova, itinerar documentar – publicistic ilustrat*, vol. 10, alcăt. Ladaniuc, Victor, Țopa, Tudor, Chișinău 2012, p.499
- Verdery, Catherine, *Socialismul: ce a fost și ce urmează*, Institutul European, Iași, 2003;
- Vlăsceanu Lazăr, 2007, *Sociologie și modernitate. Tranzitii spre modernitatea reflexivă (Sociology and Modernity. Transitions towards Reflexive Modernity)*, Iași, Polirom, 2007;

- Vlăsceanu Lazăr, 2001, *Politică și dezvoltare.România, încotro ?* , Editura Trei, București;
- Voicu Bogdan, 2005, *Penuria postmodernă a postcomunismului românesc*, vol.1, Editura Expert Projects;
- Voicu Mălina, 2005, *Ce fel de bunăstare își doresc românii?Despre legitimitatea politicilor sociale*, Editura Experts Projects;
- Voicu, Bogdan, 2002, în Pop, Luana, coord, *Dicționar de Politici sociale*, Expert, 2002, p.263, 274;
- Wallerstein,I,1990(1974),*Sistemul mondial modern*, Editura Meridiane, București ;
- Zamfir, Cătălin, 2004. *O analiză critică a tranziției. Ce va fi "după"?*, Iași, Polirom;
- Zamfir,Cătălin, ș.a., coord. *Proiectarea dezvoltării sociale.Ghid metodologic*, ICCV,2007;
- Strategia de Dezvoltare a Agriculturii și a Mediului Rural din Moldova 2014-2020 www.maia.gov.md/public/files/Proiecte/;
- „Ziarul de gardă” ,nr. 189/ 24 iulie 2008;
- www.timpul.md/articol/intre-cifre-i-realitai-statistici-reale-despre-economia-r-moldova
- <http://www.mpsfc.gov.md/md/news/1211/1/5194/>
- http://www.prodidactica.md/viitor/viitor_rom/sos1.htm.

ANEXE - INSTRUMENTE DE COLECTARE A DATELOR

Fișa localității

(se completează la primărie, la școală, la dispensarul medical, în funcție de natura informațiilor solicitate)

A. POPULAȚIA

total populație localitate	
total femei	
total bărbați	
total gospodării	
populație cu studii superioare	
structură etnică %:	
români	
romi	
ruși	
ucraineni	
Alte etnii/care/%	
structura confesională	
ortodocși	
Alte confesiuni/care-%	

Structura populației pe vârste: 0-18 ani 18-25 de ani 25-35 de ani 36-45 de ani 45-60 de ani peste 60 de ani	
nr. divorțuri în 2014	
nr. căsătorii în 2014	
Nr sarcini la minore 2014	
Nr copii abandonați 2014	

B. INFRASTRUCTURĂ

Km de străzi și drumuri existente pe teritoriul administrativ al localității , din care:		100% Procent din total
Drum de pământ		
Drum pietruit		
Drum asfaltat		
Km. de drum reabilitați în ultimii 5 ani		

C. ECONOMIA LOCALĂ

Nr. unități economice agricole	
Nr. unități economice neagricole- total:	
Industrie	
Comerț	

Activizarea comunității din perspectiva procesului educațional

Servicii	
Profilul/denumirea principalelor 5 unități economice /nr. de angajați ai fiecăreia dintre ele	
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
Nr. de firme înființate în ultimii 3 ani	
Nr. de firme desființate în ultimii 3 ani	
Nr. de locuințe sociale	
Nr. de beneficiari – cantină de ajutor social	

D. STRUCTURA OCUPAȚIONALĂ/SURSE DE VENIT

Număr de salariați în comunitate	Nr mediu salariați la nivel de comună:
Număr de șomeri indemnizați	
Număr de persoane ocupate în agricultură	
Suprafața medie de teren arabil/gospodărie	
Număr medi de animale/gospodărie	
Vaci	
Oi	
Capre	
Porci	

Păsări-găini, rațe, găște, curcani Cai	
Procent valorificare pe piață/autoconsum -producția vegetală -producția animală	
Număr de pensionari	
Număr de navetiști	
Număr persoane plecate temporar la muncă în străinătate	

E. EDUCAȚIE

Număr școli –învățământ primar Număr școli-învățământ gimnazial	
Număr licee Din care: Profil uman Profil real Profil tehnic Număr colegii Profil:	
Număr de grădinițe	
Număr total de elevi preșcolari înscriși	
Număr de preșcolari care frecventează	

Număr de cadre didactice cu calificare, din care: La grădinițe La școli primare La gimnaziu	
Număr de cadre didactice fără calificare, din care: La grădinițe La școli primare La gimnaziu	
Număr de copii care au abandonat școala în 2013-2014	
Procent de elevi înscriși la liceu din total absolvenți de gimnaziu: 2012 2013 2014	

F. SĂNĂTATE

Nr. de cadre sanitare în localitate	
Nr. de persoane înscrise la medic de familie	
Nr. de copii sub 1 an vaccinați în 2014	
Nr. cazuri de TBC în 2014	
Nr. cazuri de hepatită în 2014	

G. GRUPURI VULNERABILE

Copii în familii monoparentale	
Copii cu probleme speciale de sanatate, copii cu nevoi speciale	
Copii cu părinți plecați în străinătate -cu un părinte plecat -cu ambii părinți plecați	
Număr de copii care au abandonat școala din care: -abandon clasele 1-9-abandon clasele 10-12 Număr de copii care absentează frecvent de la școală (care au peste 80 de absențe/an)	

H. ONG-uri

Nr.ONG-uri care activează în localitate din care: -locale/filiale ale unor ONG-uri zonale, naționale : nume, profil/proiecte în localitate -zonale:nume/profil/proiecte în localitate /în zonă -naționale: nume/profil/proiecte în localitate /în zonă -internaționale: nume/profil/proiecte în localitate /în zonă	
---	--

I. Evaluarea problemelor locale. propuneri de soluții și proiecte.

Disponibilitatea de implicare a reprezentanților instituționali

Care sunt principalele 3 probleme sociale ale comunității

- 1
- 2
- 3

Propuneri de proiecte socioeducaționale (reprezentanți instituționali și reprezentanți ai firmelor)

Domeniu/beneficiari/conținut al proiectului/cost estimat/surse de finanțare:

- 1
- 2
- 3

C. Propuneri de colaborări pentru propunerea și implementarea proiectelor socioeducaționale

Locale: instituții/reprezentanți instituționali:

Regionale: localități/instituții/reprezentanți instituționali:

II. Observații și propuneri ale coordonatorului local

(secțiune ce va fi completată de coordonatorii locali după finalizarea fișei localității)

-despre problemele socioeducaționale ale comunității

-formularea de propuneri de studii de caz în 2 familii vulnerabile identificate în fiecare comunitate

-despre fiecare dintre reprezentanții instituționali intervievați din perspectiva disponibilității implicării în parteneriate locale

-propunerea unui scenariu de activizare a comunității: instituții/reprezentanți instituționali/protocoale de activizare a comunității

2. Ghiduri de interviu

Ghid de interviu semistructurat pentru reprezentanți instituționali

1. Prezentarea respondentului (scurt istoric: scoala/profesie, loc de muncă, traseu profesional/vârsta/copii)

2. Problemele identificate la nivel local

Care sunt, în opinia dvs. cele mai importante probleme ale localității dvs.?

Care sunt grupurile cele mai vulnerabile din punct de vedere socioeconomic, în localitatea dvs.?

Abandonul școlar/absenteismul reprezintă o problemă importantă pentru elevii din localitate?

Care sunt, în opinia dvs. principalele cauze ale abandonului școlar ?

Sunt mulți copii cu părinți plecați în străinătate în localitatea dvs.? În grija cui rămân acești copii și cum îi afectează această situație?

3. Inegalități de acces la educație de calitate

Există diferențe între rural și urban din punct de vedere al calității pregătirii școlare ?Dar între școlile „de elită” și cele, obișnuite, comune?

Cum apreciați șansele copiilor care învață la școlile din localitatea dvs de a deveni absolvenți de liceu?

Dar în ceea ce privește absolvirea unei Facultăți ?

4. Relații sociale și spirit comunitar

Cum ați defini relațiile dintre oameni în comunitatea dvs. și care este, în opinia dvs. evoluția lor în ultimii ani?

Sătenii se mai ajută între ei la nevoie? Puteți da câteva exemple?

Familie, nevoiașe primesc ajutor din partea comunității-puteți da un astfel de exemplu?

Se implică în vreun fel comunitatea în sprijinirea copiilor cu părinți plecați în străinătate?Ce instituții/persoane ar trebui să se implice și cum?

În localitatea dvs. oamenii se implică în activități de interes comun, cum ar fi acțiuni de ecologizare, strângerea gunoiului, amenajarea unor spații verzi. etc?Puteți da astfel de exemple?

Există parteneriate instituționale la nivelul localității dvs.? Cine sunt partenerii, care este scopul parteneriatelor și ce activități s-au derulat până în prezent în cadrul acestor parteneriate?

5. Disponibilitate și implicare

Instituția dvs. este membră într-un astfel de parteneriat? Dar dvs. personal?

Ce instituții credeți că ar trebui să colaboreze mai bine pentru rezolvarea problemelor comunității? Dar în ceea ce privește ajutorarea copiilor cu risc ridicat de abandon școlar

Ce astfel de parteneriat ați propune și în ce fel ați fi dispus să vă implicați, concret ?

Ghid de interviu în profunzime pentru părinți - familii vulnerabile

A. Prezentarea respondentului și a familiei și gospodăriei (scurt date factuale despre respondent și despre toți membrii gospodăriei-educație, statut socioocupational, vârsta/copiii; casa-câte camere, utilități, când a fost construită, regimul de proprietate)

B. Povestea vieții

Familia de origine

Școala

Profesia

Activitatea profesională/locuri de muncă

Copiii

Experiența de migrație

C. Surse de venit ale familiei

D. Percepții și comportamente în raport cu școala

Importanța percepută a școlii pentru reușita în viață

Interacțiunea copiilor cu școala/interacțiunea cu școala în calitate de părinți

E. Problemele cele mai importante ale familiei/cine ar trebui/ar putea să îi ajute (instituții centrale, locale, ONG-uri, persoane).

Cine i-a ajutat până în prezent-instituții, ONG-uri, persoane

